

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

AARBOG
FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR PRÆSTØ AMT

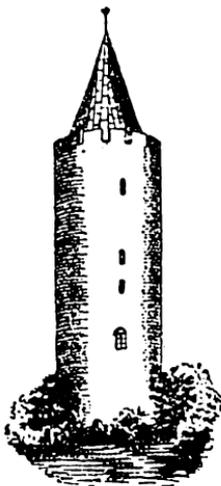
27. AARGANG 1938

NÆSTVED
N. P. CHRISTENSENS BOGTRYKKERI
1939

AARBOG
FOR
HISTORISK SAMFUND
FOR PRÆSTØ AMT

27. AARGANG

N Æ S T V E D
N. P. CHRISTENSENS BOGTRYKKERI
1939

BALLE-LARS OG MORDET I UGLEDIGE 1858

Af *L. P. Poulsen.*

HANS FORTID.

LARS NIELSEN, kaldet Balle-Lars, er født den 10. Febr. 1820 i Stensby, Kallehave Sogn. Forældrene, Niels Rasmussen og Johanne Christensdatter, var meget fattige Folk, stort andet ved man ikke om dem. 1845 bor Moderen paa Langebæk Fattiggaard, og Faderen er da forlængst død.

Lars har vel — som Smaafolks Børn i de Tider — allerede fra sine tidlige Drengaar tjent hos Bønder om Sommeren og kun gaaet i Skole om Vinteren. Han bliver konfirmeret i Kallehave Kirke 1835, da han altsaa er over 15 Aar, et Aar mere end almindelig Konfirmationsalder; man kan maaske deraf slutte, at han enten har staaet noget tilbage i Kundskaber eller af anden Grund er blevet „vist af“ en Gang eller to. Det skete dengang ret ofte, at Præsten lod en Konfirmand gaa om eet eller flere Halvaar, hvis det var noget smaat med den paagældendes Kristendomskundskab, eller hvis han eller hun efter Præstens Skøn havde gjort sig skyldig i en eller anden alvorlig Forseelse. Det var jo nemlig ikke blot Konfirmationen om at gøre, men tillige den med Konfirmationen obligatorisk forbundne Altergang, og det maatte blive Præstens Sag at træffe Afgørelse om, hvorvidt en Konfirmand var værdig til at modtage Sakramentet. Men Lars bliver da 1835 (Foraar eller Efteraar nævnes ikke) kon-

firmeret, er Søndagen derefter „Gæst ved Herrens Bord“, og faar saa udleveret sin Skudsmaalsbog, hvori det nævnes, at han er „konfirmeret med temmelig gode Kundskaber, og paa hans Forhold vides intet at udsætte“.

Som Tyende er han første Gang nævnt i Skudsmaalsbogen 1836, og fra dette Tidspunkt og indtil 1852, da han flyttede til Skibbinge for at indtræde i sit 2. Ægteskab (1853), har han tjent 17 forskellige Steder, med korte mellemliggende Tidsrum, hvor han har vagabonderet.

For Tiden fra Marts 45 til August 47 er der ingen Paategning i Bogen, naturligt nok; det ene Aar har han været gift og bosat Mand og altsaa arbejdet som Dag-lejer, og det andet Aar har han — som det senere vil blive omtalt — været anbragt paa en Straffeanstalt.

Saadan videre stabil har Lars altsaa ikke været, men det ser dog ud til, at han nok har kunnet og villet passe sit Arbejde de Steder, hvor han har tjent, og at han ogsaa i de fleste Tilfælde er kommet godt ud af det med sin Husbond. Ganske vist har han undertiden forladt sin Tjeneste i „Utide“ (mellem Skiftedagene 1. Maj og 1. Novbr.), men det er da altid sket efter „mindelig Overenskomst“. I enkelte Tilfælde meddeler Paategningen kun Datoen for Tjenesteforholdets Begyndelse og Ophør; men hvor Vidnesbyrd tilføjes, er det aldrig helt nedsættende, og undertiden meget rosende; hyppigst hedder det: „tro og skikkelig“, og ellers „han er en dygtig Arbejds-karl“, „tro, flittig og skikkelig“, „nogenlunde godt“, „ikke haft videre paa ham at klage“. Hos Mathias Hansen, Neble, hvor han tjener fra 1. Maj til 1. Juli 52, faar han Skudsmaalet: „har i den Tid opført sig ordentligt“ — en noget kølig Anbefaling i Betragtning af det strengt fortrolige Forhold og det nære Samarbejde, som de to kommer ind i 4 Aar senere. Hos Christen Jensen, Enne-gaarde, tjener han fra Maj 48 til 29. Juli 48, da han indkaldes til Krigstjeneste, og igen efter Krigstjenesten fra 15. Juli 49 til Maj 1850. Skønt han her kun faar det Skudsmaal, at han har „opført sig nogenlunde godt“, maa

man dog antage, at hans Forhold har været upaaklageligt, siden Manden har taget ham i Tjeneste igen, efter at han er vendt tilbage fra Krigen, og har beholdt ham i sin Tjeneste et helt Aar. Om hans Forhold under Deltagelsen i Krigen vides intet.

Skudsmaalsbogen melder ogsaa lejlighedsvis lidt om Lars Niensens Forhold til det kirkelige, idet Sognets Præst ofte ved Tilmelding og Framelding gør en Tilføjelse om, hvorvidt Lars under sit Ophold i Sognet har været „Gæst ved Herrens Bord“. Flere Steder nævnes udtrykkeligt, at „han i den Tid ikke har været til Alters“. Men der er ikke her Tale om noget ufravigeligt Princip hos Lars; han har efter Sognepræstens Paategning i Skudsmaalsbogen været til Alters i Mern Kirke Søndag efter Paaske 1838, og Præsten i Allerslev antegner den 11. Juli 44, at han „sidstafvigte Efteraar har været til Herrens Bord i Allerslev Menighed“.

Det er ikke rigtigt, naar det i den „Beretning“, der knyttes til de to 1860 udgivne Viser om Balle-Lars, fortælles, at han i flere Aar var *Tjener* hos Grev Knuth paa Østergaard, til en saadan Stilling var han aldeles ikke kvalificeret; han har tjent som Karl 3 Maaneder paa Østergaard, og han forlod Pladsen i Utide „efter mindelig Overenskomst“. Det er det hele om hans Forbindelse med det grevelige Herskab.

Endnu da Balle-Lars er 25 Aar gammel, vides han ikke at have foretaget sig noget i Strid med de borgerlige Love, men hans hyppige Skiften Plads og de mellemiggende Vagabond-Perioder kunde jo nok tale for, at hans Vandel ikke altid har været dadelfri. Det er dog først i Begyndelsen af Aaret 1845, at han foretager sig noget saa oplagt ulovligt, at han kommer under offentlig Tiltale. Han begynder yderst beskedent og er ikke ene om det; dette sidste gælder iøvrigt om hver eneste af den lange Række af Forbrydelser, Balle-Lars begaar, efter at han først har betraadt Forbryderbanen — han har hver eneste Gang een eller flere med sig, naar han laver noget galt,

og meget ofte er det ikke ham, der er Hovedmanden, selv om han nok i de fleste Tilfælde er den, der optræder mest aktivt.

Ved Juletid 44 har han forladt en Plads paa Falster og opholder sig midlertidigt hos Moderen, Balle-Johanne, der nu er Enke og bor paa Langebæk Fattiggaard. Hun har sit Balle-Navn efter Byen Balle (almindelig skrevet Bahl), hvor hun er født, og fra hende er Navnet gaaet over paa Sønnen. Søndag efter Nytaar 45 faar Familien paa Fattig-huset Besøg af *Claus Nielsen*, der lige har forladt sin Plads i Bakkebølle; han kommer for at besøge Datteren, som han er „forlovet“ med, og træffer da ogsaa sammen med Lars. Da Julen er forbi, gaar disse to „Knudsaftensdag“ (den 6. Jan.) ud i Egnen for at høre om Plads; Claus er mistrøstig, fordi han er saa daarlig i Tøjet. Du kan sagtens, siger han til Balle-Lars; men der er ingen, der vil have mig, saadan som jeg ser ud. Du er jo saa godt kendt her i Egnen, ved du ikke et Sted, hvor man kunde komme gratis til en Smule ordentlige Klæder? Jo, siger B.-L., han havde tjent hos Gmd. Niels Larsen, Ugledige Mark, og vidste god Besked om Lokalteterne der, han kunde let ud ad Aftenen skaffe sig og Claus ind i Karlekammeret.

De kommer til Niels Larsens Gaard ved Midnatstid, og B.-L. løfter med en „smal“ Sten den indvendige Krog af Stalddøren, derfra kommer de let ind i Karlekammeret, der i de Tider laa umiddelbart op til Stalden. I Kammeret laa Tjenestedrengen og sov, Karlen var ikke hjemme. I Mørke og uden at Drengen vaagner, faar de revet til sig af Klæder, hvad de kan faa fat i ved at føle sig for. Det bliver et meget beskedent Udstyr til Claus, B.-L. faar til sig selv kun et Par Seler. Der er maaske noget i, hvad den ellers ikke helt paalidelige anonyme Forfatter til en af de ovenfor nævnte Viser siger om B.-L. i den til Viserne knyttede „Beretning“: „Han havde ingenlunde noget slet Hjerte, thi mod de Mennesker, han sluttede sig til, viste han sig særdeles hjælpsom og kærlig.“

Det varer ikke længe, før Politiet kommer paa Spor efter Tyvene, i Begyndelsen af Marts bliver Lars og Claus arresteret, og den 10. Maj faar de deres Dom, 6 Gange 5 Dages Vand og Brød.

Efter udstaaet Straf faar Lars en Plads i Øster-Egesborg, som han forlader ved Juletid 45, og han flytter saa ind hos en Enke ved Navn Maren Andersdatter i samme By. Da de to har været sammen et Par Maaneders Tid, gifter de sig (6. Marts 46) og lejer sig ind hos Hmd. *Peder Madsen*, Tolstrup Mark. Her er B.-L. kommet i med de allerede dengang berygtede Forbrydere, Brødrene *Jens* og *Hans Petersen* i Øster-Egesborg, der almindelig kaldes „Kortenspillerne“ eller henholdsvis Væver-Jens og Væver-Hans. Formodentlig er han hurtig kommet i en meget intim Forbindelse med den førstnævnte, der i Kirkebogen staa indført som Forlover ved Brylluppet den 6. Marts og som Fadder til Ægteparrets første Barn, Ane Cathrine, der fødtes den 30. Novbr. Lars har for Resten i Forvejen et „uægte“ Barn i Nyraad, og det ses af senere Forhør, at han — efter at Maren Andersdatter er død — udlægges som Barnefader til et Barn, som Pigen Kirstine Torbensdatter føder den 26. April 1848, men han frigør sig for Paterniteten ved Ed, „falsk Ed“, siger Præsten Gjellebøl i „Spildte Guds Ord paa Balle-Lars“ — men det kan Præsten vel ikke vide; B.-L. har aldrig været straffet for falsk Ed.

Det har ikke været nogen videre komfortabel Lejlighed, Lars og hans Brud flyttede ind i hos Peder Madsen paa Tolstrup Mark, for Yderdøren, der førte direkte ind til Stuen, var i Stykker, saa at Vind og Regn stod ind, og Peder Madsen vilde ikke lade Døren gøre i Stand, det maatte B.-L. selv sørge for. Da denne indvender, at han ingen Penge har til at købe Brædder for, svarer Ejeren, at en Smule Brædder kunde han vel nok skaffe sig uden Penge, og han antyder ogsaa, paa hvad Maade det kunde lade sig gøre, og lover, at han i paakommende Tilfælde vil nægte at vide noget om, hvorledes Brædderne er kommet til Huse.

Saa gaar da det nygifte Par en Aften i April 46 til Ø. Egesborg Præstegaard, hvor Lars uden direkte Hjælp fra Konen, men dog i hendes Paasyn, stjæler to Vognfjæle, som han slæber hjem til Huset, og med dette Materiale faar han Døren lavet god og tæt.

Tyveriet bliver straks opdaget, Mistanken falder paa B.-L., allerede den 22. April er han arresteret, og med Døren som corpus delecti har Politiet let Spil med ham, han og Konen tilstaar og faar deres Dom i Juli Maaned, han 1 Aars Forbedringshus i Møens Tugthus, hun 2 Gange 5 Dages Vand og Brød. Peder Madsen og hans Kone bliver ogsaa straffet. Kort Tid efter maa Maren Andersdatter være afgaaet ved Døden, for i Kirkebogen, hvor B.-L. April 1848 (som foran nævnt) indskrives som „Slegfredbarnefader“, benævnes han „Enkemand“. Da han 1853 indgaar i nyt Ægteskab, staar han opført som „Enkemand af 1. Ægteskab“.

Der kan næppe være Tvivl om, at disse to haarde Domme over ubetydelige Forbrydelser, der er udøvet under meget formildende Omstændigheder, i høj Grad har forhærdet Balle-Lars' Sind. Fra nu af er han professionel Forbryder og konsekvent gennemført Benægter; han tilstaar aldrig senere en Forbrydelse, hvor stærke Indicier, der end er imod ham, og undgaar paa den Maade at blive straffet — indtil det hele paa een Gang samler sig imod ham under det store Opgør 12—13 Aar senere.

Fra Sommeren 46 til Sommeren 47 afsoner han Straffen i Møens Tugthus. Derefter tjener han som Karl forskellige Steder indtil Sommeren 48, da han — som foran nævnt — indkaldes til Krigstjeneste, hvorfra han vender tilbage Sommeren 49. I det følgende Par Aar undgaar han at komme i Kollision med Politiet. Men i Maj 1851 er han kommet i Ledtog med en berygtet, flere Gange straffet Person ved Navn Poul Hansen, kaldet *Malene-Poul* (det var almindeligt, at uægte Børn som Øgenavn fik Moderens Fornavn foran deres eget), og fra nu af begaar han i hurtig Rækkefølge den ene Forbrydelse efter den

anden, altid i Ledtog med en anden, oftest med Malene-Poul. Benægtelsesprincippet fastholder han haardnakket, ogsaa i Tilfælde, hvor han efter Nutids Retsregler vilde være at betragte som „overbevist“. Den endelige Opklaring og Tilstaaelserne af B.-L.s lovstridige Handlinger, saaledes som de i kronologisk Orden — saavidt som denne kan fastslaas — omtales i det følgende, kom først frem under det samlede Opgør 1859.

Engang i Aaret 1851 (paa hvilken Tid af Aaret kan han i Forhøret 8 Aar senere ikke huske) gjorde han sammen med Malene-Poul Indbrud hos Gmd. Ole Jensen i Bahl, hvor de stjal 50 Rd.

Natten mellem 9. og 10. Oktbr. samme Aar bryder de ind hos Gmd. Lars Rasmussen, Langebæk, hvor Udbyttet bliver bl. a. 10 Alen Vadmél (i Retten vurderet til 4 Mark pr. Alen) og 20 Alen Lærred (1 Mark og 12 Sk. pr. Alen).

Det ser derefter ud til, at B.-L. for en Tid er raget uklar med Malene-Poul, i hvert Fald optræder han nu ved forskellige Lejligheder sammen med andre Medlemmer af det store Forbryderkomplot, der huserede i Eggen.

I Begyndelsen af Aaret 51 eller 52 (nærmere kan han ikke angive Tiden) er han sammen med Hans Frederik Hansen om et Indbrud hos Aftægtsmand Jakob Jensen i Sandvig. Det indbringer 1 Fl. Ekstrakt, 6 Pt. *Brændevin*, 4 Pd. Lys, 5 (!) Strømper og 34 Sølvknapper — alt til en Værdi af 6 Rd. 1 Mark 12 Sk.

Engang i Vinteren 51—52 (ingen Dato) er B.-L. og Malene-Poul sammen med en anden berygtet Person ved Navn Hans Mikkelsen. De gaar ved Nattetid til Lillien-dal, hvor de bryder ind i Forpagter Mogensens Udhus og stjæler 3 Tdr. Havre (à 3 Rd. 3 Mark). Det gaar for sig paa den sædvanlige Maade, saaledes at B.-L. bryder ind og rækker Tyvekosterne ud til Stalbrødrene udenfor.

Næste Gang, i April 52, er de igen 3 i Følge, nemlig (foruden B.-L.) Rasmus Nielsen og Hans Frederik Hansen. B.-L. gaar ind gennem Spisekammervinduet hos

Gmd. Jens Hansen, Taageby, og rækker en Del Madvarer ud til de to andre, der staar paa Vagt udenfor.

Samme Nat gaar de samme tre til Nr. Mern, hvor de hos Gmd. Peder Hansen stjæler Sengeklæder for 51 Rd. 3 Mark, formodentlig — ligesom de 20 Al. Lærred og de 10 Al. Vadmel hos Lars Rasmussen — en Del af det hjemmelavede Brudeudstyr, der almindelig gemtes i Kister og holdtes i Beredskab som en væsentlig Del af Datterens (Døtrenes) Medgift.

Senere paa Aaret er B.-L. igen sammen med Malene-Poul. De forsøger et Indbrud hos Snedker Jens Møller, Lilliendal Hovskov, taber Modet, da Snedkeren gaar løs paa dem, og flygter tomhændet. De maa nok have kendt denne Snedker som en haandfast Mand, siden de lader sig forskrække af ham, for B.-L. berømmes af alle for sine overordentlige Legemskræfter, og Malene-Poul har vel heller ikke været nogen Svækling.

Hidtil har B.-L. mest kun været med, hvor det gjaldt Erhvervelsen af saadanne Sager, der nok til Nød kunde henføres under Begrebet Livsfornødenheder. Men Natten mellem 11. og 12. Maj 52 faar han og Malene-Poul Held til at udføre et Kup, der giver et betydeligt Udbytte i Kontanter. De har skaffet sig Underretning om en velhavende 80-aarig Gaardmand paa Langø ved Navn Ole Christensen, og saa gaar de ned til Stranden, tager en Baad og ror over til Øen, bryder ind i Stuehuset, hvor den gamle Mand og hans Kone er alene i Sovekammeret. B.-L. stiller sig i Døraabningen med en Pistol i Haanden, og da Oldingen vil til at gøre Anskrig, siger han til ham: Hold Kæft, gamle Æsel, eller vi skyder dig. Imidlertid ransager Poul Skuffer og Skabe. Han finder 450 Rd., og med denne Rigdom skynder de sig ned til Stranden, løser de Langø-Baade, der ligger fortøjet der, og skyder dem ud i Vandet for paa den Maade at sikre sig mod Forfølgelse, og saa ror de tilbage til Sjællandskysten. Undervejs deler de Pengene, men inden de naar over, ser Poul sit Snit til at stjæle 50 Rd. fra B.-L., hvis Andel i Udbyttet altsaa

kun bliver 175 Rd. Da han senere opdager dette skændige Lumskeri, vil han naturligvis have „sine“ Penge, men Poul nægter, og B.-L. maa nøjes med de 175. Det kreperer ham slemt, at han saaledes skulde lade sig lumpe, og til andre, som han lejlighedsvis betror sig til, ytrer han, at han nok engang skal faa Ram paa den „tyvebrændte Kæltring og sende ham et Sted hen, hvor han hverken skal se Sol eller Maane“. Men det er den Slags Drabeligheder, som B.-L. mest har i Munden; han gør aldrig paa haandgribelig Maade dette Regnskab op med Poul og afbryder heller ikke Samarbejdet med ham. Det er betegnende for B.-L., at han aldrig gaar over til Haandgribeligheder, uden naar det i Betragtning af hans Haandtering er strengt nødvendigt; og naar han „nødes“ til at gøre Brug af sine vidtberømte overordentlige Legemskræfter, gør han det gerne med en vis Varsomhed, saa at det ikke bliver til varigt Men for hans Modpart — altsaa naar undtages den Handling, hvormed han afslutter sit Forbryderliv. I Skudsmaalsbogen kaldes han flere Gange „skikkelig“, og man kan undertiden fristes til at sige, at han virkelig ogsaa er det — forholdsvis.

Naar B.-L. faar lidt rigeligt at drikke, kan han ikke lade være med at sludre op om sine Bedrifter, og paa den Maade kommer flere af det store Forbryderkomplot under Vejr med Langøtyveriet, og en af dem — maaske den mest ondartede i hele Banden — den tidligere nævnte Væver-Jens, „Kortenspilleren“ fra Ø. Egesborg, meddeler Politifuldmægtig Tommerup, hvad han har hørt. Poul og Lars bliver arresteret, men nægter og undgaar at blive straffet.

Der har været nok at snakke om i de sydøstsjællandske Sogne i disse Aaringer, Indbrud, Brandstiftelser, Overfald hørte til Dagens (eller Nattens) Orden. Skikkelige Folk gik i stadig Rædsel for, hvad Natten kunde bringe. Fordægtige og farlige Personer levede i Snesevis spredt omkring i Egnen. Naar vi i denne Skildring udelukkende følger den ene Person, Balle-Lars, er det meget langt fra, at vi faar alting med.

Efter Langø-Turen ser det ud til, at B.-L. har holdt sig i Ro omtrent et Aars Tid, naturligvis fraregnet lidt Krybskytteri og Skovtyveri, der i de Tider var saa almindeligt, at det var vanskeligt for Politiet at gøre noget større Nummer ud af det. For Resten fremgaar det ogsaa af Forhørsprotokollerne, at han „mellem Slagene“ i kortere eller længere Perioder har ernæret sig skikkeligt som Daglejer ved Arbejde i Skoven eller omkring hos Bønderne.

Først i Foraaret 53 træffer vi igen B.-L. i Politiprotokollen. Ved Fastelavns Marked i Præstø var han, Væver-Jens og Malene-Poul truffet sammen med *Severine-Hans* fra Baarse. Denne og B.-L. kendte hinanden fra Møens Tugthus, hvor de havde siddet sammen 1846. Det var f. T. smaat med Udkommet baade for Lars, Poul og Jens, og de raadførte sig med Hans om, hvad der vel kunde gøres, og han gav dem saa Anvisning paa en velhavende Gaardmand i Risby, Peder Hansen; et Indbrud dér skulde nok smide noget af sig, han vilde dog ikke personlig tage Del i Foretagendet.

De tre andre er nogen Tid efter sammen hos Væver Niels Hansen, Allerslev, til et „Kastegilde“, d. v. s. Sammenskudsgilde, hvor Karle og Piger „kaster“ om Kager, vel noget lignende som Nutidens Andespil. Her bliver der truffet nærmere Aftale om det paatænkte Indbrud. B.-L. bor paa det Tidspunkt hos Smed Peder Pedersen i Skibbinge, med hvis Søster, Maren, han er forlovet (et Par Maaneder senere bliver han ogsaa gift med hende). Hun giver dem de nødvendige Oplysninger om Lokaliteterne i og om Peder Hansens Stuehus, at Manden gemmer sine Penge i et Skrin i Kakkelovnskrogen o. s. v. Disse Oplysninger har hun faaet under en Samtale med en ung Pige, der har tjent hos Peder Hansen. Maren nægter dog i Forhørene senere at have vidst noget om, hvad Oplysningerne skulde tjene til, og den unge Pige er i saa Henseende ganske uskyldig.

Det bliver nu aftalt, at de alle 3 nogle Dage senere, den 27. April om Aftenen Kl. 11, skal mødes ved Baarse

Runddel, og derfra samlet begive sig til Gaarden, som ligger der i Nærheden.

Paa den fastsatte Dag om Formiddagen møder Væver-Jens Politifuldmægtig Tommerup paa Vejen til Mern. Jens havde ofte været stedet for Retten i Præstø, saa han og Fuldmægtigen var gode Bekendte. Allerede som ganske ung var Væver-Jens flere Gange straffet for Tyveri, og senere havde Politiet bestandig Ulejlighed med ham. Han havde bl. a. været tiltalt for Overfaldet paa Rasmus Kræmmer, da denne engang var paa Vejen hjem til Kallehave fra Marked i Præstø, og det var en almindelig Antagelse, at han havde en Finger med i Spillet ved en stor Del af de mange Forbrydelser der paa Egnen, som det hidtil ikke var lykkedes Politiet at faa opklaret. En hel Genistreg havde han lavet 1843 (hvorum dog intet var bekendt paa det Tidspunkt, her er Tale om): Grev *Moltke* paa Bregentved, der tillige var Finansminister, kørte en mørk stormfuld Nat i stærkt Snefog hjem fra Hovedstaden; et Sted paa Vejen mellem Køge og Bregentved, medens Greven sidder lunt inde i Kareten, og Tjeneren og Kusken sidder paa Bukken og dukker sig for det haarde Vejr, springer en Person op paa Sædet bag ved Kaleschen og stjæler et Skrin, der indeholder 700 Rd. og en Del vigtige Papirer. Papirerne fandt nogle Bønder Dagen efter paa Markerne deromkring, men Pengene var væk. Da Væver-Jens hører om Affæren, er han naturligvis ærgerlig over, at den Profit er gaaet hans Næse forbi, han bryder sit Hoved med at finde ud af, hvem det vel kan være, der har været paa Spil her, og ud fra sit indgaaende Kendskab til samtlige de Personer, der ret vel kan blive Tale om i denne Forbindelse, gætter han, at det nok maa være Smeden ved Lilliendal. Han gaar saa frækt hen til Smeden og siger til ham: Det er jo dig, der har gjort det; giv mig 70 Rd., ellers melder jeg dig. Formodentlig har han ikke gættet saa helt galt, for Smeden lader sig imponere og giver ham Pengene. Dette kommer iøvrigt først frem ved Væver-Jens' Forklaring i et Forhør 16 Aar senere,

og da er Smeden forlængst død. Saa skriver Dommeren (18. Maj 59) til Grev Moltke og forespørger, om Ekscellensen ønsker at gøre Erstatningskrav gældende overfor Væver-Jens. Men Ekscellensen frafalder alle Krav.

Nu er det altsaa, Fuldmægtig Tommerup kommer kørende paa Vejen til Mern, og Væver-Jens raaber ham an; der er noget, han vil fortælle ham — og saa afslører han hele Planen om det til samme Aften berammede Indbrud. Tommerup tror godt nok paa Beretningen, for Jens har før ageret „Stikker“ for Politiet og vist sig at være meget paalidelig som saadan. Han havde f. Eks. angivet Malene-Poul som Gerningsmanden til et Sølvtyveri paa Lekkendegaard, og der kunde næppe være Tvivl om, at Angivelsen var rigtig nok; det var blot ikke lykkedes at faa Poul til at bekende, og Jens fik derfor ikke den udlovede Dusør. Ærgrelsen herover i Forbindelse med Forventningen om den Belønning, der nu utvivlsomt maa tilfalde ham, er det, der faar ham til paany at tilbyde Politiet sin Assistance. Desuden er han meget indigneret over, at Poul — som han dydigt udtrykker sig — „altid gaar og stjæler, naar han er paa fri Fod, og saa skal jeg have Skylden for det.“ Kanske kunde det nu ogsaa lykkes at faa Poul til at gaa til Bekendelse om Sølvtyveriet, og saa vilde der falde dobbelt Dusør.

Alt dette finder Fuldmægtigen saare rimeligt — set fra Jens' Synspunkt — og han anser det ogsaa for meget troligt, at B.-L. f. T. er ude om sig efter Penge, det er ham nemlig bekendt, at Lars og Maren for at opnaa Tilladelse til Ægteskabs Indgaaelse skal refundere Ø. Egesborg Sogn et større Beløb, som Maren har modtaget i Fattigunderstøttelse.

Det bliver saa aftalt, at Jens efter Planen skal mødes med de andre ved Baarse Runddel Kl. 11 om Aftenen, følge med dem til Peder Hansens Gaard og først der slutte sig til Politiet, som vil være der til Stede.

Kl. 8 kører Tommerup sammen med Anden-Fuldmægtigen af Sted til Baarse, hvor de vil ind og have Sogne-

fogden *Jeppe Nielsen* med til *Peder Hansens Gaard*, der ligger kun et lille Stykke fra Sognefogdens.

Det er bælgmørkt, og de maa tilmed køre ad ubekendte daarlige Biveje for ikke at blive set af *B.-L.* eller *Malene-Poul*, der formenes at ville følge Hovedvejen til Mødestedet. De kører flere Gange fejl og maa tilbage igen, og saaledes gaar det til, at de først er ved Sognefogdens Gaard, lige da Klokken er 11. De løber da alle 3 i største Hast over Marker og Grøfter over til Næstved-Vejen udenfor *Peder Hansens Gaard*. Hertil er netop samtidig de andre tre ankommet fra *Baarse Runddel*, og de staar ved Siden af Vejen og forhandler om, hvorledes Sagen bedst skal gribes an. Man maa lade *Tommerup*, at han er baade resolut og modig; han ved, at det er haarde Halse, han staar overfor, og bælgmørkt er det. Dog springer han rask til, griber den ene i Kraven, det var netop *B.-L.* (som *Tommerup* dog ikke kunde kende i Mørket). „Hvem er du?“ raaber han til ham. „Hvem jeg er!“ svarer *B.-L.*, river sig løs og giver Fuldmægtigen et Stød for Brystet, saa han ryger over i den anden Vejside. Derpaa springer han i *Risby Aa*, vader over paa den anden Side og slipper bort.

Den anden Person — *Malene-Poul* — løber hen ad Vejen forfulgt af Sognefogden, Anden-Fuldmægtigen og *Væver-Jens*, som nu er paa Politiets Side og med ærlig Iver deltager i Forfølgelsen. Da man henne ved Runddelen atter kommer de flygtende paa nært Hold, er *Jens* den forreste blandt Forfølgerne, men det nytter ikke, *Poul* og *Lars* forsvinder i Mørket.

Tommerup kommer saa i størst mulig Hast i Vognen igen og kører sammen med Sognefogden og den anden Politimand i stærk Fart til *Smedens* i *Skibbinge*, hvor de ved, at *B.-L. f. T.* har sit Tilhold. Det lykkes dem ogsaa at komme først, de trænger ind i Stuen og befaler de tilstedeværende (*Smeden*, hans Fader og Søsteren *Maren*), der naturligvis forlængst er gaaet i Seng, at de skal forholde sig rolige. Saa sidder de der i den mørke Stue

og venter paa Lars. En halv Times Tid efter kommer han, og næppe er han traadt ind ad Døren, førend Tommerup griber ham og erklærer ham for anholdt. B.-L. bliver noget overrasket, men fatter sig hurtigt: Han forstaar ikke et Muk af det hele, har virkelig ingenting gjort. Ja, han har været henne i Lekkende-Skoven for at redde sig en Smule Brænde, men det er vel ikke noget at gøre saa stort Væsen af.

Ja, men hans Klæder er jo pjaskvaade, og det er tørt Vejr.

Naa, Klæderne, ja, han var saa uheldig at falde i en Grøft i Mørket derinde i Skoven.

Det hjælper nu altsammen ikke noget. B.-L. maa følge med til Arresten i Præstø, og Dagen efter kommer han i Forhør hos Dommer Manthey. I de sene Nattetimer i Arresten har han nærmere over tænkt Sagen. Det gaar nok ikke med den Forklaring om Nattevandringen i Lekkendeskoven; at han har været i Kast med Politiet udenfor Peder Hansens Gaard er vist ikke til at komme uden om — og saa er der jo ogsaa de vaade Klæder. Ja, forklarer han nu, det er rigtigt nok, det var ham, de havde fat i paa Landevejen. Han havde om Aftenen været paa Vej til sin Svigerindes Datter i Lundby for at laane Penge, men han bestemte sig om, og da han saa paa Tilbagevejen var naaet til et Sted omkring ved Risby, var han blevet overfaldet af en Person, der greb ham i Kraven og spurgte, hvem han var. Hvorledes denne Person saa ud, kunde han ikke se i Mørket, og naturligvis faldt det ham aldrig ind, at det kunde være Fuldmægtig Tommerup, som han ellers godt nok kendte.

Hvorfor han da flygtede?

Jo, han var bange for at blive mishandlet.

Naa, siger Dommeren lidt vantro, du er jo dog ellers bekendt for dine overordentlige Legemskræfter.

Ja, svarer Lars undselig og smigret; men han blev virkelig bange og sprang i Aaen.

Men hvorfor gav han nu en hel anden Forklaring end

den, han om Aftenen havde afgivet overfor Fuldmægtigen?

Naa, den Forklaring i Nat. Ja, den var jo hen i Vejret, men han mente ikke, han var pligtig til at sige Sandheden, førend han kom i „rigtigt Forhør“.

Videre kom man ikke med B.-L. — dengang. Og med Hensyn til Malene-Poul, der naturligtvis ogsaa blev arresteret, havde man ikke andet at holde sig til end Kortenspillerens Forklaring, saa han klarede sig meget let. De sad dog begge arresteret en Maanedes Tid, og der blev holdt en lang Række Forhør i Sagen.

Der var nu B.-L.s Forlovede, Maren, havde hun da ingen Tanke om, hvor Kæresten havde været den Aften? Hun kendte ikke noget til den Historie, Lars havde afleveret om at laane Penge hos Svigerindedatteren i Lundby, saa dér kunde hun ikke støtte ham. Hun mente bare, at han havde siddet og drukket henne i Allerslev Kro, for der plejede han at opholde sig, naar han ikke var hjemme.

Paa Landevejen, hvor Slaget havde staaet, fandt man to Kakkelovnsben, der var tilskærpede som Brækjern, og det blev oplyst, at disse to Stykker Jern stammede fra en gammel Kakkelovn, som hørte til hos Smedens i Skibbinge, og Smeden maatte vidne, at han havde set B.-L. staa og file dem til nogle Dage før Affæren i Risby; men ikke engang det var tilstrækkeligt Indicium, baade Lars og Poul blev frigivet paa Grund af manglende Bevis! Hvad Væver-Jens fik for sit nidkære Virke i Rettens Tjeneste, staar der ikke noget om i Forhørsprotokollen.

Det er værd at lægge Mærke til, at Lars smider de to Kakkelovnsben fra sig, da Fuldmægtigen griber ham i Kraven; det falder ham ikke ind at bruge dem i Kampen, han nøjes med at rive sig løs og skubbe Angriberen fra sig. Naar han senere hen taler om Historien til sine Omgangsfæller, gør han det med Overdrivelse og Præleri — som han havde for Skik — og fortæller, at han havde givet Tommerup en „ordentlig en paa Kæven“.

Men for Resten udtaler han sin Beundring for den Pokkers Fuldmægtig, der „turde vove at gaa løs paa ham i Mørket.“

Om Efteraaret samme Aar (53) bryder Lars og Poul Kl. 2 om Natten ind hos Gmd. Peder Olsen, Skibbinge, og stjæler 45 Rd. Forbrydelsen bliver ligesom de foregaaende og følgende først opklaret ved Kommissionsforhørene 1859.

Derefter holder B.-L. sig i Skindet et Par Aars Tid (54 og 55), saa vidt i hvert Fald, at han undgaar offentlig Tiltale. Men i Sommeren 56 er han paa Færde igen. Han havde — som før nævnt — i Maj og Juni 52 tjent hos Gmd. *Mathias Hansen* i Neble. Gaarden var gammel og meget forfalden, og Mathias Hansen, der — som det vil ses af det følgende — var en meget slet Person, vilde ikke have noget imod, at den blev brændt af, saa at han kunde faa en ny bygget for Assurancesummen. Tanken laa nær, der havde i de senere Aar været paafaldende mange Brande der paa Egnen, og at de skyldtes Ildspaesættelse var man ikke i Tvivl om Mand og Mand imellem; men det var hidtil ikke lykkedes Politiet i noget Tilfælde at faa Aarsagen opklaret eller finde Gerningsmanden.

B.-L. talte flere Gange med Math. H. om, at Gaarden „ikke var bedre værd end at svides af“. Men Manden nærede nogen Betænkelighed med Hensyn til den Risiko, der var forbundet med Foretagendet, og det blev foreløbig ikke til noget. Saa kommer B.-L. da i Sommeren 56 igen til Math. H. og spørger, om han ikke nu skulde tjene de Penge. De forhandler om Sagen, Lars forlanger 50 Rd., Bonden faar ham til at slaa af til 45, og Aftalen bliver da, at Math. H. den 21. Juli skal rejse en Tur til Næstved, saa at han kan have sit Alibi i Orden; han maa saa sørge for at komme lidt sent hjem, saa at B.-L. kan vente med at udføre sit Forehavende, til det er blevet godt mørkt.

Math. H. var for 5 Aar siden blevet gift med Karen Pedersdatter, der synes at have været en ualmindelig brav

Kone; men Manden var ond imod hende og pryglede hende ofte, især naar han var fuld, og det gik tidt paa. Konens Moder, Kirsten Hemmingsdatter, boede paa Aftægt i et Hus, der laa tæt op til Gaarden.

Om Morgenen den 21. kører da saa Math. H. (sammen med sin Svoger Lars Christensen) til Næstved og lader forstaa, at han maaske ikke kommer hjem før Dagen efter, medens Lars Christensen dog mener, at de nok kommer om Aftenen, selv om det bliver lidt sent. For en Sikkerheds Skyld bliver Karen siddende oppe for at vente paa Manden, for hun vidste, at der kunde vente hende alt slem, hvis hun ikke var der og kunde varte ham op, naar han kom hjem. Moderen var gaaet i Seng ovre i sin Stue, og Karlen havde lagt sig i Karlekammeret med Klæderne paa for at være parat til at „spænde fra“.

Henad Midnat indfinder B.-L. sig, gaar gennem en Lem ind i Loen og stikker Ild i noget Halm, og da han har set, at Ilden tager godt fat, skynder han sig bort.

Som Karen nu sidder og vaager alene derinde i Dagligstuen, hører hun en Knitren og en Bragen, og da hun gaar hen til Vinduet, ser hun, at der er Ild i den vestre Længe, der laa i Vindsiden, og det blæste stærkt. I første Øjeblik giver hun sig til at skrige, men hun fatter sig hurtigt og optræder overmaade resolut og med stor Omtanke.

Moderen dernede i Aftægtshuset hører Datterens Skrig, men bliver i sin Seng, da hun antager, at det er Manden, der er kommet hjem og mishandler Konen, som det saa ofte er sket. Men et Øjeblik efter er Karen inde i Huset og faar den gamle hjulpet ud, saa kalder hun paa Karlen og Pigen, og de slipper alle ud i sidste Øjeblik. Gaarden og Aftægtshuset brænder ned til Grunden.

Manden bliver paa Værtshusene i Næstved Natten over, Lars Christensen, der blev ked af at vente, maatte lidt ud paa Aftenen begive sig til Fods den lange Vej hjem.

Blandt Folk, der er samlet paa Brandstedet, opstaar der straks Mistanke til Math. H., og da han op ad Formiddagen kommer kørende, anholder Sognefogden ham paa Vejen, inden han er naaet til Brandstedet, og fører ham til Arresten i Præstø. Der oplyses det, at han paa Hjemvejen havde gjort Ophold i Tubæk Kro, og at han, da han der fik Meddelelse om, at hans Gaard var brændt, udbrød: Naa, saa er det overstaaet! Denne Fortalelse kaster Dommeren sig straks over med den logiske Bemærkning, at Ordet „overstaaet“ maa forstaas saaledes, at Branden var noget, som Math. H. havde ventet; men Arrestanten klarer sig med, at han med dette Ord kun mente, at Branden nu var forbi. Da Dommeren videre spørger ham, om han har Mistanke til nogen, nævner han adskillige, bl. a. tidligere Tjenestekarle, men naturligvis ikke B.-L., der mærkelig nok slet ikke kommer for Retten i denne Sag.

Der bliver holdt en lang Række Forhør, alle er enige om, at Ilden maa være paasat, men kun Svigermoderen, Kirsten Hemmingsdatter, udtaler udtrykkelig, at hun mistænker Math. H., hvem hun iøvrigt i sin Forklaring omtaler som en fordrukken og brutal Person. Dog, Politiet kommer ikke videre med Math. H., efter at have været arresteret en Maanedes Tid bliver han sat paa fri Fod og faar Assurancesummen udbetalt.

Nogen Tid efter indfinder B.-L. sig og vil, som rimeligt er, have sine 45 Rd., men han faar foreløbig kun de 16, Resten op til 40 faar han kun med stort Besvær Math. Hansen til at rykke ud med lidt efter lidt i Løbet af de følgende 2 Aar; de sidste 5 faar han aldrig.

Under Forhørene 3 Aar senere, da Sagen kommer til sin endelige Opklaring, forklarer B.-L., at Math. H. ogsaa har villet formaa ham til at skyde Konen og Svigermoderen; men det vilde han aldeles ikke indlade sig paa, for „de to Kvinder har aldrig gjort mig andet end godt“.

I Slutningen af Aaret 1857 kommer han i Forbindelse med en Person, der ikke hører til i hans sædvanlige Om-

gangskreds, nemlig *Niels Hansen Post* fra Næstved. B.-L. bor for Tiden til Leje i Skibbinge hos Tømrer Niels Jacobsen, der — saavidt vides — paa dette Tidspunkt ikke har været i Konflikt med Loven, men som i det store Slutningsdrama kommer til at spille en betydelig Rolle.

„Første Julemarkedslags Aften“ (Onsdag den 16. Decbr.) er der et net Selskab forsamlet i B.-L.s Indsidderstue i Niels Jacobsens Hus, nemlig foruden B.-L. selv 3 andre af Egnens mest berygtede Personer. De har om Dagen været til Marked i Præstø og har haft det rigtig fornøjeligt med Brændevin, Kortspil o. s. v., paa Hjemvejen gaar de ind i Tubæk Kro, fortsætter Drikkeriet og spiller Tre-Kort. Da Klokkeren er 10, forlader de Kroen for ikke at komme i Ulejlighed for Nattesæde, og saa er det, B.-L. inviterer dem hjem til sig, han vil traktere med Brød og Brændevin, som de dog faar Lov til at betale lidt for — saadan nach Belieben. Spillet fortsættes, og da der er gaaet en Times Tid, træder der en 5. Person ind ad Døren. Det er Niels Hansen Post. Han optages i Kredsen, drikker og spiller Kort med de andre hele Natten. Henad Morgenstunden bliver der Kævleri om Spillet; B.-L. og den mystiske sidstankomne spiller falsk, paastaar de andre, de vil ikke spille med saadan nogle Kæltringer, og saa gaar de deres Vej, medens den „ukendte“ Person bliver alene tilbage hos B.-L. Først ved 5—6 Tiden om Morgenen gaar han derfra til Andendagsmarked i Præstø.

I alt dette er der ikke noget kriminelt; naar det senere fremdrages i Forhørene, er det, fordi de følgende Begivenheder gør det magtpaaliggende for Politiet at fremskaffe Bevis for, at Manden var Niels Post, og at han og B.-L. altsaa maa have kendt hinanden og har haft Lejlighed til at træffe Aftale angaaende deres Meriter et Par Dage senere. Under Forhørene 2 Aar efter forklarer alle Personerne fra Selskabet, at de ikke kendte den „sidstankomne“, eller vidste hvem han var, ej heller fik det at vide under Samværet, hvilket altsammen lyder utroligt, da Niels Post, bortset fra de flere Timers Selskabe-

lighed i B.-L.s Stue, havde været i Tubæk Kro samtidig med dem og iøvrigt vel ogsaa som ligesindet Fælle har været kendt af dem i Forvejen, skønt han var bosiddende i Næstved.

Hvad B.-L. og Niels Post aftaler, da de i den tidlige Morgentime er blevet alene, bringer de til Udførelse et Par Dage senere: Søndag den 20. Decbr. gaar de tidlig om Aftenen til Viemose for at aflægge et indbringende Besøg hos Hmd. *Hans Jensen*, som de nok mener har en Del rede Penge liggende, og heri tager de ikke fejl, for da Hans Jensen halvandet Aar senere er blevet arresteret under den store Mordsag i Viemose og har hængt sig i Arresten, viser det sig, at han har 1900 Rd. gemt ovenpaa Bagerovnen og 400 Rd. i Sengen. Balle-Lars gaar først ind og udgiver sig for Humlehandler; Niels Post skal saa indfinde sig lidt senere. Lars træffer Manden og Konen i Stuen og spørger, om de vil købe Humle. Nej, det havde de ingen Brug for. De skal faa den meget billigt. Nej, alligevel ikke. Saa kommer Niels Post ind, og de to bliver Hans Jensen noget for nærgaaende, saa han begynder at røre paa sig for at komme ud af Stuen og tilkalde Hjælp. Han skal ud og give Kreaturerne Foder for Natten, siger han. Dertil ytrer Konen ubetænksomt: Det har du jo gjort! Saa gør Røverne kort Proces, spærmer ham Udgangen og forlanger, at han skal udlevere sine Penge, og da han ikke vil det, kommer det til Slagsmaal, under hvilket Konen — som Balle-Lars udtrykker sig, da han senere overfor sine Fæller praler om Bedriften — maatte „bide i Gulvet“ (en sproglig set næppe forsvarlig Omskrivning af Talemaaden „bide i Græsset“). Hun kommer paa Benene igen uden at have taget nogen større Skade og flygter ud igennem Vinduet. Manden slaar saa tappert fra sig, at han lidt efter lidt, stadig i Kamp, faar Røverne med sig ud i Gaarden, og da de nu frygter, at Konen kan have tilkaldt Hjælp, stikker de væk i Mørket. I Skyndingen begaar Niels Post den skæbnesvangre Fejltagelse at tage Hans Jensens Vadmels hue i Stedet for sin egen brune Sølveskindshue.

Slaget er tabt, men der er Tid til at vinde et nyt. Klokken er kun omtrent 9. De gaar tilbage til Skibbinge og ind i Balle-Lars' Stue, hvor de nyder en Bid Brød og et Par Snapser. Under Opholdet her river Niels Post den som eventuelt Indicium farlige Vadmels hue i Stumper, som han smider paa Gulvet. Balle-Lars' Kone ligger i Sengen og ser paa det og gør sig vel sine Tanker derom, men hun spørger dog ikke, hvor de har været, eller hvor de agter sig hen, da de lidt efter paa ny begiver sig ud i Natten — efter at Niels Post har laant Balle-Lars' høje Silkehat!

Sent paa Natten, Kl. ca. 21½ ankommer de til Lille Røttinge, hvor de gennemfører deres andet for Natten planlagte Forehavende, et Indbrud hos Gmd. And. Andersen. Balle-Lars har til dette Stykke Arbejde Dagen i Forvejen laant to Stemmejern hos sin Vært Niels Jakobsen, der dog ikke har vidst noget om, hvad Jernene skulde bruges til, skønt det vel nok er sandsynligt, at han ud fra sit Kendskab til Balle-Lars' Profession har gættet noget i den rigtige Retning. De kommer ind i And. Andersens Storstue ved at trykke en Rude ind og aabne Vinduet. Da Manden hører noget pusle derinde, springer han ud af Sengen, farer ind i Stuen og kommer lige tidsnok til at høre Tyvene dumpe fra Vindueskarmen ned paa Jorden udenfor. Deres Udbytte blev 16 Rd., som de tog fra Tjenestekarlens Kiste, der stod i Storstuen. Det var jo egentlig ikke store Ting, Lars og Niels fik ud af denne anstrengende og bevægede Nat; de har i Nattens Løb gaaet Vejen fra Viemose til Lille-Røttinge to Gange, vel ialt 5—6 Mil.

Mod Balle-Lars foretager Politiet sig intet i Anledning af de to Forbrydelser. Niels Post derimod kommer i slemme Vanskeligheder paa Grund af den ulyksalige Forbytning af Hovedbeklædningerne. I hans Omgangskreds i Næstved finder man det paafaldende, at han nu gaar med blød graa Hat i Stedet for den velkendte Søløveskindshue, og i Viemose er der flere, der kender denne Hue fra Niels' aarlige Besøg i Byen, naar han kom der

for at sælge Urtefrø. Han bliver arresteret og skal gøre Rede for Huen. Naa, den har han smidt væk, den duede ikke mere. Ved en Husundersøgelse finder man Balle-Lars' høje Hat oven paa hans Klædeskab. Hvor han har den fra? Den har han købt af en ham ukendt Person paa Hjultorvet i Næstved (Fiffet med „den ukendte Person“ har altsaa ogsaa været i Brug dengang).

Dette med Huen betragtes imidlertid som et meget kraftigt Indicium, og da der ogsaa er adskilligt andet galt med Niels Post, maa han blive i Arresten, og der sidder han endnu som haardnakket Benægter, da Balle-Lars Aaret efter bliver sat fast i en anden og mere alvorlig Sag. Under denne tilstaaer Balle-Lars Røveriet i Viemose og Indbruddet i Lille-Røttinge, og at han ved begge Lejligheder har været sammen med Niels Post, og han formaner under en Konfrontation indtrængende denne til ogsaa at tilstaa. Men det rører ikke Niels Post. Stumperne af den iturevne Hue, som Balle-Lars' Kone havde gemt, bliver fremlagt i Retten, og Hans Jensen og Konen vidner, at de genkender dem som Rester af den Hue, som Hans Jensen mistede under Røveriet. Søløve-skindshuen genkendes af alle i Niels Posts Omgangskreds. Deltagerne i Spillegildet hos Balle-Lars Julemarkedsnatten konfronteres med Niels Post og aflægger Ed paa, at han var den mystiske „sidstankomme“. Men han nægter alt: Han har aldrig været i Skibbinge, og han kender ikke Balle-Lars, har aldrig set „denne Person“, før nu da han konfronteres med ham. Og Niels Post fastholder sin Benægtelse til det sidste. Da han endelig efter 2¼ Aars Arrestation dømmes, er det for Brandstiftelse, ikke for Røveri. Der *kunde* dengang dømmes efter Indicier, men saa har de aabenbart skullet være meget kraftige.

Kort efter, ved Nytaarstid 1858, er B.-L. igen paa Færde, denne Gang i forholdsvis fint Selskab. I Enne-gaarde ved Præstø boede en velhavende, meget agtet og anset Gmd. ved Navn Christoffer Christensen, der havde sin Gaard i Fæste fra Baroniet Stampenborg. Han var

kun 25 Aar gl., og Gaarden var nyopført for 5 Aar siden efter en Brand, med Hensyn til hvilken der ikke se's at have været noget fordægtigt. Til den nye Gaard var der imidlertid kun 3 Længer, og Chr. Christensen var stærkt optaget af Tanken om at opføre en haardt tiltrængt 4de Længe. Han regner ud, at det kunde lade sig gøre uden Bekostning fra hans Side, hvis hele Gaarden brændte, og han saa fik Assurancesummen udbetalt, suppleret med et forventet Tilskud fra Herskabet. Efter Snakken i Egnen kunde han formode, at B.-L. nok for et rimeligt Vederlag vilde stikke Ild paa Gaarden. Han faar saa engang ved Lejlighed fat i Lars og lover ham 100 Rdl., hvis han vil paatage sig Ildspaesættelsen. B.-L. er betænkelig og vil nødig gaa til det; men 100 Rdl. er mange Penge, og tilsidst gaar han ind paa Forslaget, og det bliver aftalt, at det skal bringes til Udførelse den 23. Januar tidlig om Aftenen, inden Folkene er gaaet i Seng, saa at der ikke er Fare for, at nogen skal indebrænde. Chr. C. prøver ikke paa at skaffe sig Alibi ved Bortrejse, han bliver netop hjemme for at være sikker paa, at alle Beboerne, deriblandt hans gamle Mor, Konen og Børnene, kommer uskadt ud, naar Ilden bryder løs. Han var blevet gift for 5 Aar siden, da han kun var 20 Aar.

Alt gaar efter Planen, B.-L. er der ved det aftalte Klokkeslæt, gaar ind i Gaarden gennem Porten, som Chr. C. havde sørget for at holde aaben, stikker en brændende Svovlstik op i Tagskægget, venter et Øjeblik, til Ilden har taget godt fat, og skynder sig saa bort. Gaarden brænder helt ned, og Chr. C. faar uden Vanskelighed Forsikringssummen udbetalt; selv om der nok yntedes om, at Ilden maatte være paasat, kunde dog ingen falde paa at mistænke ham for Delagtighed. Han var Politiet bekendt som en velagtet Mand, og efter den Opgørelse, der blev forelagt Dommeren, havde han lidt et betydeligt Tab ved Branden (at han fik en 4-længet Gaard i Stedet for en 3-længet var der ingen, der hæftede sig ved dengang). B.-L. fik, da en passende Lejlighed tilbød sig, udbetalt de 100 Rdl.

Egnens fredelige og lovlydige Befolkning var nu i henvend en Snes Aar Gang paa Gang og med korte Mellemrum blevet opskræmt ved den store Forbryderfloks Ugerninger. I det foregaaende er kun omtalt de Handlinger, hvori Balle-Lars optræder, og kun de Personer, han kommer i Ledtog med, men Forbrydernes og Forbrydernes Antal var langt større. Ugerningsmændene terroriserede Egnen og — for at bruge et andet moderne Udtryk — skabte Panik blandt dens Befolkning. Spændingen og Uhyggefølelsen var steget til det uudholdelige, ikke mindst ved den Omstændighed, at det saa godt som aldrig lykkedes Politiet at opklare de Mørkets Gerninger, hvorom alle mente at vide Besked, og hvis Udøvere alle mente at kende.

Saa kom det da henimod Aarets Slutning til den dramatiske Begivenhed, der — hvor uhyggelig den end var — dog førte til Opklaring og Udrensning og bragte Ro og Tryghed i de opskræmte Gemytter — men ogsaa Ulykke og Fortvivlelse over mange Hjem.

MORDET

Onsdagen den 8. Septbr. 1858 var der stort Gilde hos Gmd. Niels Larsen, Ugledige Mark. Hans gamle Mor var død, og hendes Minde hædredes efter gammel Skik ved et 2 Dages Gravøl, hvortil Niels Larsens jævnlige i Sognet, saaledes som det hørte sig til, havde ydet deres Bidrag ved forud at sende „Foræringer“, Smør, Flæsk, Æg, slagtet Fjerkræ o. s. v. i rigelig Mængde. Drikkevarerne var det Værtens Sag at sørge for, men det var overkommeligt, for de bestod af hjemmebrygget Øl og Brændevin (i vore Penge 30 Øre Potten).

Selve Jordefærden og Førstedagsfesten havde været Dagen i Forvejen, Onsdagen var kun Andendagsgildet, men der var dog et stort Antal af Egnens Befolkning til Stede, for største Delen kun dem af Gaardmandslaget. Der blev spist og drukket godt, det sidste dog kun til Maa-de, regnet efter hvad man mellem Bønder i de Tider kaldte

Maadehold; naturligvis maatte der tages et rimeligt Hensyn til den sørgelige Anledning. Mandfolkene spillede Kort.

Blandt Gæsterne var en hel Del af de Personer, der kommer til at spille en Rolle i det følgende. Først den 58-aarige *Ane Marie Hemmingsdatter*, Enke efter Gmd. Ole Andersen i Ugledige, der var død for et Aars Tid siden i sin Alders 81. Aar; dernæst hendes Plejesøn, den 17-aarige Peder Hansen, og Stedsønnen, Ole Andersens Søn af 2det Ægteskab*), den 37-aarige *Niels Olsen*; endvidere Enkens 2 Brødre, Gaardmændene Hans og Peder Hemmingsen, og den førstnævntes Hustru (Peder H. var Enke-mand), samt Peder Hemmingsens to Døtre, Kirsten, der var gift med Niels Olsen, og Maren, der var gift med Frans Hansen — alle af Ugledige.

Gildet, der var begyndt ved Middagstid, sluttede forholdsvis tidligt, Gæsterne var vel noget anstrengte fra Dagen i Forvejen, og det har nok heller ikke — Anledningen taget i Betragtning — været anset for passende at holde ud til de sene Nattetimer. Ved 10-Tiden kørte den ene Vogn efter den anden ud af Porten. Ogsaa de ovenfor nævnte Personer var til Vogns, skønt Niels Larsens Gaard laa næppe et Kvarters Gang fra Ugledige By; men det var dengang — og endnu langt senere — ikke standsmæssigt for Folk af Gaardmandsklassen at komme gaacende til eller fra Gæstebud.

De kørte i 2 Vogne samtidig ud af Gaarden, forrest Peder Hemmingsen med Døtrene og Svigersonnerne; Køretøjet tilhørte Gmd. Frans Christensen i Ugledige, og han og hans Kone var altsaa ogsaa paa Vognen; desuden havde Smeden i Ugledige, Jens Jensen, og hans Kone faaet Lov til at køre med; de var 9 ialt.

Paa Hans Hemmingsens Vogn, der kører tæt bagefter, var der foruden ham og Konen og Søsteren, Ole

*) O. A. havde været gift 3 Gange. I Ægteskabet med Ane Marie Hemmingsdatter var der ingen Børn.

Andersens Enke, og hendes Plejesøn Peder Hansen, tillige et Par unge Mennesker fra Præstø, der vilde køre med et Stykke til Hans Hemmingsens Gaard, der laa lidt udenfor Byen ved Vejen til Ronesbanke.

Det var helt mørkt, Solen var gaaet ned Kl. 6,35, Maanen Kl. 6,41 (det var Nymaane). Formodentlig har Himlen været overskyet, for der kom Regn lidt senere paa Natten. Da Peder Hemmingsens Gaard ligger et lille Stykke længere henne end Enkens, maa det antages, at de to Vogne standser samtidig — Kl. ca. 10 $\frac{1}{4}$. — henholdsvis ved Peder Hemmingsens Port og ved Enkens Havelaage.

De, der hører til i Peder Hemmingsens Gaard, staar af og gaar straks (eller for de 2s Vedkommende *næsten* straks) ind ad Porten, Smeden og hans Kone staar ogsaa af og gaar til deres Hus, der ligger i Nærheden; Smeden ser Enken ved Hans Hemmingsens Vogn og raaber hen til hende: God Nat, Ane Marie!

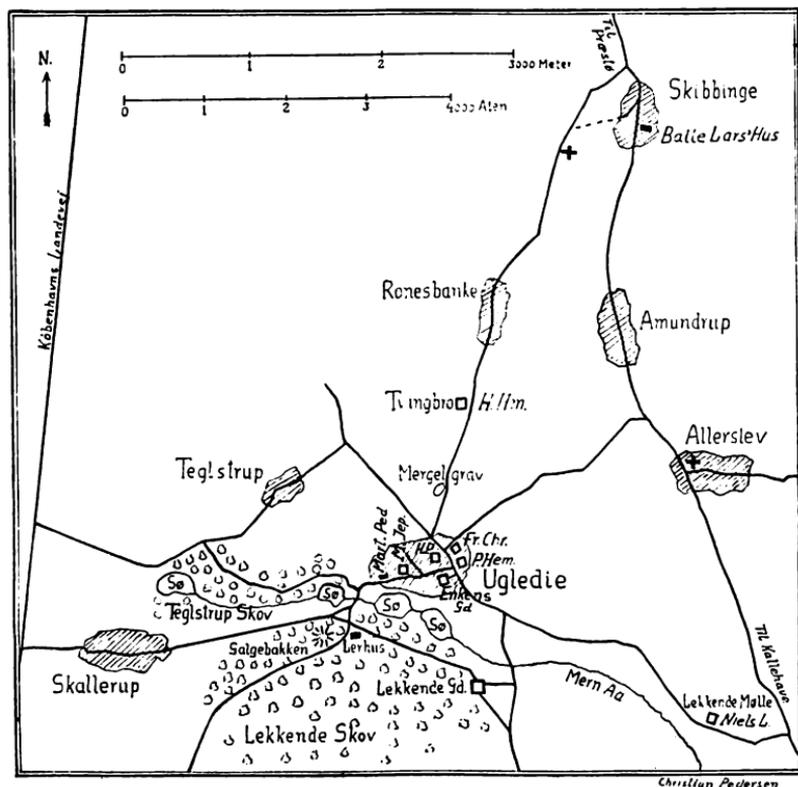
Enken og Plejesønnen staar af ved Laagen og gaar straks ad Havegangen op til Stuehuset. Hans Hemmingsen kører videre til sin Gaard paa den anden Side Byen.

Inde i Enkens Dagligstue staar der to Senge, den hvori hun selv ligger, og en anden, i hvilken Plejesønnen deler Natteleje med Tjenestekarlen Christen Pedersen, der er gaaet i Seng, men endnu ikke faldet i Søvn. Konen vil straks til Ro og begynder at tage Tøjet af sig. Hun har to Tørklæder paa, det yderste kan hun ikke rigtig faa Magt med, der er noget med nogle Naale, og Plejesønnen, der omtrent er færdig til at lægge sig, maa hen og hjælpe hende, hvorefter han straks gaar i Seng.

Stuen er svagt oplyst ved et Tællelys i en Stage midt paa det lange Bord under Havevinduerne. Foran Bordet med Ansigtet vendt mod Vinduet staar Ane Marie og famler med begge Hænder omkring ved Halsen for at løse det inderste Tørklæde. Da falder der et Skud, en Rude splintres, og Enken synker til Gulvet, sukker en Gang eller to, ellers ingen Lyd; hun er død øjeblikkelig.

De to unge Mennesker sprang forfærdede ud af Sen-

gen. De gav sig ikke Tid til at betragte den døde, men løb saa hurtigt de kunde og i bar Skjorte over til Sognefogden Hans Pedersen — betegnende nok ikke til Peder Hemmingsens Gaard lige paa den anden Side Vejen; der var gammelt Uvenskab i Familien mellem Peder Hemmingsens paa den ene Side og Enken og Hans Hemmingsens

paa den anden. Hos Sognefogden fik de to unge Karle lidt Klæder paa, hvorefter de alle 3 gik hen til Hmd. Rasmus Olsen — en af den dræbtes Stedsønner, Helbroder til Niels Olsen — og med ham i Følge videre til Frans Christensen, som de ogsaa fik med sig, og alle 5 gik de da tilbage til Mordstedet. Der fandt de den afdøde liggende paa samme Sted og i samme Stilling, paa Gulvet ved hendes Hals var

der en stor Blodpøl. De løftede forsigtigt Liget op og lagde det paa Sengen, men undersøgte det ikke nærmere. Der blev sendt Bud efter Hans Hemmingsen, der som før nævnt boede et Stykke udenfor Byen (ved Tvingbro), og Hans Pedersen vilde have Plejesønnen til at gaa over til Peder Hemmingsens og melde om Begivenheden, men det turde Peder Hansen ikke, og saa gik Sognefogden selv derover. Der var stænget for Porten, saa han maatte buldre paa nogen Tid, før der blev lukket op.

Da de 5 Personer, der hørte til paa Peder Hemmingsens Gaard, Kl. ca. 10 $\frac{1}{4}$ var staaet af Frans Christensens Vogn, gik de straks ind ad Porten, dog med Undtagelse af *Niels Olsen* og hans Kone, der blev tilbage for at „lade deres Vand“ og altsaa kom ind noget efter de andre — hvor længe efter bliver et af Sagens store Spørgsmaal, men det var dog, efter Frans Hansens Forklaring senere, ikke længere Tid, end at han mødte dem for indgaaende, da han havde været inde i Stuen og tænde en Lygte, med hvilken han gik over Gaardspladsen for at se til Kreaturerne.

I Stuen var der — som det forklares i Forhørene — et Barneskrig, saa der „ikke var til at faa Ørenlyd“. Frans Hansen og Maren Hemmingsdatter, der var blevet gift den 26. Maj, havde nemlig 2 Børn, et, der var født straks efter Brylluppet, og et andet, der var født et Par Aar før. Desuden havde den Kone, der havde passet Børnene, mens Forældrene var til Gilde, ogsaa sit lille Barn med sig. Det kan saaledes være troligt nok, at Barneskriget derinde i Stuen har overdøvet enhver anden Lyd, saa at ingen derinde hører det Skud, der lyder ovre fra den anden Side af Vejen — før eller efter at Niels Olsen og hans Kone er traadt ind?

De unge Folk gaar straks til Ro i 2 Senge, der staar i Dagligstuen, men Peder H. vil — som han plejer, naar han har været ude — blive siddende og ryge sin Aftenpibe, inden han lægger sig. Og saa hører han henimod Midnat, at det buldrer paa Porten, men han gaar ikke straks ud

og lukker op, for han tror, det et „Gilder-Hans“, en ilde anset Person fra Lekkende, der skaffer sig Opholdet ved at gaa omkring paa Gaardene og „skære Grise“ og saa, naar han om Aftenen eller ud paa Natten er paa Hjemvejen fra sin Praksis, har for Skik at gaa ind og bede om Brændevin, allevegne hvor han ser Lys. Men det bliver ved at buldre paa Porten, og saa gaar P. Hemm. da ud og lukker op, og Hans Pedersen kommer med ham ind i Stuen og giver for dem alle derinde Beretning om Mordet.

Ingen af dem er faldet i Søvn endnu, og de bliver noget bestyrtede ved Beretningen, men opfører sig dog meget behersket. Niels Olsen siger bare: „Hm! eller noget lignende.“ Peder H. gaar straks med Sognefogden over i Enkens Stue, og Niels Olsen kommer efter, da han har faaet klædt sig paa. Da han er kommet derover, opfører han sig straks paa en noget mærkelig Maade, idet han uden Foranledning siger: Det er ikke mig, der har gjort det. Og lidt efter (efter nogles Vidneudsagn): Jeg har Fanden lyne og tordne mig ikke skudt hende! Det kommer til et heftigt Ordskifte mellem ham og Hans Hemmingsen, der siger til ham: Du har ikke noget her at bestille — hvorpaa N. O. svarer: Lige saa meget som du, for nu skal Gaarden snart være min. Ja saa, svarer Hans H., men du skal i hvert Fald være den første, der bliver sat fast!

Imidlertid gaar Sognefogden og Frans Christensen hjem for at faa et Køretøj i Stand, saa de kan komme til Præstø og gøre Anmeldelse om Mordet; tæt uden for Enkens Gaard møder de den foran omtalte Gilder-Hans, der standser dem og spørger, hvor de skal hen saa sent, men de svarer ham ikke, for han gør Indtryk af at være beruset (han var det ogsaa i meget høj Grad). Da der er spændt for, kører de sammen med Hans Hemmingsen til Præstø og kommer senere paa Natten tilbage med Dommer *Manthey*, Fuldmægtig Tommerup og Dr. Frost, samt nogle underordnede Politifolk.

Retten bliver sat paa Mordstedet Kl. 4 Morgen. Først foretages der en foreløbig Undersøgelse af Liget, der „endnu ikke er ganske koldt“. Der fandtes henved 40 Hagl, 14 alene i venstre Side af Halsen og Brystet. Den store Halspulsaaere var sønderskudt, hvorved Døden maatte være indtraadt øjeblikkelig. Desuden var Kravebenet og flere af Fingrene paa begge Hænder knust.

Plejesønnen *Peder Hansen* kommer først i Forhør. Han vidnede, som foran fortalt og som senere bekræftet af de andre Vidner, om Mordet og om, hvad der bagefter var gaaet for sig i Stuen. Da han blev spurgt, om han mistænkte nogen bestemt, svarede han straks: Ja, Niels Olsen, og forklarede derpaa følgende: Niels Olsen havde allerede før Ole Andersens Død sidst paa Aaret 57 købt Gaarden af Godsherskabet, Grev Raben, Lekkende, for en Sum af 4000 Rdl. og betalt 1230 Rdl. kontant; men i Købekontrakten var indført den Bestemmelse, at Niels Olsen først kunde forlange sig Gaarden overdraget, naar Ole Andersen og Konen begge var døde, eller naar de afstod den for at gaa paa Aftægt. Kort efter Handelen var den 81-aarige Ole Andersen død, men Enken, Ane Marie Hemmingsdatter, var da kun 57 Aar gl., sund og virksom og vilde ikke gaa fra Styret. Niels Olsen havde i 17—18 Aar været paa Gaarden som Bestyrer under Faderens tiltagende Alder og Svagelighed, men sidste Foraar, da han giftede sig med Peder Hemmingsens Datter, Kirsten (det var den 26. Maj, samme Dag som den anden Datter, Maren, blev gift med Frans Hansen), skiltes han i Uvenskab fra Enken og flyttede til Præstø, hvor han nu boede til Leje. Peder Hansen havde ofte hørt Enken og Stedsønnen i heftig Ordstrid om Gaarden, hvorunder Niels O. bestandig hævdede, at hun havde opmuntret ham til at købe den og lovet ham, at hun vilde afstaa den, naar Manden døde; men Enken havde altid under disse Samtaler bestemt nægtet, at hun nogensinde havde opmuntret Niels O. til Handelen eller givet ham noget Løfte om at afstaa Gaarden. Peder Hansen sluttede sin Forklaring med at skildre den

afdøde som en „meget god, fredsommelig og skikkelig Kone, flink og stræbsom.“

Karlen Kristen Pedersen vidner i alt overensstemmende med Peder Hansen, og Gaardens anden Tjenestekarl, Peder Jensen, ligeledes, hvad angaar det fjendtlige Forhold mellem Niels Olsen og Stedmoderen. Om Nattens Begivenheder kan han intet forklare, da han allerede om Aftenen Kl. 8 var gaaet til Lekkendegaarden for at besøge sin Kæreste, hvorfra han først var kommet tilbage Kl. mellem 3 og 4, altsaa lige før Øvrigheden indfandt sig paa Gaarden. Tjenestepigen, Ane Madsen, der kun er 14 Aar, ved ingenting, hun var gaaet i Seng Kl. 9 i sit Kammer langt fra Dagligstuen og vaagnede først Kl. 12 ved Støjen fra de mange, som da var kommet til Stede i Stuen.

Saa kom *Hans Hemmingsen* for. Han forklarer som foran omtalt om Gildet, om Hjemkørslen og om Sammenstødet med Niels Olsen i Dagligstuen, hvorunder han dog mener, at Niels O. tillige udtalte, da han saa Liget: Det er dog forskrækkeligt, hvor Folk kan handle saaledes med et Menneske! Han forklarer videre, at han hørte Skudet, da han paa Vejen fra Ugledige By til sin Gaard i Nærheden af Ronesbanke (ved Tvingbro) var ud for Peder Jepsens Mergelgrav — d. v. s. ca. 5 Min. efter at de to Vogne havde holdt ved Gaardene. Han nærer den allerstærkeste Mistanke til Niels Olsen.

Sognefoged *Hans Pedersen* vidner overensstemmende med de andre og tilføjer, at hans Mistanke til Niels Olsen er saa stærk, at han, da Plejesønnen sammen med Karlen kom og fortalte om Mordet, straks uvilkaarligt udbrød: Saa fik han da Has paa hende! — idet han dermed tænkte paa Niels Olsen.

Saa bliver *Niels Olsen* taget i Forhør. Han forklarer, at han bor til Leje i Præstø, og at han og Konen har overnattet hos Svigerfaderen, da det efter Hjemkomsten fra Gildet var for sent for dem at gaa til Præstø. Han maa udførlig gøre Rede for sin Færd hele det sidste Døgn. Onsdag Morgen havde han gaaet omkring i Præstø for at laane

et Køretøj, saa at han og Konen kunde komme til Begravelsesgilde hos Niels Larsen. De havde ikke været med den første Dag, fordi Konen var træt efter en Rejse til København, fra hvilken de først var kommet hjem Mandag Aften. Da han nu, uden at det er lykkedes ham at faa fat i et Køretøj, kom tilbage til Huset, hvor han boede til Leje, træffer det sig saa heldigt, at Albrekt Christensen fra Skibbinge holder uden for med sit Køretøj; han skulde hente Doktor Frost til en syg, men Doktoren var ikke hjemme, og nu vilde han da gerne have Niels Olsen til at køre Vognen hjem, selv vilde han blive i Byen. Det passede jo godt nok, for paa den Maade kunde Ægteparret komme til at køre det meste af Vejen og derefter gaa videre til Ugledige og køre med Svigerfaderen til Gildeshuset.

Da de kommer kørende paa „Vesterbro“, bliver de standset af en Mand, der rækker dem et Stykke Kød, som han beder dem levere til Indsieder Lars Nielsen (Balle-Lars) i Skibbinge og faa ham til at bringe det hen til Peder Olsen i samme By. De holder da ved Balle-Lars' Bolig, han kommer ud, og de staar af Vognen, giver ham Besked om Kødet og beder ham køre Vognen hen til Albrekt Christensens Gaard, der ligger lidt hen ad Vejen til Ronesbanke, selv vil de hellere gaa om ad Ammendrupvejen.

Niels Olsen *taler et Øjeblik med Balle-Lars*, mens Konen gaar i Forvejen (hvor langt angives forskelligt, hun selv vidner, at det kun var nogle faa Skridt, Øjenvidner mener ca. 80, Balle-Lars, at det kun var „mens han tændte sin Pibe“). Derefter kommer de til Peder Hemmingsens Gaard Kl. ca. 12 Middag. Konen gaar først ind, Manden bliver tilbage uden for Gaarden for at lade sit Vand. Han mener, at han kom ind i Stuen et Par Minutter efter (og derom vidner flere overensstemmende, et Vidne forklarer dog, at han var ude igen senere, forinden de ved 1-Tiden kørte til Gildet). Han forklarer saa videre om Gildet, om Begivenhederne om Natten og om Forholdet til Stedmoderen, ikke væsentlig afvigende fra de andre. Dog mener han ikke, at Forholdet mellem dem var saa slemt, han

havde da et Par Gange i Sommerens Løb besøgt hende og talt med hende om Kreaturerne, Gaardens Drift o. lign. (Folkene paa Gaarden mener, at han ikke har været der, siden han flyttede til Præstø). Han hævder, at Stedmoderen, om hvem han siger, at „hun var en skikkelig Kone og havde vist ham megen Godhed“, bestemt havde lovet ham at fratræde Gaarden, og det var jo nok lidt „ubehageligt“ for ham, at hun ikke gjorde det, men det spillede ingen større Rolle, da han var ved at nedsætte sig som Værtshusholder i Præstø, hvorved han nok skulde ernære sig og Familie.

Hertil bemærkede Dommeren, at det dog nok alligevel betød en Del for ham, da han foruden Afsavnet af Gaarden nu maatte undvære Renterne af de forud betalte 1230 Rdl.

Sluttelig bliver Niels Olsen spurgt, om han er i Besiddelse af noget Skydevaaben. Ja, han har en gammel Bøsse i sit Sovekammer i Præstø, men den er ganske ubrugelig. Dommeren spørger nu alle de tilstedeværende, om de har Mistanke til nogen anden end Niels Olsen, hvortil de svarer Nej, og han erklærer da Niels O. for anholdt og lader ham føre til Arresten i Præstø (der havde tidligere været Ting- og Arresthus i Ugledige, men det var forlængst nedlagt — vistnok 1809).

Dommeren og Vidnerne begav sig derefter over til Peder Hemmingsens Gaard, hvor man uden Resultat ransager efter Skydevaaben baade ude og inde. Afstanden fra Peder Hemmingsens Port til Vinduet med den splintrede Rude i Enkens Stuehus bliver omhyggelig maalt. Der er 160 Skridt, „med ilsom Gang tager det $2\frac{3}{4}$ Minut at gaa Vejen frem og tilbage.“

Dagen efter forhøres Niels Olsens Kone. Hun forklarer, at hendes Mand var helt rolig og ligevægtig, da han kom ind og gik i Seng, efter at han ved Midnatstid havde været sammen med de andre ovre i Enkens Stue, „han sov Resten af Natten, saa det snorkede efter“. Saa fortæller hun om Køreturen fra Præstø og Opholdet ved Balle-Lars'

Hus. Hun gør ved sin Forklaring et redeligt og godhjertet Indtryk. Hun har aldrig hørt sin Mand udtale Trusler mod den afdøde, og hun kan ikke et Øjeblik tro, at han har været i Stand til at begaa denne gruelige Udaad. „Mod mig har han altid været god, og han har vist mig ubegrænset Fortrolighed“.

Obduktionen af Liget, der foretoges den 10. September af Landfysikus Frost, viser intet væsentligt udover, hvad Doktoren havde bemærket ved den første flygtige Undersøgelse. Niels Olsen er bragt til Stede, og Dommeren „fremsatte en efter Omstændighederne afpasset Tiltale til Arrestanten og opfordrede ham til at lægge sin Haand paa Liget og forsikre, at han ikke har nogensomhelst Skyld eller Del i dette Menneskes Død, hvilket Niels Olsen gjorde, uden at der sporedes nogensomhelst Sindsbevægelse eller Samvittighedsangst hos ham, hvorimod han meget mere med tilsyneladende Frimodighed saa paa Liget og gentog sin Forsikring.“

Det er Synd at sige, at Dommer Manthey ligger paa den lade Side, han arbejder energisk, resolut og med megen Omtanke. Alle, der har været med til Gildet, og alle, der paa anden Maade har været i Berøring med Niels Olsen i den senere Tid, bliver i de følgende Dage forhørt.

Ved Gildet har der ikke været noget paafaldende ved hans Adfærd. Han spillede Kort hele Tiden mellem Maaltiderne, som han plejede, naar han var ude. Enkelte mener dog (nu bagefter), at han var „noget stille“ — forholdsvis, for han var ellers støjende og højrøstet — andre syntes jo nok, at der var noget „skarpt“ ved hans Blik. Det mener f. Eks. Hans Hemmingsens Kone, der er meget haard i sine Udtalelser om Niels Olsen. Bl. a. forklarer hun, at da de havde sat Enken af ved Havelaagen, kørte de meget rask videre forbi Peder Hemmingsens Gaard, „fordi hendes Mand frygtede, at Niels Olsen kunde faa i Sinde at gøre ham noget ondt!“

Hans Hemmingsen, der var blevet forhørt første Gang den Nat, Mordet skete, kommer igen for Retten og

forklarer nu bl. a., at afdøde overfor ham havde ytret, at hun i den sidste Tid, medens Niels Olsen var paa Gaarden, „var glad hver Gang Dagen brød frem, fordi hun saa havde overstaaet Faren ved at ligge i samme Stue som han; hun frygtede, at han kunde falde paa at kvæle hende mellem Dynerne“! (Disse Vidnesbyrd er dog nok i nogen Grad præget af det bitre Had, der herskede mellem de to Grene af Familien).

Dommeren kan efter alt, hvad der nu foreligger, vanskeligt tvivle om, at Niels Olsen er Gerningsmanden. Men Mordvaabnet, Bøssen? Den maa findes, og Manthey sætter med dette Formaal et meget stort Apparat i Bevægelse, efter at det først er fastslaaet, at Niels Olsens egen Bøsse ganske rigtigt er aldeles ubrugelig og heller ikke kan være brugt i lange Tider, der er Spindelvæv i Løbet, og Pistonen mangler. Alle Grøfter, Vandhuller, Møddinger, Brønde i og omkring Ugledige bliver nøje undersøgt. Der trækkes Vod i Ugledige Sø og forhøres hos alle Egnens Beboere om „de der havende Bøsser“ — men alt forgæves.

Saa begynder Dommeren for en Tid at lægge sine Undersøgelser an ud fra et andet Synspunkt: Niels Olsen er den egentlige skyldige, Sagens primus motor, men selve Handlingen har han faaet en anden til at udføre og betalt ham derfor. Og hvem kan denne anden være? Da Dommeren retter dette Spørgsmaal til forskellige Vidner, viser det sig, at de alle har deres Tanker samme Vej: Det maa være den berygtede Forbryder *Balle-Lars*.

Det er forstaaeligt, at Dommeren ikke straks har taget fat paa Balle-Lars. Dels manglede der tilsyneladende ethvert Motiv, og dels lignede det slet ikke Balle-Lars at begaa en Forbrydelse af denne Art. Han havde hidtil aldrig ved de lovstridige Handlinger, som han begik, eller som han beskyldtes for, brugt sine vidtberømte Legemskræfter til Skade for andres Liv og Lemmer. Endelig maa det erindres, at paa dette Tidspunkt havde Balle-Lars nok flere Gange været arresteret som sigtet, men Sigtelserne var aldrig blevet bekræftet ved hans egen Til-

staaelse; det var faktisk hele 12 Aar siden, han var blevet straffet (Tyveriet af Vognfjælene 1846). Endnu den 14. September tænker Manthey sig slet ikke, at Balle-Lars staar i nogen Forbindelse med Mordet. Han skriver under denne Dato i et Brev til Dommer Oxenbøll i Vordingborg: „Man savner ethvert Spor i Henseende til, hvem der efter Niels Oisens Tilskyndelse har udført Mordet.“

For alle Tilfældes Skyld gaar han dog nu i Gang med en grundig Undersøgelse af Balle-Lars' Forhold til Niels Olsen. Det viser sig efter forskellige Vidnesbyrd, at de to ret ofte har truffet hinanden, tilsyneladende tilfældigt, og i Forbigaaende har ført korte Samtaler, f. Eks. paa Skibbinge Gade uden for Niels Jacobsens Hus, hvor Balle-Lars boede midlertidigt, medens han i indeværende Sommer fik bygget sig et nyt Hus lige overfor paa den anden Side af Vejen. Men efter alt at dømme har der ikke været noget fortroligt Forhold mellem dem — om selskabelig Omgang mellem Gaardmandssønnen og den fattige Indsieder med det daarlige Rygte kunde der slet ikke være Tale.

Først maa det undersøges, hvor Balle-Lars har været om Aftenen den 8. Septbr. omkring ved 9—10 Tiden. *Niels Jakobsen* kommer i Forhør og forklarer følgende: Om Aftenen havde han og hans Kone sammen med Ægteparret Balle-Lars siddet ude i Gaarden og snakket sammen til Kl. ca. 9½, hvorefter de skiltes og gik hver til sit. Kl. ca. 10½ kom Balle-Lars, der i flere Dage havde lidt af „indvendige Smerter“, i bar Skjorte hen og bankede paa hans Vindue og bad om en Snaps (for Smerterne); den fik han, iblandet med Peber (det skulde være saa godt), og han fik en til og gik saa ind i sin Stue. Niels Jakobsen vidste bestemt, at Balle-Lars ingen Bøsse havde, for den, han havde brugt sidste Vinter, da han blev grebet i Krybskytteri, havde han laant hos Kroman- den i Tubæk. Der var ikke noget særligt at mærke ved Balle-Lars den Aften, andet end at han var „lidende“.

Saa spørger Dommeren Vidnet, om han ikke selv har en Bøsse. Jo, det har han, men den hang paa sin Plads i hans Stue baade om Aftenen og den følgende Morgen. Han forklarer videre, at Balle-Lars nok f. T. har det meget smaat med Penge, for han havde laant hos Vidnet til at købe Brød for, og Brændevin havde han ikke i Huset. Om Søndagen efter Mordet var Martin Pedersen fra Ugledige, der var Broder til Balle-Lars' Kone og gift med en Søster til Niels Olsen, kommet til Balle-Lars og havde spurgt, om det var sandt, at han og Væver-Jens var mistænkt for Mordet. Balle-Lars havde da, efter Martin Pedersens Besøg, overfor Vidnet beklaget sig i høje Toner over, at han skulde mistænkes for alting, og bl. a. sagt: „Det er da ogsaa forskrækkeligt, jeg kan tilsidst ikke ernære mig og min Familie eller være bekendt at komme imellem Mennesker.“ Det forekom Vidnet, at Balle-Lars mente disse Ord alvorligt. Balle-Lars har ingen Børn (Præsten Gjellebøl siger, at der i de to Ægteskaber har været 5, der alle er døde som smaa), han gaar paa Arbejde, naar der er noget, og hans Kone syer for Folk og kan vel derved til Nød skaffe Opholdet til dem begge.

Balle-Lars kommer derefter i Forhør og forklarer om alt overensstemmende med Niels Jakobsens Vidneudsagn, og de to Koner ligeledes, navnlig er der fuldstændig Enighed om de anførte Klokkeskæt: Kl. 9½ skiltes de, og Kl. 10½ kom Balle-Lars til Vinduet og fik de 2 Snapse. Hans Kone vidner, at han derefter gik i Seng, og han kan ikke være staaet ud af deres fælles Seng, uden at hun har mærket det, for hun sover meget let, og hun laa for Resten vaagen „af Bekymring for hans Sygdom“.

Dermed glider Balle-Lars ud. Der er jo et Alibi: Det maa betragtes som fastslaaet baade ved Øjenvidnerne og ved Vidneudsagnene fra dem, der har hørt Skudet — Folk fra Ugledige og Folk længere borte fra, f. Eks. en Mand helt ude ved Teglstrup Skov —, at Mordet er begaaet Kl. ca. 10¹⁵—10²⁰. Kl. 9½ er Balle-Lars i Niels Jakobsens Gaard, Kl. 10½ ved hans Vindue. Der er 50

Minutters Gang fra Balle-Lars' Bolig til Enkens Have. Og desuden — Balle-Lars har jo ingen Bøsse. Dommeren kan ikke tillægge det nogen Betydning, at Niels Olsen om Formiddagen har standset med Køretøjet udenfor Balle-Lars' Bolig; han skulde jo aflevere det Stykke Kød.

Saa er der igen kun Niels Olsen, men for at være ganske sikker vil Manthey dog prøve andre Muligheder. Der er nu Gilder-Hans, som bevisligt har været i Byen den Nat, og der er ogsaa den meget berygtede Væver-Jens. De bør begge indenfor Vordingborg søndre Birks Jurisdiction, og Manthey skriver da til Dommer Oxenbøll i Vordingborg og beder ham om at forhøre disse Personer til Oplysning om, hvor de har været den paagældende Aften; Oxenbøll skal dog ikke nævne Mordet, men foregive, at det drejer sig om nogle Skovtyverier i Lekkendeskov.

Udskrift af Forhøret sendes til Præstø, og det viser sig, at Væver-Jens — efter Familiens Vidneudsagn — har været i sit Hjem den 8. om Aftenen, og at Gilder-Hans den Aften Kl. ca. 8 er havnet hos en Gaardmand i Skallerup, hvor Bymændene var forsamlet; der bliver han, fuld som han er, optaget i det forholdsvis fornemme Selskab, drikker sig mere fuld, bliver til Grin for de andre og gaar derfra samtidig med dem Kl. henad 12 (da er det saa, han møder Hans Pedersen og Frans Christensen paa Ugledige Gade).

Der er endnu en Person, hvis Forhold Dommeren mener bør undersøges nærmere, nemlig Smeden Jens Jensen, der var med paa Frans Christensens Vogn sammen med Niels Olsen og de andre fra Peder Hemmingsens Gaard. Han vidner, at han, idet de kørte forbi Enkens Gaard, drillende havde sagt til Niels Olsen: Kan du se den Gaard der — hvortil Niels Olsen havde svaret: Ja, det er Fanden mane mig min Gaard. Han mener for Resten, at Niels Olsen var mere forbitret paa Hans Hemmingsen end paa Enken. Han har overfor Vidnet ytret, at „Hans Hemmingsen og Konen og Enken har gjort ham

saa megen Fortræd, at han kunde have Lyst til at skille sig ved Livet.“

Ved Ankomsten til Peder Hemmingsens Gaard — forklarer Smeden videre — blev han anmodet om at gaa med hen og hjælpe Frans Christensen med at spænde fra; det vilde han ikke (hvilket Dommeren synes at tillægge nogen Betydning), men gik med sin Kone lige hjem, idet han med det samme raabte hen til Enken, der var ved at gaa op ad Havegangen: God Nat, Ane Marie. Han og hans Kone og hans Forældre, som han bor hos, forklarer overensstemmende følgende: Forældrene ligger i en Seng i den forreste Stue, og i samme Stue ligger hans Kone; hun har et lille Barn hos sig, og derfor ligger Jens Jensen for sig selv i Kammeret bag ved Stuen, og fra dette Kammer er der kun Udgang gennem Stuen. De kom hjem Kl. noget over 10 og gik straks til Ro, noget Skud har de ikke hørt. Den gamle Kone forklarer, at hun sover meget let, saa at Sønnen ikke kan være gaaet ud igennem Stuen, uden at hun maatte høre det, og hun maatte ogsaa have mærket det, hvis hendes Mand havde været ude af Sengen, for han ligger inderst ved Væggen. Jens Jensen (eller Faderen) har to Bøsser, der hænger over de gamles Seng, de har ikke i lange Tider været fjernet fra deres Plads, og der kan vist ikke skydes med dem.

Det ser ud til, at Dommeren nogle Dage har næret alvorlig Mistanke til Jens Jensen. Denne bliver indgaaende og gentagende forhørt, og de to Bøsser bliver nøje undersøgt. Den ene er en Riffel (til Kugle) og kommer altsaa ikke i Betragtning, den anden er en Hagelbøsse, der er i brugbar Stand, men ved nærmere Eftersyn viser det sig, at den længe har været ude af Brug; nogle Hagl, der findes hos Jens Jensen, er af en anden Type end dem, der har været anvendt ved Mordet. Da nu tilmed alle de Vidner, der forhøres om Jens Jensens Forhold, erklærer, at de betragter det som ganske udelukket, at han kan have nogen Skyld i Mordet, maa Dommeren slippe sin Mistanke og igen koncentrere alle Undersøgelser om Niels Olsen og hans Forhold.

Det fremgaar ret tydeligt af Forhørene, at Dommer Manthey paa dette Tidspunkt arbejder ud fra følgende Teori: Niels Olsen har haft en Bøsse med fra Præstø om Formiddagen, gemt under Klæderne eller i en Pakke. Da han kommer til Peder Hemmingsens Gaard, skjuler han den et Sted tæt ved Porten, udenfor hvilken han — som af ham indrømmet og af Konen bevidnet — var blevet alene tilbage. Han ventede jo iøvrigt 1 Times Tid paa Gaarden, mens de andre blev færdige til Køreturen, saa der har været god Tid til at finde et hensigtsmæssigt Skjulested. Hjemkommen fra Gildet bliver han og Konen tilbage udenfor Porten — for at forrette et nødvendigt Ærinde, forklarer de; men det kan være forkert, det er meget forstaaeligt, at Konen, selv om hun er nok saa godhjertet og redelig, kvier sig ved at vidne mod Manden. Nej, tænker Manthey, han har brugt de 2—3 Minutter, der gaar, inden han kommer ind i Stuen, til Udøvelsen af Mordet: I største Hast har han taget Bøssen, hvor den laa gemt fra om Formiddagen, er løbet over Vejen ind i Haven og har affyret Skudet gennem Ruden; og saa tilbage igen, det hele kan jo efter den foretagne Maaling gøres paa $2\frac{3}{4}$ Minut. Da Frans Hansen møder ham paa Gaardspladsen, har han begaaet Mordet.

Men Bøssen! Hvor er den kommet fra? Og hvor er den blevet af? Det er det store Spørgsmaal, som det nu først og fremmest gælder om at faa opklaret.

Det er under Forhørene blevet oplyst, at Niels Olsen og Kirsten har været i København Lørdag, Søndag og Mandag før Begravelsesgildet. Det var paa Grund af Træthed efter denne Rejse, at Kirsten, der ventede sin Nedkomst i en nær Fremtid, ikke kunde være med til Gildet om Tirsdagen. Paa denne Rejse kan Niels Olsen have anskaffet sig Skydevaabnet.

Han og Konen maa derfor i flere følgende Forhør udførligt gøre Rede for Rejsen. De vidner overensstemmende saaledes (med Forbigaaelse af en Del uvæsentligt): Fredag Morgen den 3. Septbr. sejlede de i en Baad

sammen med Hjulmand Thomsen til Ronesklint og kørte derfra med en Mand ved Navn Hemming Jensen til *Dampskibsstationen ved Bøget*. Her gik de om Bord i „Zampa“ og naaede ved Mørkets Frembrud til København, hvor de tog ind paa Gæstgivergaarden „Prinsen“ i Vestergade. Deres Ærinde til Hovedstaden var at gøre et billigt Indkøb af forskellige brugte Genstande, som kunde komme til Anvendelse, naar Niels Olsen nu om kort Tid nedsatte sig i Præstø som Værtshusholder. Desuden vilde han sælge nogle Obligationer for at skaffe sig kontante Penge til Etablering af Forretningen. (Disse Obligationer beløb sig til ca. 600 Rd. og var en Del af Konens Medgift). Forretningerne fik de ordnet i Løbet af Lørdagen. De var inde hos forskellige Vekselerer for at høre om „Prisen“ paa Obligationerne, og tilsidst fik de solgt for 300 Rd. til Kurs 92. Hos en Marchandiser i Vestergade gjorde de Indkøb til en meget beskeden Montering af Værtshuset: En Sofa, nogle Kedler, Kasseroller, Dørslag, en stor Bakke, Ildtang, Økse, et Spejl og 4—5 Skilderier — det blev 31 Rd. ialt.

Henne paa Gammeltorv traf de en Slagter, der skyldte Niels Olsen nogle Penge (vel fra den Tid han styrede Gaarden). Niels Olsen vil nu benytte Lejligheden til at faa sit Tilgodehavende, men Slagteren synes ikke, der er nogen Mening i at afgøre den Slags Ting paa offentlig Gade, de kan komme ud til ham i Valby, hvor han bor. Dér indfinder de sig saa ved Middagstid sammen med deres Rejsefælle, Hjulmanden; men nu svarer Slagteren, at „det ligner ikke noget at komme til en Mand om Penge lige i Middagsstunden“. Denne Slagter har aabenbart haft meget strenge Principper med Hensyn til rette Tid og Sted for Betaling af Gæld, og Niels Olsen maa opgive at forsøge videre.

Senere paa Dagen beser de Vaisenhuset og Børsen, spiser til Aften hos en „Kældermand“ i Vestergade, men kommer ellers ikke noget videre rundt, for det er Regnvejrr.

Om Søndagen er de i Frue Kirke og om Aftenen i Tivoli.

Mandag Morgen Kl. 7 tiltræder de Tilbagerejsen, der sker ad samme Rute og med samme Befordringsmidler som Udrejsen.

Hovedsagen for Dommer Manthey er, om Niels Olsen under Opholdet i Hovedstaden kan have købt en Bøsse og bragt den med sig hjem. Det synes efter hans eget, Konens og Hjulmandens Vidneudsagn at være meget usandsynligt. Han har paa hele Turen kun været alene Mandag Morgen, da han fra Hotellet gaar over til Marchandiseren paa den anden Side af Gaden og hjælper til med Indpakning og Afsendelse af de købte Genstande. Alle, som han har været sammen med paa Hjemrejsen, forhøres og vidner, at der ikke mellem de Sager, som han medførte, var noget Gevær eller nogen Pakke, der kunde indeholde et saadant.

Dog, Dommeren er ingenlunde overbevist. Niels Olsen kan Mandag Morgen have købt en Bøsse hos Marchandiseren eller et andet Sted, og den kan — eventuelt skilt ad — have været gemt i de store Pakker, f. Eks. i eller mellem Kedlerne.

Niels Olsens Sag staar paa Undersøgelsernes nuværende Stadium meget slet. Flere har vidnet om hadefulde Udtalelser mod Enken, som han ved forskellige Lejligheder er fremkommet med: Hun var ikke bedre værd end at skydes, og Hans Hemmingsen var heller ikke for god o. lign. Selv mindes han ikke at have udtalt sig saaledes, „men umuligt er det vel ikke, man siger jo saa meget, som man ikke lægger videre Vægt paa“, og saa tilføjer han — meget logisk — „hvis det virkelig havde været min Agt at skyde hende, saa havde jeg vel netop ikke gaaet og snakket om det til alle og enhver“. Han gør ogsaa opmærksom paa, at han naturligtvis ikke havde lejet i Præstø paa 5 Aar og betalt en Del forud, hvis han havde saadanne Hensigter med Enken, som han nu beskyldes for.

Dette Argument lyder meget slaaende, og Dommeren undersøger nu, hvorledes det forholder sig med Lejemaalet. Manden, som Niels Olsen har lejet hos, Gæstgiver Rasmussen, Præstø, kommer i Forhør og forklarer følgende: Niels Olsen har ganske vist af Rasmussen lejet en Lejlighed paa 5 Aar for 200 Rd. aarlig at erlægge forud for $\frac{1}{2}$ Aar, men med Ret til med 100 Rd. Godtgørelse at hæve Lejemaalet naarsomhelst. Lejligheden skulde overtages 1. Oktober. I Juli Maaned kom han til Rasmussen og meddelte, at han vidste en anden, der vilde betale 300 Rd. for Lejligheden, og det var bedre at lade denne anden faa den; Niels Olsen og Ejeren kunde saa dele de 500 Rd., som det i Løbet af 5 Aar vilde blive i Merindtægt. Det vilde Rasmussen imidlertid ikke gaa ind paa. I August kom Niels Olsen igen og vilde være fri for Lejligheden, „den var ikke indrettet efter Kontrakten“, men heller ikke det vil Rasmussen høre noget om.

Niels Olsens Argument om Lejemaalet vender sig saaledes mod ham selv og tjener kun til yderligere at bestyrke Dommeren i den Anskuelse, at Niels Olsen er Morderen. Men stadig er der Spørgsmaalet om Bøssen. Hvor er den kommet fra? Niels Olsen maa have købt den i København under sit Ophold der. Konen vidner ganske vist, at hun har været sammen med ham saa godt som hele Tiden derinde; men det kan være forkert. Hun ligger nu til Sengs, er fortumlet og ødelagt af den sidste Tids Begivenheder, desuden nær sin Nedkomst (Barnet, en lille Pige, blev født den 6. Novbr.); hendes Vidnesbyrd alene tør man ikke regne med. Niels Olsens Færd i Hovedstaden maa undersøges af det københavnske Politi. Saa bliver han da sendt til København med Anmodning fra Dommer Manthey om, at Sagen maa blive undersøgt til Bunds, „lige meget hvor lang Tid det tager“. Hovedstadens Politi gaar grundig til Værks. Niels Olsen bliver holdt derinde i mere end 2 Maaneder — fra 27. Oktober 58 til 8. Januar 59.

Imidlertid sker der vigtige Ting derhjemme i Præsto. Den 2. Novbr. bliver den store Dag i Sagens Historie.

Dommer Manthey begynder Dagens Forhør med at meddele i Retten, der denne Dag er sat paa Hans Hemmingsens Gaard, at det er kommet ham for Øre, at „Indsidder Lars Nielsen (Balle-Lars) i Skibbinge skal have udtalt sig om Sagen paa en mistænkelig Maade overfor sin Svoger Hmd. *Martin Pedersen*, Ugledige“ (Martin Pedersen var, som foran nævnt, Broder til Balle-Lars' Kone og gift med en Søster til Niels Olsen).

Martin Pedersen bliver da taget i Forhør og forklarer følgende: I Lørdags for 14 Dage siden var Balle-Lars paa Vejen fra Skovauktion i Lekkendeskovten kommet ind til ham, og de sad sammen om Aftenen. Martin Pedersen faldt da paa at traktere Balle-Lars rigeligt med Brændevin for at faa ham til at snakke løs om Mordet. (Det var en bekendt Sag, at Balle-Lars gerne lod Munden løbe, naar han fik en Del at drikke, og i dette Tilfælde var der jo nok allerede lagt et godt Grundlag ved Skovauktionen). De drak en halv Pot Brændevin og et Par Tevandsknægte, men Balle-Lars viste — foreløbig — en afgjort Ulyst til at komme ind paa Mordet. Da han brød op ved 10-Tiden, bad han Martin Pedersen om at følge ham gennem Ugledige By, for „han holdt ikke af at gaa der alene“. Da de er kommet lidt udenfor Byen, ved Mads Jeppesens Led, og Martin Pedersen vil vende om, holder Lars ham tilbage, for han vil „betro ham noget, som han ikke engang har sagt til sin egen Kone, men nu kan han ikke bære det længer“, hvorpaa han slog sig med den ene Haand i den anden og sagde: „Der er ingen anden, der har skudt Kællingen end jeg, og jeg skal have 100 Rd. for det, naar Niels Olsen kommer ud, hvilket ikke varer ret længe, og vil han ikke ud med dem, skal han lide samme Straf.“

Om selve Mordet fortalte han, at han havde ligget i Baghold paa Peder Jeppesens Lod i Ugledige og ventet paa Enken, som han mente vilde komme *gaaende* hjem.

Da han nu saa de to Vogne og kunde kende Enken paa den ene (i Mørket!), lagde han to Gange Bøssen til Kinden, men afstod fra at skyde for ikke at ramme nogen af de andre paa Vognen. I Stedet for løb han hurtigt langs Grøften hen til Gaarden, ind i Haven og stod der paa Lur, da Lyset straks efter blev tændt i Dagligstuen. Saa bøjede han sig ned, ventede et Øjeblik, til Peder Hansen var traadt tilbage i Stuen, tog omhyggelig Sigte og skød.

Han fortæller videre, at det ogsaa var ham, der havde stukket Ild paa Mathias Hansens Gaard i Neble, og det havde han faaet 50 Rd. for (knap nok — som det fremgaar af den foran givne Beretning om Branden), og at han havde brændt Gaarden af for Christoffer Christensen i Ennegaarde, og derfor faaet udbetalt 100 Rd.

Medens Balle-Lars fortalte alt dette, „græd han heftigt og var meget bevæget“, men siger dog, at det ikke hjælper noget, om Martin Pedersen vil melde ham, for „han vil ikke bekende, om han saa bliver sat i Jord til Halsen.“ Martin bebrejder ham, at han har betroet ham disse Forbrydelser, for „han kan ikke bære det,“ hvortil Balle-Lars svarer: „Gud hjælpe mig, dersom du melder det.“

Saa skiltes de. Om Bøssen var der intet blevet nævnt i Balle-Lars' Bekendelse.

Martin Pedersen kunde meget rigtig „ikke bære det“ og snakkede forblummet om det til flere og mere og mere tydeligt til sin Broder, Smeden i Skibbinge, og saa ledes var det tilsidst naaet til Dommeren. Han slutter sin Forklaring med den Udtalelse, at naar han ikke havde kunnet bevare Hemmeligheden længer, skyldes det, at han i den sidste Tid „syntes at se den afdøde for sig“.

Om Balle-Lars' Færd denne skæbnesvangre 2. Novbr. vides der — efter Forhørsprotokollen — følgende: Han har om Morgenens paa en eller anden Maade erfaret, at Svogeren ikke har holdt tæt med, hvad han har betroet ham, og gaar derfor til hans Hus for at forhøre, hvorledes det forholder sig dermed. Dér faar han at vide, at

Martin Pedersen er paa Vejarbejde ved Ammendrupvejen, og saa gaar han ved 10-Tiden derhen, trækker Svogeren til Side og spørger ham: Er det sandt, at du har gaaet og snakket om det? Det kan Martin Pedersen ikke nægte, hvorpaa Balle-Lars gav sig til at græde og sagde: Saa er jeg ogsaa et ulykkeligt Menneske. Og lidt efter føjer han til, idet han gaar bort ad Vejen til Skibbinge: Mig ser I aldrig mere! Dette Optrin gjorde saa stærkt et Indtryk paa Martin Pedersen, at han blev syg, og Benene rystede under ham. Han trak Sognefogden, der var til Stede for at se efter med Arbejdet, til Side og betroede ham Samtalen, og saa var det, han kom i Forhør — formentlig paa Foranledning af Sognefogden.

Balle-Lars gik til sit Hjem i Skibbinge, og da han havde fattet sig lidt og taget Stillingen under Overvejelse, besluttede han at tage Offensiven, det maatte sikkert være mest tjenligt til at skabe Usikkerhed med Hensyn til hans Skyld. Han gaar derfor om Eftermiddagen til Udby, hvor der boede en Skrædder, Carl Petersen, som havde en Smule Nebengeschæft ved at „skrive for Folk“. Han træffer ikke Skrædderen hjemme og ved nu ikke andet end at gaa tilbage ad Skibbinge til. Paa Vejen inde i Hustrup Skov møder han Skrædderen og forebringer ham sit Ærinde, at han vilde have ham til at „udfærdige en Klage mod alle dem, der gaar og udspreder Rygter om ham angaaende Mordet og andre Forbrydelser“. Det vilde Skrædderen ikke have noget med at gøre, „det behøvedes ikke“, sagde han. Han var ikke ret hyggelig til Mode ved at være alene med Balle-Lars i Skoven, nu da det var næsten mørkt, og det gjorde ham yderligere utryg, at Balle-Lars under Samtalen stod og fingererede med en „Pennekniv“ (det har dog nok været tilfældigt). Saa gaar Balle-Lars videre med uforrettet Sag — og sikkert ogsaa med bange Anelser, og de slog godt nok til, for kort efter at han var kommet hjem, var Politiet der og tog ham. Det skete Kl. 8 om Aftenen.

De forskellige mer eller mindre spændende Beret-

ninger, der endnu verserer i Egnen angaaende hans Paagribelse, at han var paa Skovarbejde i Lekkendeskoven, da Politiet kom, at han flygtede ved at svømme over Ugledige Sø o. s. v. — er fri Fantasi. Han blev „antruffet“ i sit Hjem.

Kl. 10 samme Aften fremstilles han for Dommeren, og Martin Pedersens Forklaring bliver ham forelagt.

Han nægter alt. Han har ikke fortalt Martin Pedersen nogetsomhelst om Deltagelse i Mordet eller om nogen-
somhelst anden Forbrydelse. Det er rigtigt nok, at han var hos Svogeren den Aften efter Skovauktionen, og at Svogeren fulgte ham paa Vej — dog uden at Balle-Lars bad ham derom —, men de havde kun talt om ligegyldige Ting. Og det er ogsaa rigtigt, at han om Formiddagen ved 10-Tiden havde talt med Martin Pedersen paa Vejen ved Ammendrup, men det var kun om at faa ham til at hjælpe sig med at „skove“ (køre Brænde hjem fra Skoven). Dommeren foreholder ham, at han dog havde faaet M. P. til Side og talt hemmeligt med ham, og at M. P. derefter var blevet syg, saa at Knæene rystede under ham. Saa maatte de vel have talt om noget andet end „Skovningen“. Naa ja, siger Lars, de havde jo ogsaa berørt Martin Pedersens løse Snak om ham, og han havde sagt til Svogeren: Hvor kan det falde dig ind at sige saadan noget om mig. Du er jo tosset! Men af hvad Grund — spørger Dommeren — skulde Martin Pedersen saaledes lyve dig paa? Jo, siger Balle-Lars, han er vel blevet betalt for det af en eller anden, og saa er han ogsaa vred paa mig, fordi jeg har faaet hans Søster.

Videre kommer man foreløbig ikke med Balle-Lars; men der er jo nu Grundlag for en Arrestation, og han bliver ført til Arresten.

I et senere Forhør forklarer Martin Pedersen, at Balle-Lars, da han overfor ham bekendte om Mordet, havde sagt, *at han allerede havde udført Gerningen, da han kom til Niels Jakobsens Vindue for at faa Snapsen, altsaa i Timen fra det Øjeblik de skiltes i Gaarden og til Balle-*

Lars kom til Vinduet (fra 9½—10½ — efter Vidneforklaringen). Dette kommer aldeles overraskende for Dommer Manthey, der indtil nu havde regnet med Alibi for Balle-Lars alene deri, at han ikke *efter* at have været ved Niels Jakobsens Vindue kunde naa at være i Ugledige til det Klokkeslæt, da Mordet var begaaet — selv om man regnede med betydelig Uoverensstemmelse mellem Urene.

Dommeren tvivler vel næppe om Rigtigheden af Martin Pedersens Forklaring angaaende Balle-Lars' „Tilstaaelse“ overfor ham, men overfor Rigtigheden af selve Tilstaaelsen staar han meget tvivlende, i hvert Fald hvad Mordet angaar. En saa grufuld Handling staar ikke rigtig til Balle-Lars' Type, og det kan heller ikke passe med Tiden. Efter de to Ægtepars overensstemmende Vidneudsagn bliver der kun højst regnet 1 Time til det hele. Der er 50 Minutter almindelig Gang frem og 50 Minutter tilbage; selv om Balle-Lars har skyndt sig nok saa meget, og selvom alting har „klappet“, bliver der dog for lidt Tid — og han har jo heller ingen Bøsse.

Det er mere sandsynligt, at Balle-Lars har pjattet løs og pralet, som han havde for Skik, naar han var fuld. En af Tilstaaelserne — mener Dommeren — har i hvert Fald været Praleri, nemlig den om Branden paa Christoffer Christensens Gaard (der er omtalt foran). Denne Mand er agtet og anset af alle, og han havde lidt Tab ved Branden.

Dog Spørgsmaalet maa undersøges saa vidt muligt. Hvem er f. Eks. blevet set paa Vejen fra Skibbinge til Ugledige den Aften? Derom lykkes det kun at faa en eneste, meget usikker Vidneforklaring. Tjenestepigen hos Albrekt Christensen i Skibbinge, Inger Poulsdatter, vidner, at hun „efter at det var blevet mørkt“ (nærmere kan hun ikke angive Tiden) havde set en høj, mørkkledt Person gaa paa Vejen i Retning ad Ugledige; hun tør ikke sige, at denne Person lignede Balle-Lars, der iøvrigt — som Dommeren bemærker — kun er middelhøj, (ved Røveriet i Viemose nævnes han dog som „høj og bleg“),

og hun taler ikke noget om, hvorvidt den mørkkledte Person bevægede sig mer eller mindre hurtigt.

En anden af „Tilstaaelserne“ lyder mere sandsynlig, nemlig den om Ildspaaættelsen hos Mathias Hansen i Neble. Der havde man under Forhørene 1856 været nogenlunde klar over, at Ilden var paasat, og Math. Hansen havde (som foran omtalt) længe været arresteret som mistænkt for Meddelagtighed. Nu bliver han paany (den 4. Novbr.) forhørt og foreholdt Balle-Lars' Beretning til Martin Pedersen. Math. Hansen er stærkt beruset ved Anholdelsen, det første Forhør bliver ganske kort. Han nægter pure.

Ogsaa Svigermoderen, Kirsten Hemmingsdatter, kommer paany i Forhør; hun gentager sit tidligere afgivne Vidneudsagn om sin Mistanke til Svigersønnen og om hans Brutalitet og Drikfældighed, „i den sidste Tid har han været beruset fra Morgen til Aften“.

Den 6. Novbr. kommer Math. Hansen igen i Forhør, og Dommeren taler ham alvorligt til. „Nu, da du vel er kommet til Sans og Samling, venter jeg, at du vil sige Sandheden“ — hvorpaa Math. Hansen begynder „heftigt at ryste og beder om lidt Betænkningstid“. Og saa bekender han, at han ved Balle-Lars' Hjælp har afbrændt sin Gaard, og giver den fuldstændige Forklaring, saaledes som det foran er fortalt. Dommeren bemærker i Protokollen, at „Arrestantens Rystelse øjeblikkelig ophørte, da han havde talt de første Ord af sin Bekendelse“.

I Forhøret forklarer Math. Hansen videre, at Balle-Lars overfor ham havde ladet sig forlyde med, at han ogsaa tidligere havde været med til at afbrænde Gaarde, f. Eks. Peder Alifassens Gaard i Stenstrup, og Branden paa Hans Petersens Hus i Stavreby „havde ogsaa givet noget af sig.“ Det har nu bare været Praleri af Balle-Lars; men Math. Hansens Forklaring giver Anledning til, at baade Peder Alifassen og Hans Petersen (Væver-Jens' Broder) den følgende Dag (7. Novbr.) bliver arresteret.

Balle-Lars nægter (naturligvis) at have haft nogen

Del i Branden hos Math. Hansen. Derimod havde denne — siger han — nogen Tid efter sin Løsladelse (1856) villet købe ham til at skyde „den pjaltede Kælling“ (Konen) og Svigermoderen, Kirsten Hemmingsdatter, hvil-Balle-Lars dog (som tidligere nævnt ved Omtalen af denne Sag) bestemt havde sagt Nej til.

Den 25. November bliver de 2 Arresteranter konfronteret med hinanden, og de „siger hinanden deres Beskyldninger under Øjnene“, men de fastholder hver for sig deres Benægtelse — Balle-Lars med Hensyn til Ildspasættelsen, og Math. Hansen med Hensyn til Sigtelsen for Opfordring til Mord. Dog, Math. Hansens Tilstaaelse om Meddelagtighed i Brandstiftelse staar fast — og det er Rettens første endelige reelle Resultat i denne store Sag.

Der afholdes i den følgende Tid saa godt som daglig Forhør over en Mængde Personer til Oplysning i de tidligere omtalte Sager, hvori Balle-Lars har spillet en Rolle, og desuden et stort Antal andre Sager, som Forhørene giver Anledning til at drage frem, men i hvilke Balle-Lars ikke har medvirket, og som derfor ikke omtales her.

Undersøgelserne er ved at antage et umaadeligt Omfang, og Arbejdet dermed bliver næsten uoverkommeligt for Justitsraad Manthey. Derfor indgaar Amtmand Brun den 4. Decbr. efter Mantheys Anmodning med Indstilling til Ministeriet om, at der nedsættes en Kommission til den videre Undersøgelse. I Indstillingen ydes der Manthey Anerkendelse for hans Nidkærhed og for hans ihærdige Arbejde, men det anføres tillige, at han er „en ældre og temmelig sygelig Mand, hvis Hukommelse har lidt en Del.“

Niels Olsen er stadig i København, for Manthey vil ikke slippe den Tanke, at han paa en eller anden Maade har skaffet sig Mordvaabnet under sit Ophold i Hovedstaden. Selv om det — mod Forventning — skulde vise sig, at Balle-Lars har udført Mordet, saa maa det være Niels Olsen, der har bragt ham Bøssen. Det københavnske Politiforbører alle, som det kan tænkes, at Niels Olsen har været i Berøring med under sit 3 Dages Københavnsop-

hold: Alle Personer paa Gæstgivergaarden, Vekselererne, de Folk, der bragte de købte Sager til Skibet — og samtlige københavnske Vaabenhandlere og Marchandisere. De af dem, der i Løbet af de 3 Dage har solgt Skydevaaben, eller hos hvem Personer har forhørt sig om saadanne, bliver konfronteret med Niels Olsen, men ingen af dem mener at have set ham før. Den 2 Maaneders lange Undersøgelse bliver resultatløs.

Martin Pedersens Forklaring den 2. Novbr. bliver foreholdt Niels Olsen ved Retten i København, men han nægter vedholdende alt og hævder endogsaa, at han er ganske uvidende om, at Balle-Lars er en berøgtet Person! Han bliver først sendt tilbage til Præstø 8. Jan., 3 Dage efter at Undersøgelseskommissionen er nedsat.

Imidlertid har Retten gaaet sin Gang derhjemme i Præstø. I den allersidste Tid, før Manthey afgiver Sagen til Kommissionen, lykkes det ham at skaffe betydningsfulde Oplysninger i de fleste af de Sager, der naar at komme til hans Behandling — men ingen Tilstaaelse ud over Math. Hansens. Han har begyndt at beskæftige sig en Del med Niels Jakobsens Forhold, har ham flere Gange i Forhør angaaende hans formentlige Kendskab til nogle af Balle-Lars' Affærer. Og det ses ogsaa, at Manthey en Tid har tænkt sig den Mulighed, at Balle-Lars eller Niels Olsen kan have laant Niels Jakobsens Bøsse. Niels Jakobsen benægter, og det synes, som om Dommeren slaar sig til Ro dermed. Men iøvrigt afgiver N. Jakobsen paa flere Punkter vaklende Forklaringer og paadrager sig ogsaa paa anden Maade Dommerens Mishag. Han har sendt Fuldmægtig Tommerup et anonymt Brev med nogle forblommede Antydninger om visse Forbrydere og Forbrydelser, nægter først, at det er ham, der har skrevet Brevet, men maa senere vedgaa det.

Og saa blander Niels Jakobsen sig utidigt ind i Politiets Sager, mener Manthey. Nu har — som omtalt — Math. Hansen tilstaaet, Hans Petersen (Væver-Jens' Bro-

der) sidder arresteret som mistænkt for at have stukket Ild paa Peder Alifassens Gaard i Stenstrup og paa Peder Christiansens Hus i Stavreby. Peder Alifassen og Peder Christiansen er arresteret som mistænkt for Meddelagtighed i disse Brande. Niels Hansen Post er arresteret som mistænkt for Brandstiftelse, Tyveri og Røveri — men Christoffer Christensen, hvorfor skal han gaa fri? Balle-Lars har dog efter Martin Pedersens Forklaring fortalt, at Christoffer Christensen har betalt ham for at stikke Ild paa Gaarden. Niels Jakobsen og mange andre af Egnens Folk, mest de mere tvivlsomme Eksistenser, har et godt Øje til Christoffer Christensen, de vil have ham med. Dommeren ved, at saaledes er Stemningen, og han har begyndt en af Retshandlingerne med at forklare Grunden til, at han lader Christoffer Christensen gaa fri: Han er en anset Mand, og Branden har efter Opgørelsen givet Tab.

Saa blander Niels Jakobsen sig ukaldet ind i Sagerne. Julemarkedsaften er han til Stede i Tubæk Kro, da Christoffer Christensen kommer kørende dér forbi. Niels Jacobsen raaber ham an, trækker ham til Side og prøver paa at faa ham til at gaa i Fælden ved at lade ham forstaa, at Balle-Lars har aabenbaret ham det hele. Men Chr. Christensen lader sig ikke imponere — tværtimod beder han Niels Jakobsen om at komme offentlig frem med sine Beskyldninger, han skal da nok vide at klare for sig. Men han mærker altsaa, at Jorden brænder under ham, og saa gør han et dristigt Skridt for at slaa Sladderen ned: Den 5. Jan. giver han *frivillig* Møde i Retten og beder om at maatte afgive en Forklaring angaaende Gaardens Brand: Naturligvis har han ingen Andel i Branden. Hvis Balle-Lars har rettet Beskyldninger imod ham i saa Henseende, er det sket af Hævnfølelse, fordi Christoffer Christensen gentagne Gange har nægtet at tage ham i Arbejde og en Gang givet ham Afslag, da han bad om Langhalm til Tækning af sit Hus. Det tog Balle-Lars ham ilde op, og netop Dagen efter var det, at

Gaarden brændte. Christoffer Christensen forklarer saa videre om Niels Jakobsens Henvendelse til ham ved Tubæk Kro, fremstiller sig selv som en forfulgt Uskyldighed og kræver Rettens Beskyttelse — meget dristigt, for han *er* jo skyldig.

Niels Jakobsen forhøres igen og forklarer om Episoden ved Tubæk Kro, at han havde handlet saaledes, fordi Dommeren havde anmodet ham om at være Politiet behjælpelig med at skaffe Oplysninger og lovet ham Belønning for saadanne. Det indrømmer Dommeren, men det var kun Oplysninger om Mordet, Niels Jakobsen skulde være ude efter. Christoffer Christensens Sager skulde han ikke blande sig i.

Da Niels Jacobsen nu tilmed bestandig fastholder, at han ikke kender det allermindste til nogen af Balle-Lars' Affærer, hvilket maa anses for at være meget usandsynligt, udtaler Dommeren, at han finder denne Mands hele Adfærd saa mistænkelig, at han „ikke længer kan forsvare at lade ham gaa paa fri Fod.“ Niels Jacobsen bliver arresteret. Det er uvist, om Manthey paa dette Tidspunkt har nogen Mistanke om Niels Jakobsens indirekte Andel i Mordet. I hvert Fald giver han ikke noget Sted i Forhørsprotokollen Udtryk for en saadan Mistanke.

Niels Jakobsens Arrestation finder Sted den 5. Jan., og i de følgende Dage er han og hans Kone (foruden flere andre) adskillige Gange i Forhør, uden at der fremkommer noget nyt af Betydning.

Den 17. Jan. slutter Sagen for Vordingborg nordre Birk med følgende Antegning i Retsprotokollen:

„Da Fortsættelsen af Undersøgelsen i nærv. Sag ved allerhøjeste Commissorium af 5. ds. er overdraget til Hr. Justitsraad, Kriminalretsassessor *Rothe*, saa blev Forhøret her ved Retten sluttet til Beskrivelse.“

Det maa siges til Dommer Mantheys Ros, at han virkelig er naaet til meget betydelige Resultater i de 4 Maaneder, hans Undersøgelser har staaet paa, navnlig i Sammenligning med Politiets paafaldende Magtesløshed

overfor de fleste af de Forbrydelser, der i de sidste 15—16 Aar var begaaet i Jurisdiktionen.

TILSTAAELSE OG DOM.

Da Justitsraad Manthey afgiver Sagen, sidder følgende Personer arresteret: 1. Niels Olsen, 2. Balle-Lars, 3. Math. Hansen, 4. Hans Petersen, 5. Peder Christiansen, 6. Peder Alifassen, 7. Niels Jakobsen, og det viser sig senere, at de alle er skyldige, og i Hovedsagen ogsaa skyldige i det, som Manthey har sigtet dem for, og det viser sig ogsaa, at han i alt væsentlig er naaet til rigtig Opklaring af de arresteredes Forhold og de Forbrydelser, som de beskyldes for. Blot har han ikke kunnet faa Tilstaaelserne frem. Mathias Hansen er hans eneste Resultat i den Henseende.

Resten bliver nu Rothes Sag: Tilstaaelserne, nye Arrestationer, Opdagelse og Opklaring af flere Ildspaaetelser. Den Protokol, der maa være ført over Forhørene i Kommissionen, kan ikke findes i de Arkiver, hvor der kan være Tale om at søge efter den; men af talrige Skrivelser, der findes i Justitsministeriet, Rigsarkivet, Landsarkivet og Højesterets Arkiv, faar man nogenlunde fyldestgørende Oplysninger om, hvad der i det væsentlige er sket i Kommissionen.

Christoffer Christensen bliver arresteret og tilstaar, Jens Petersen (Væver-Jens) ligeledes (Brandstiftelse og Tyveri). Peder Alifassen hænger sig i Arresten den 18. Jan., og hans Enke drukner sig 10 Dage senere -- et af de mange Eksempler paa, hvad Lavinen river med sig, nu da den er begyndt at rulle.

Den 10. Febr. lykkes det Rothe at faa den første Tilstaaelse fra Balle-Lars; han bekender, at han har stukket Ild paa Mathias Hansens Gaard. Det har været en Triumf for Dommeren, i 12—13 Aar havde Balle-Lars holdt Stånd mod Politiet og heldigt gennemført sit Benægtelsesprincip. Malene-Poul og Hans Petersen tilstaar den 4. Marts (det er sidstnævnte, der bl. a. har afbrændt Peder Alifassens Gaard).

Det viser sig, at Rothe (ligesom Manthey) er noget usikker med Hensyn til Balle-Lars' Delagtighed i Mordet. Endnu den 10. Februar skriver han til Amtmanden: „Det er usikkert, hvad Del Balle-Lars har i Mordet.“ Den 14. Marts meddeler han i en Skrivelse til Ministeriet, at „Balle-Lars den 8. Marts i Arresten har gjort et *alvorligt* Forsøg paa Selvmord, som Gud være lovet, ikke lykkedes“ (Tilstaaelsen var jo nemlig ikke kommet endnu).

Otte Dage efter Selvmordsforsøget (den 16. Marts) kan Balle-Lars ikke holde Stand længer. Han tilstaar, at *han har skudt Enken efter Niels Olsens Overtalelser og Løfte om Belønning, og Bøssen har han mod Løfte om 20 Rd. laant af Niels Jakobsen, der var vidende om, hvad den skulde bruges til.* Samtidig gaar Balle-Lars til Bekendelse om 5 (!) Ildspaesættelser, men da han kun har udført 2, maa de 3 enten tillægges Føjelighed overfor Dommeren, eller Balle-Lars' Tilbøjelighed for Praleri — hvis da ikke Tallet 5 i Rothes Meddelelser derom er en Skrivefejl for 2.

Rothe triumferer og giver Udtryk for næsten overstadig Glæde i et Brev, som han sender Amtmand Brun den 16. Marts, og i hvilket han efter at have takket for fornøjeligt Samvær „i Søndags“ skriver: „Det er mig en Fornøjelse til Gengæld at kunne opvarte paa min Maade ved at meddele, at Balle-Lars i Dag har tilstaaet at have skudt Enken, og at Niels Olsen har overtalt ham dertil og lovet ham 100 Rd. i Belønning“. I en mere formel Skrivelse sender Amtmanden straks Meddelelsen videre til Ministeriet.

Efter Balle-Lars' Tilstaaelse kommer *Niels Olsen* daglig i Forhør, og foreholdt Balle-Lars' detaljerede Bekendelse kan han ikke i Længden fastholde sin Benægtelse. Han tilstaar den 21. Marts. Og nu maa ogsaa Niels Jakobsen give sig over. Han gaar til Bekendelse, baade at han har laant Balle-Lars Bøssen, at han vidste, hvad den skulde bruges til, og at han skulde have 20 Rd. for Laanet.

Saa er Mordet fuldt opklaret — eller i hvert Fald

saa vidt opklaret, som det nogensinde bliver det —, og der kan efter alle foreliggende Dokumenter gives en sammenhængende Fremstilling af, hvorledes det er gaaet til:

Niels Olsen, om hvis Motiver, der forhen er rede-gjort, har flere Gange opfordret Balle-Lars til at skyde Enken — „smække hende“, som han udtrykker sig. Balle-Lars svarede først rent ud Nej, men Niels Olsen sagde, at han jo kunde „tænke over det“. Senere træffer han paa ny Balle-Lars, tager ham i Haanden og bruger „varme Overtalelser“, og de bliver da enige om, at det nu skal ske i en nær Fremtid, helst en Aften ved „Aftensædet i hendes Stue“. Balle-Lars trækker det stadig ud; men da han kort før Niels Olsens Rejse til København er i stor Pungenød (han manglede — som Niels Jakobsen har forklaret — Penge til Brød og havde ikke Brændevin i Husset) og gaar til Niels Olsen for at faa et Forskud paa 10 Rd., svarer denne, at det kan der ikke være Tale om, men han skal faa 100 Rd., saa snart han har udført Gerningen; han maa nu sørge for at faa det gjort, medens Niels Olsen er i København.

Saa kommer Niels Olsen hjem fra København og erfarer, at det endnu ikke er blevet til noget, hvilket han bebrejder Balle-Lars om Formiddagen den 8. Septbr., da han holder med Vognen uden for hans Hus, og de fører en kort Samtale, medens Konen er gaaet lidt i Forvejen ad Ugledige til. Balle-Lars undskylder sig med, at han „ikke har haft Lejlighed til det“ (for Retten siger han, at han ikke kunde „faa sig til det“). De bliver dog enige om, at nu skal det være samme Dags Aften, naar Enken kommer hjem fra Gildet.

Balle-Lars har allerede flere Dage i Forvejen laant Bøssen hos Niels Jakobsen og fortalt ham, hvad den skulde bruges til. (N. Jakobsen har altsaa løjet, da han vidner, at Bøssen om Aftenen hang paa sin Plads). Da Balle-Lars saa Kl. 9½ — eller maaske Kl. 9, som Niels Jakobsen nu bekender — skilles fra de andre i Gaarden, gaar han straks i største Hast ad Ronesbanke til Ugledige

(det var altsaa ham, Inger Poulsdatter saa), skjuler sig bag Gærdet paa Marken og ligger der, da Enken kører forbi. Han sigter 2 Gange paa hende, men tør ikke skyde af Frygt for at ramme de andre paa Vognen; saa løber han ind i Haven, hvor han er omtrent samtidig med, at Enken og Peder Hansen træder ind i Dagligstuen. Han nærmer sig Vinduet paa 3—4 Skridts Afstand, bøjer ned i Knæene, tager omhyggeligt Sigte — og skyder.

Efter at have affyret Skudet løber han i Hast tilbage til Skibbinge, banker paa Niels Jakobsens Vindue, afleverer Bøssen og fortæller, hvad han har gjort. Han er meget „forrendt“ og stærkt medtaget ved det Indtryk, som Udførelsen af Mordet har gjort paa ham. Derfor er det, han maa have de 2 Snapse med Peberet i. Klokken maa da have været noget mere end 10 $\frac{1}{2}$, saa at der ogsaa her er vidnet falsk med Hensyn til Tidsangivelsen.

Efter at Mordet er opklaret, kan Rothe helt koncentrere sit Arbejde om Undersøgelsen af de mange andre Sager, der er overgivet til hans Behandling, og det synes, som om han har et godt Greb paa at faa Tilstaaelserne frem, de følger nu Slag i Slag. Da her væsentligst kun er Tale om de Personer, der i deres forbryderiske Færd har staaet sammen med Balle-Lars, skal det endnu kun nævnes, at *Christoffer Christensen* tilstaar den 25. Marts, og ved hans Tilstaaelse drages hans gamle Mor paa saare uskyldig Vis ind i Sagen: Sønnen har for at sandsynliggøre sin Uskyldighed, som Moderen jo ikke tvivler om, overtalt hende til at vidne i Retten, at han, da de fra Stuen ser Ildens Udbrud, straks siger til hende: Hent min Bøsse, der er nogle Ugerningsmænd paa Spil! — saa maa man da forstaa, mener han, at Ildspaaættelsen er kommet ham overraskende. Hun vidner saaledes og bliver tiltalt og straffet for falsk Vidneforklaring.

Alle de i det foregaaende omtalte Forbrydelser bliver opklaret, de implicerede Personer sættes fast og maa gaa til Bekendelse. Under Forhørene kommer Politiet paa Spor efter andre Ugerninger, det bliver til nye Arresta-

tioner, nye Tilstaaelser. Sagen faar et stedse større Omfang. Først hen paa Sommeren mener Kommissionen at have faaet alt med, men det var den almindelige Anskuelse Folk imellem, at der var meget mere, og endnu den Dag i Dag gaar der det Ord paa Egnen, at det var „ikke nær Halvdelen“, der kom for Dagens Lys. Men det passer dog vist ikke; i hvert Fald ses det ikke i Politiprotokollen, at der senere kom noget væsentligt frem, som var undgaaet Kommissionens Opmærksomhed.

I en Skrivelse den 27. Juni 59 meddeler Rothe Justitsministeriet, at nu er Undersøgelserne sluttet, og Sagen (Sagerne) kan gaa til Doms.

Den 18. Juli nedsætter Ministeriet saa en *Doms*kommission, der skal føre Sagen videre og afslutte med Domsafsigelse. Kommissionen kommer til at bestaa af Rothe, som selvskrevet Medlem, og Assessor *Køpke* fra Københavns Kriminalret.

Det tager nu et godt Stykke Tid for *Køpke* at sætte sig ind i det mægtige Materiale, som Rothe kan forelægge ham, og det maa antages, at han til Oplysning for sig i mange Tilfælde har maattet forlange nye Forhør optaget. Sagen trækker i Langdrag, og Amtmand Brun finder sig foranlediget til i en Skrivelse til Ministeriet af 14. Septbr. 59 at anmode om, at Sagen maa blive „fremskyn- det mest muligt af Hensyn til Bekostningen ved de mange Arrestationer.“ Ministeriet svarer i en Skrivelse af 24. Septbr. lidt afvisende, at der den 18. Juli er nedsat en Domskommission, og at „Sagen gaar sin Gang“ — hvad Amtmanden vel nok har vidst i Forvejen.

Det ser iøvrigt ud til, at „Sagen gaar sin Gang“ meget langsomt, for det tager længere Tid med Dommen end med Undersøgelsen. Først den 31. Januar 1860 bliver Kommissionsdommen afsagt. Den anføres her med Udeladelse af den ledsagende kortfattede Omtale af Sagerne, der — forsaavidt de berører Balle-Lars — har faaet deres mere udførlige Beskrivelse i det foregaaende, efter Forhørsprotokollerne og de i Arkiverne beroende Dokumenter :

1. *Balle-Lars* for Mord „sin Hals at miste og Hovedet at sættes paa en Stage, og bliver der som Følge af denne Strafs Beskaffenhed ikke Spørgsmaal om Anvendelse af Straf for de andre ham overbeviste (14) Forbrydelser.“
2. *Niels Olsen* for Meddelagtighed i Mord „sin Hals at miste og Hovedet at sættes paa en Stage.“
3. *Poul Hansen* (Malene-Poul) for Røveri og Tyveri — 12 Aars Tugthus.
4. *Hans Petersen* (Væver-Hans) for Brandstiftelse — 10 Aars Tugthus.
5. *Jens Petersen* (Væver-Jens) for Meddelagtighed i Brandstiftelse og for Hæleri — 10 Aar.
6. *Niels Hansen Post* for Brandstiftelse — 8 Aar.
7. *Niels Jakobsen* for Meddelagtighed i Mord — 8 Aar.
8. *Christoffer Christensen* for Meddelagtighed i Brandstiftelse — 8 Aar.
9. *Mathias Hansen* for Meddelagtighed i Brandstiftelse — 8 Aar.
10. *Peder Christiansen* for Meddelagtighed i Brandstiftelse — 8 Aar.
11. *Jørgen Larsen* for Brandstiftelse — 8 Aar.
12. *Hans Carlsen* for Brandstiftelse — 8 Aar.
13. *Hans Frederik Hansen* for Tyveri og Hæleri — 8 Aar.
14. *Rasmus Nielsen* for Tyveri — 6 Aars Forbedringshus.
15. *Hans Henrik Meintz* for Tyveri — 6 Aar.
16. *Hans Mikkelsen* for Tyveri — 4 Aar.
17. *Ole Pedersen* for Hæleri — 5 Dages Vand og Brød
18. *Lars Christensen* for Hæleri — 40 Dages Fængsel paa almindelig Fangekost.
19. *Lars Christensens Hustru* for Hæleri — 20 Dages Fængsel paa almindelig Fangekost.
20. *Ane Kirstine Christoffersdatter* (Chr. Christensens Moder) for falsk Forklaring — 60 Dages Fængsel paa almindelig Fangekost.

Desuden idømtes naturligvis Brand- og Tyverierstatninger, samt Sagsomkostninger.

Ialt blev 20 Personer dømt, de fleste for en Række Forbrydelser, Balle-Lars alene for 15. De idømte Straffe blev tilsammen 2 Dødsdomme, 112 Aars Forbedrings- eller Tugthus, 5 Dages Vand og Brød og 120 Dages Fængsel paa almindelig Fangekost. Og saa er der endda ikke hermed givet noget fuldt dækkende Udtryk for, i hvor høj Grad Ugerningsmændene har terroriseret Egnen og dens Befolkning i de nærmest foregaaende 2 Aartier. Mange af de dømte har tidligere været straffet for andre Forbrydelser, og samtidig med Kommissionsundersøgelsen behandles der ved Vordingborg nordre Birk flere alvorlige og vidtspændende Sager, som Kommissionen ikke faar noget med at gøre — f. Eks. Mordet i Viemose 20. Marts 59*).

Af de dømte er der 5, der appellerer til Højesteret, nemlig Christoffer Christensen, Jens Petersen, Peder Christiansen, Henrik Meintz og Hans Mikkelsen. Desuden indgaar efter Loven de to Dødsdomme for Højesteret.

De øvrige modtager Kommissionsdommen og bliver i Løbet af April 1860 afleveret til Straffeanstalten paa Kristianshavn. Her afgaar Poul Hansen ved Døden allerede i Begyndelsen af det første Straffear.

Et Stykke hen paa Sommeren — noget før Sagen kommer for i Højesteret — sker der pludselig og til stor Overraskelse for Myndighederne det besynderlige, at flere af Arrestanterne tilbagekalder deres Tilstaaelse, og den ved Højesteret beskikkede Aktor, Advokat *Liebe*, andrager derfor i en Skrivelse af 11. Juni 60 om, at der i Henhold til Begæring af Defensor, *Liebenberg*, og paa Forlangende af Arrestanterne maa blive optaget nyt Forhør.

*) Med Hensyn til Kriminaliteten har Forholdet været noget lignende i mange andre Egne. Omtrent samtidig verserer den store Brandkommissionssag i Københavns Amt, flere Mord-Sager fra Skelskør- og Kalundborg-Egnen, og kort Tid i Forvejen er Ole Kollerød-Sagen fra Nord-Sjælland bragt til Afslutning; i den blev 35 Personer dømt, de 3 til Døden.

Aktors Andragende bevilges, og de paagældende Sager bliver taget op igen, nu under *Køpkes* Ledelse, da Rothe er afgaaet ved Døden kort efter, at Kommissionsdommen var afsagt. Her omtales kun Sagens Forløb for Balle-Lars' Vedkommende (for de andre forløber den paa lignende Maade).

Balle-Lars kommer da i Forhør og nægter bestemt, at have begaaet Mordet eller nogen af de andre Forbrydelser, han er blevet dømt for, og han vil i et og alt henholde sig alene til de Forklaringer, han har afgivet overfor Manthey, førend Rothe overtog Undersøgelserne.

Hvorledes — spørger Dommeren — kunde du da være i Stand til at afgive Forklaring om de tilstaaede Forbrydelser overensstemmende med Vidner og meddelagtige?

Jo, forklarer han, om Mordet havde han Martin Pedersens Beretning, som var blevet ham meddelt af Dommeren, og den holdt han sig til, og f. Eks. Branden hos Christoffer Christensen havde han hørt dennes Moder fortælle om.

Men hvorfor havde han da tilstaaet?

Det var for at faa det bedre i Arresten i Præstø, hvor han havde været Genstand for en „snigmorderisk Behandling.“

Han maa nu gøre nærmere Rede for sin Paastand om Behandlingen og anfører da følgende Eksempler paa den ikke egentlig haarrejsende „Tortur“, han har været underkastet:

1. Hans Kost bestod *hovedsagelig* af Kaffe, Brød og Øl.
2. Der var fugtigt og ikke tilstrækkelig Varme i Arresten.
3. Han maatte ligge i en Seng med kun (!) Madrasser, Lagener og Tæpper (man maa erindre den Tids landlige Senge med deres Læs af Dyner over og under).
4. Han maatte bære Haandjern baade Dag og Nat.
5. Han maatte gaa i Fængselsgaarden uden Halstørklæde, Hue og Vest og med Strømper uden Fødder.
6. Under Forhørene maatte han staa op i flere Timer.

7. Han fik *undertiden* ikke sovet mere om Natten end fra Kl. 11½ til Kl. 6. (Han havde ellers ikke altid været saa nøjeregnende med sin Nattesøvn).
8. Undertiden gav man ham Spændetrøje paa i Stedet for Haandjern.

Politibetjent *Møller*, der i det paagældende Tidsrum fungerede som Arrestforvarer, benægter Rigtigheden af de fleste af de 8 Klagepunkter og hævder, at der i hvert Fald i intet Tilfælde er sket noget Brud paa Reglementet. Balle-Lars har af og til haft Haandjern paa, men uafbrudt kun fra 17. Januar til 9. Februar 59; sidstnævnte Dato blev han sat sammen med andre Arrestanter og havde derefter kun Haandjern paa om Natten. Den 8. Marts forsøgte han at tage Livet af sig (et „alvorligt Selvmordsforsøg“ siger Rothe i sin Skrivelse derom til Ministeriet, men paa hvad Maade er ingen Steder oplyst). Derefter blev han bevogtet af private Personer indtil den 16. Marts. Paa denne Dag blev han iført Spændetrøje (af hvad Grund nævnes ikke). Efter at have haft Spændetrøjen paa en Times Tid forlanger han at blive fremført for Rothe, og saa kom Tilstaaelsen om Mordet. Kosten og Paaklædningen, ogsaa de fodløse Strømper, var efter Reglementet. Balle-Lars kom i Reglen i Seng mellem 8 og 9 og sov til Kl. 6 om Morgen. *Møller* maa dog tilføje, at Rothe undertiden lod Balle-Lars hente op til sig om Aftenen „for at tale med ham“.

Det kan være rimeligt nok, at Rothe har taget lidt haardt paa Balle-Lars og de andre rutinerede Benægttere. De forholdsvis hurtigt fremkaldte Tilstaaelser kunde nok tyde paa, at det ikke har været nogen behagelig Tilværelse at sidde arresteret under Rothe; det har f. Eks. vel næppe været tænkt som behagelig Underholdning eller Adspredelse for Balle-Lars, naar Rothe om Aftenen lod ham hente op til sig for at „tale med ham“. Men man faar dog ikke af de fremsatte Klagepunkter Indtrykket af, at der har været noget Holdepunkt for en Anklage mod Rothe for Anvendelse af ligefrem „Tortur“ efter den Tids Op-

fattelse af Ordet, og i hvert Fald kan der ikke nu om den Ting oplyses andet, end hvad der her — fra begge Sider — er anført. Rothe var i Trediverne hyppig Gæst hos Oehenschläger og Ven af Huset; dér faar man det Indtryk, at han er et Stemningsmenneske og stærkt religiøs, iøvrigt forelsket i Datteren Charlotte.

Hvorledes det nu end forholder sig med den „snigmorderiske“ Behandling, saa fastholder Balle-Lars dog med den yderste Haardnakkethed sin Tilbagekaldelse og viser i den Henseende intet Øjeblik den ringeste Vaklen — hverken nu eller senere.

Tilbagekaldelsen og Resultatet af Forhørene desangaaende gik naturligvis med Sagen til Højesteret, uden dog at faa nogensomhelst Indflydelse paa Rettens Afgørelse. Dommen faldt den 2. August 1860 og blev i et og alt — naar undtages en enkelt Ændring i Branderstatningerne — en Stadfæstelse af Kommissionsdommen, idet det bemærkes, at „der kan ikke tages Hensyn til den Tilbagekaldelse af tidligere afgivne Tilstaaelser, som flere af de tiltalte har fremsat under de efter Kommissionsdommens Afsigelse optagne Forhør.“ Balle-Lars dømmes altsaa ikke paa Indicier, men paa den Tilstaaelse, som han har tilbagekaldt.

De to Dødsdomme gaar gennem Ministeriet til Kongens Afgørelse om Fuldbyrkelse eller Benaadning. De andre dømte afleveres i Dagene 10.—13. Oktober til Straffeanstalten paa Kristianshavn.

Det ses af Voteringen, at Højesterets 9 Dommere har været fuldt enige med Hensyn til Dommen over Balle-Lars. Derimod har en af Dommerne (Faith) voteret for livsvarigt Tugthus for Niels Olsen, idet han gør gældende: at denne ikke har udført Mordet; at Enken — efter hans Paastand, som ikke kan modbevise — har tilbagetaget sit givne Løfte om at afstaa Gaarden; at hun og hendes Broder Hans Hemmingsen ved „Fortrædigelser“ har tvunget ham bort fra Gaarden; og endelig, at der laa en stor Frielse for Niels Olsen i den Omstændighed, at der i Eggen

var en Person, om hvem man kunde formode, at han vilde lade sig købe til at udøve Gerningen (hvad Niels Olsen dog — som nævnt — efter eget Sigende under Forhøret i København ikke kendte noget til). Dommeren anfører ogsaa det psykologiske Moment, at „Forholdet mellem Stedforældre og Stedbørn, naar det engang har taget en uheldig Retning, let udvikler sig til en betydelig Grad af Styrke.“

Med Henviſning til Faiths Votering indſtiller Ministeriet i Skrivelse 20. Septbr., at Niels Olsen benaades med livsvarigt Tugthus. I samme Skrivelse indſtilles, at Balle-Lars henrettes, men „at Hovedet ikke sættes paa en Stage.“ I Koncepten til Skrivelsen er der til den sidste Sætning tilføjet „hvilket i den senere Tid ikke let sættes i Fuldbyrde“, men denne motiverende Tilføjeſe er udgaaet ved den endelige Udformning af Indstillingen.

Frederik VII var paa dette Tidspunkt fraværende paa en af sine hyppige Ture i „det slesvigske“, men ved sin Hjemkomst træffer han straks Afgørelsen, der meddeles Højesteret i Skrivelse af 5. Oktober 1860, saalydende: Paa Ministeriets allerunderdanigſte Forestilling har det behaget Hans Majestæt Kongen under 26. Septbr. allernaadigst at bifalde:

1. at Straffen paa Lars Nielsen fuldbyrdes, dog at hans Hoved ikke sættes paa en Stage.
2. at Niels Olsen benaades med Tugthusarbejde paa Livstid under streng Bevogtning.

Samme Dato (26. Septbr.) skriver Kongen til Amtmand Brun: (Vi o. s. v. Vor Gunst o. s. v. — Sagen nævnes) Efter at have haft denne Sag med ſamtliges dens Omſtændigheder under allerhøjeste Overvejelse give vi Dig hermed tilkjende, at den bemeldte Lars Nielsen idømte Livsſtraf bliver at fuldbyrde, dog ſaaledes, at hans Hoved ikke sættes paa en Stage. Derefter Du Dig allerunderdanigst haver at rette.“

SPILDTE GUDS ORD PAA BALLE-LARS

Allerede den 9. August, en Uge efter at Højesteretsdommen var faldet, blev der fra kirkelig Side gjort de indledende Skridt til at berede de 2 dødsdømte til Døden. Provst Nielsen, Langebæk, tilstiller nævnte Dato Pastor *Gjellebøl* i Præstø følgende Skrivelse: Da Øvrigheden har underrettet mig om, at Arrestanterne Lars Nielsen og Niels Olsen, efter ved Højesteret at være dømt til at miste deres Liv, er afleverede til Præstø Arresthus, beder jeg Deres Velærværdighed, under hvis Pastorat bemeldte Forbrydere formentligen henhører, at forberede dem til Døden ved, overensstemmende med Ritualet, tidt og ofte at besøge dem og med Flid at drive derpaa, at de nu alvorligen afbede hos Gud deres begangne grove Synd og Forseelse m. M., som Ritualet og Lovgivningen foreskriver. Jeg ønsker Dem Naade fra Gud til rettelig at kunne berede disse Ulykkelige og Styrke til denne Gerning ved den Helligaand.

Efter at Niels Olsen er blevet benaadet, angaar Pastor *Gjellebøls* Mission alene Balle-Lars, og han har derom udgivet et lille Skrift paa 24 Sider under Titlen: *Spildte Guds Ord paa Balle-Lars*, der i Tidens Løb er gaaet over til at blive en Talemaade, hvis Oprindelse i de færreste Tilfælde er kendt af dem, der anvender den.

Gjellebøl udfører sit Hverv med stor Nidkærhed, og man mærker, hvor alvorligt det ligger ham paa Hjerte at faa Balle-Lars til at bekende sin Skyld, „at han dog kan tilsige ham Naaden.“ Men Balle-Lars fastholder bestandig uden ringeste Vigen eller Vaklen, at han er uskyldig.

Du skal sige med Røveren paa Korset: jeg lider, hvad mine Gerninger har forskyldt.

Nej, aldrig vil jeg tilstaa det, den, som lider uskyldig Døden, maa Gud gøre salig, og jeg foragter Dem, fordi De ikke vil tro mig.

Du vil blive ulyksalig og fordømt, hvis Du bliver i dine Synder.

Nej, svarer Balle-Lars, der staar i Skriften, at den som dør uskyldig, skal blive salig.

Præsten gør ham opmærksom paa, at han citerer forkert; der staar: „Den, som lider uskyldig for *Christi Skyld* skal blive salig“. Selv om du var uskyldig, saa lider du dog ikke for Christi Skyld.

Det indrømmer Balle-Lars. Som det ses, er han ikke altid blot den ydmyge Lytter til Præstens Formaninger; han indlader sig gerne i Debat.

Præsten siger til ham: Du er kommet i denne Nød og har siddet Aar og Dag i Arrest, det er fra Gud for din Sjæls Frelses Skyld.

Nej, svarer Balle-Lars, det er ikke fra Gud, det er fra Politiet.

Præsten: Der møder os ikke det mindste i Verden, uden det er fra Gud til vort eget Gavn.

Lars: Det tror jeg ikke, det er ikke til mit Gavn, at jeg uskyldig skal lide dette.

Under Kommissionsundersøgelserne i Forsommeren 59 havde Balle-Lars i nogen Tid haft Ophold i Københavns Arresthus, og der havde Fængselspræsten *Oxholm* ofte haft lange Samtaler med ham. Gjellebøl skriver nu til denne Præst for at høre hans Mening om Balle-Lars' Karakter og hans Gudsforhold. Fængselspræstens Svar viser os Balle-Lars helt anderledes, end det han nu er eller synes at være. Spillede han dengang ydmyg og angergiven, eller var han det virkelig?

Oxholm skriver bl. a.: Balle-Lars blev af Justitsraad Rothe anbefalet til mig som en Mand, hos hvem der efter hans Formening var vaagnet nogen Erkendelse af og begyndt en tilsyneladende Anger over hans forbryderiske Liv. Denne Mening bekræftes ved de ugentlige Sammenkomster mellem ham og mig indtil Aarets Slutning... Jeg modtog endog et levende Indtryk af alvorlig Anger, han forsøgte ivrigt Guds Ord og ytrede stadig en levende Begær efter at trænge ind i Naadens Hemmelighed og vedgik altid under Taarer og ofte med Tegn paa dyb Bevægelse sin Mordskyld. I Begyndelsen af dette Aar (1860) skiftede han pludselig Sind og betroede mig en Dag, at han var gan-

ske uskyldig i den paasigtede Forbrydelse..... Nogle Dage senere meldte han sig til mig og faldt paa Knæ..... og vedgik nu atter under heftig Rørelse sin Skyld..... senere optraadte han igen med fræk Paastand og nægtede, sigende, at han var blevet afnødt sin tidligere Tilstaaelse.

Man erfarer altsaa af dette Brev fra Fængselspræsten, at Balle-Lars, i hvert Fald overfor ham, har tilbagekaldt sin Tilstaaelse engang et halvt Aars Tid, førend han kommer frem for Retten med den endelige og vedholdende Tilbagekaldelse.

Gjellebøl læser Oxholms Brev for Balle-Lars, der slaar det hen som betydningsløst: Han havde med al den Anger og Vedgaaelse bare snakket Oxholm efter Munden, fordi Præsten af og til gav ham en Mark til Ekstraforplejning.

Under en af de følgende Samtaler trænger Gjellebøl alvorligt og strengt ind paa ham for at faa ham til at bekende:

Husker du hin Aften, da du laa bag Hækken i Ugle-dige med det ladte Gevær og saa Konen lyslevende staa indenfor Vinduet og vende Ansigtet imod dig. Da hun løftede Hovedet for at løse Baandet under Hagen, o, hvad gjorde du da ulykkelige! tilstaa din Misgerning.

Lars svarer: Det var noget, jeg var saa dum at finde paa for at faa det bedre i Arresten. Jeg sværger ved Gud i Himlen, at det altsammen er Usandhed.

Præsten: O, ved du hvilken Straf, hvilken Helvedeskval, der venter de ubodfærdige: deres Orm skal ikke dø, deres Ild ikke udslukkes, og Jesus vil sige til dem: gaa bort fra mig, I forbandede! i den evige Ild, som er beredt Djævelen og hans Engle.

Balle-Lars giver sig til at græde, og Præsten spørger ham, hvad han græder for.

Lars: Fordi Niels Olsen skal lide uskyldig, da han aldrig har talt et Ord til mig om, at jeg skulde dræbe Konen.

I en senere Samtale siger Balle-Lars dog, at det kan

nok være, at Niels Olsen er skyldig, men han selv er det ikke.

Præsten spørger ham, da han atter engang sværger ved Gud, at han er uskyldig: Tror du paa Gud?

Lars: Ja, jeg beder hver Dag mit Fadervor, og det har jeg gjort fra min Ungdom.

Præsten: Betænk da: Er det godt for dig at fremtræde for ham i din Tilstand?

Lars: Ja, det er Fanden tage mig godt.

Præsten: Du bander, gaa din Vej — hvorpaa Præsten gaar fra ham i Vrede, men kommer dog Dagen efter igen og formaner ham indtrængende til at bede om sine Synders Forladelse.

Lars: Det behøver jeg ikke, jeg har intet at bede om Forladelse for. Jeg har syndet i min Ungdom, da jeg stjal de Brædder i Øster-Egesborg; men det har jeg lidt for med et Aar i Tugthuset.

Præsten: Der er jo dog ikke et Menneske, som tvivler om, at du er den skyldige, ikke engang din egen Kone.

Lars: Hun og hendes Familie hader mig og vil af med mig.

Præsten: Nej, Lars, din Kone har stor Sorg i Hjerteret over dig. Hun holder af dig og har rost dig for mig som en Mand, der kun har været god imod hende.

Lars: Hun kunde have vidnet om min Uskyldighed, at jeg den Aften, da Konen i Ugledige blev skudt, laa i Sengen hjemme, i Stedet for at hun har sagt, at jeg var fraværende. (Efter dette maa Konen altsaa overfor Kommissionen have vidnet modstridende sit Vidneudsagn overfor Manthey, hvor hun har forklaret, at Manden hele Tiden fra Kl. 9½ laa i sin Seng).

Balle-Lars nægter lige til det sidste at modtage Konen til Besøg i Arresten, „han vil ikke se hende“. Ved Omtalen heraf siger Gjellebøl i en Parentes — i Modstrid med sin egen tidligere Udtalelse: Jeg hører iøvrigt, at Konen kun længes efter, at Lars kan blive henrettet, for at hun før kan indgaa i ny Forbindelse; hun har allerede

haft en Frier, som behager hende. Det ligner Konen godt nok; thi hun er en slet Kvinde.

Da Præsten ingen Vej kan komme med Lars, forelægger han Sagen for et Præstekonvent i Stavreby Præstegaard den 3. Septbr. og beder om Raad hos sine Embedsbrødre, og de raader ham til ikke mere at „presse ham til at bekende overfor Mennesker, naar han blot vil bekende overfor Gud og afgøre Sagen med Gud i sit Hjerte“.

I den følgende Tid gaar Præstens Bestræbelser da udelukkende i den Retning, hans Embedsbrødre har anvist ham — men med samme negative Resultat.

Han er nu kommet paa Kant med Balle-Lars. Først var det Præsten, der var vred, fordi Lars bandede, og senere, er det Lars, der „taber Taalmodigheden“, fordi Præsten ikke vil tro paa hans Forsikring om Uskyld. Saa har han ikke mere at tale med Præsten om og vil ikke lade sig føre op til ham i Raadstuen, hvor de hidtil havde talt sammen. Men Præsten gaar da ned til ham i Arresten, lidt sjældnere end før, men dog saadan noget som hver 4de eller 5te Dag, og i den sidste Tid før Henrettelsen daglig.

Da Præsten er der den 20. Septbr., skinner Solen ind ad Arrestvinduet, og han benytter da det psykologiske Øjeblik: Ikke mange Dage vil Guds Sol lyse for dig eller skinne, som i dette Øjeblik ind i Arresten til dig. Lad den være dig et Billede paa Guds Naadesol, Jesus Christus, som endnu vil smelte dit Hjertes Is. Jeg ved, at der i dig har været en stærk Blanding af ondt og godt; det har Mennesker sagt mig, som har kendt dig; jeg vil tro, at du ofte tidligere i dit Liv har haft en haard Kamp at bestaa i dit indre mod Synden og Djævelen. Ulykkelige, betænk, hvor du er Døden og Dommen nær. Vil du da forstødes til det Sted, hvor der er Graad og Tænders Gnidsel!

Lars: Hvorfor skulde jeg det, da jeg ikke er mig nogen Misgerning bevidst. Jeg har ikke skudt hende, Niels Olsen kunde nok bedre sige det, hvem der har gjort det. *Der er ogsaa en Kone i Ugledige, som kunde sige det.*

Saaledes vedbliver Præsten ufortrødent at trænge ind paa Lars for at blødgøre hans Sind, undertiden med haarde og strenge Ord, oftest dog med mild og venlig Tale om Tilgivelse og Naade, og saa græder Balle-Lars, men selv naar han er allermest bevæget, gør han aldrig Præsten den ringeste Indrømmelse i Retning af Anger eller Bekendelse. Det er under en af disse Samtaler, det oplyses, at Balle-Lars foruden to „uægte“ Børn har haft 5 Børn i Ægteskabet (eller i begge Ægteskaber), der alle er døde som smaa. „Du maa takke Gud“, siger Præsten, „at du ingen Børn efterlader dig i dit Ægteskab, men at den gode Gud har taget de smaa Sjæle til sig, dem alle fem, og forskaanet dem for at se den Elendighed og Skam paa deres Fader.“

Her er kun anført enkelte løsrevne Citater af det øjensynlig meget kortfattede Referat, som Gjellebøl i sit lille Skrift giver af sine Samtaler med Balle-Lars under den 2 Maaneder lange „Beredelse“.

Præstens Beretning om det sidste Døgn før Henrettelsen og om selve denne gengives i det følgende ordret og fuldstændig efter „Spildte Guds Ord —“:

Den 15. Oktober. Det var ham forkyndt i Dag Middag Kl. 2, at han i Morgen tidlig skulde lide Døden; Arrestforvareren havde fra Øvrigheden underrettet ham derom med de Ord: I Morgen, Lars, skal du rejse herfra. Lars spurgte da, hvor han skulde rejse hen. Da Arrestforvareren svarede, at det gjorde ham ondt at skulle sige ham, at det var den lange Rejse, der stod ham for i Morgen tidlig, sagde Lars: Det skal ikke gøre Dem ondt for mig. Iøvrigt havde Lars hele Eftermiddagen været tavs og bleg, sagde Vagten.

Jeg gik til ham Kl. 6 Aften, lod ham bringe op til Retssalen, hvor Lyset var tændt. Fast og rolig gav Lars mig Haanden, og jeg sagde: Du ved, at du har levet den sidste Dag, at Guds Sol sidste Aften er gaaet ned for dig; du har ikke mange Timer tilbage at leve i; vær nu ærlig og bekend Sandheden for Gud og for mig, som Gud har sendt til dig.

Lars: Jeg ved, at jeg i Morgen skal dø, men jeg har ikke skudt Konen og har intet at bekende.

Jeg: Her paa dette Sted (i Retssalen) har du bekendt din Forbrydelse i Fjor for Rothe; bekend nu ogsaa og bed Gud om Naade for Jesu Christi Skyld.

Lars: Hvad jeg ikke har gjort, beder jeg ikke om Tilgivelse for; gid De maa leve nogle Aar, De vil da nok faa Sandheden og Gerningsmanden at vide. (Han rakte derpaa sine lænkebundne Hænder hen til Arrestforvareren og bad ham tage Lænkerne af. Arrestforvareren spurgte mig, om han maatte; jeg svarede, at jeg havde ingen Magt til at tillade det — jeg turde ikke tillade det, da han, som intet i Verden har mere at risikere, kunde vove alt imod os).

Jeg: Vil du da tilstaa, at du har været et stakkels ulykkeligt, vildfarende Menneske i Verden, der har fra Barndommen set og hørt meget ondt, hvorved du er kommet ind paa Lastens Vej og blev forført saa længe, til du selv har forført andre til det onde.

Lars: Nej, jeg er hverken selv blevet forført eller har forført andre.

Jeg: Du har mangan Gang gaaet ad Mørkets Veje, nægt det ikke; naar andre ved Aftenstid lagde sig til Ro og befalede sig Gud i Vold, da havde du de mørke, djævelske onde Tanker i Sjælen og gik ud at øve Mørkets Gerninger, Tyveri, Indbrud og tilsidst Mord —

Lars: Han tilstod at have sviret og sværmet, men han havde ikke stjaalet, røvet eller myrdet; hvad han havde stjaalet i sin Ungdom, havde han lidt sin Straf for i Forbedringshuset; iøvrigt kaldte han Gud og Jesus under gruelige Forbandelser til Vidne paa sin Uskyldighed i de Misgerninger, han var dømt for.

Jeg: Hør Lars, du tror hverken paa Gud eller Fanden, Christus eller Satan, Himmel eller Helvede. Du tror, at Mennesket dør som en Ko, der slagtes, som et Umælende, der aflives.

Lars: Nej, Gud kender min Uskyldighed, han vil nok antage sig min Sjæl.

Jeg: I Morgen staar du for Guds Domstol; vil du i Morgen nedstødes i Helvedes Mørke og Kval? Endnu er det Tid, den barmhjertige Gud vil ingen Synders Død. Endnu vil han frelse dig. Ak, at du dog vilde lade dig frelse. Ønsker du at se din Kone?

Lars: Nej, men vil De tage Dem af hende?

Jeg: Det lover jeg dig. Gud være med dig i denne Nat.

Lars: Tak!

16. Oktober. Jeg gik til Balle-Lars Kl. 5½ Morgen; da han paaklædt, som han skulde føres til Retterstedet, kom ind til mig paa et Værelse i Raadstuen, ledsaget af Vagten, med lænkebundne Hænder, sagde jeg: Den sidste Morgen er her oprunden for dig. Har du bedet og raabt i denne Nat til Gud om Naade og Tilgivelse for dine Synder?

Lars: Nej, jeg har sovet! Jeg vil ikke bede til Gud, for jeg dør uskyldig.

Jeg: Igen formaner jeg dig; for Jesu Christi Skyld, tal Sandhed! Gud vil ingen Synders Død.

Lars: Under frygtelige Forbandelser besvor han sin Uskyldighed og anklagede sine Dommere, som de, der begik et Mord paa ham, men over hvem der er en højere Dommer.

Jeg: Ja, der er en højere Dommer, om to Timer staar du for ham, for den alvidende, hellige, retfærdige Guds Domstol, som du foragter og trodser; thi du tror hverken paa Himmel eller Helvede, Gud eller Fanden.

Lars: De skal ikke nævne Fandens Navn til mig; thi ham har jeg forsaget i min Daab og Konfirmation.

Jeg: Men du har ikke forsaget ham i dit Liv og Levned, men har ladet dig regere af ham til al din Ugudelighed, naar du gik paa Mørkets Veje for at øve Ugerninger.

Lars: Jeg har ikke gaaet paa andre Veje i Mørket end andre Mennesker.

Jeg: Jo, husker du din sidste Gang i Mørket, i den mørke Nat, da du gik til Ugledige at skyde Konen?

Lars: Jeg har talt, hvad jeg vil sige.

Jeg: Paa Retterstedet spørger jeg dig igen efter min Embedspligt, om du vil vedkende dig din Forbrydelse; Sakramentet plejer Præsten at kunne give de ulykkelige, som skal gaa derhen, du gaar, men kun naar de dør bodfærdige; derom kan der ikke være Tale med dig, og du er jo ogsaa langt fra at begære Vorherres Legeme og Blod. Gud være med dig og bøje dit Sind i den korte Stund, du har tilbage.

*

Paa Retterstedet ankom Fuldmægtig Tommerup og jeg Kl. 7½ Morgen, og straks derefter Balle-Lars.

Han gik rask derop, men var meget bleg. Tommerup oplæste Dommen, men afbrødes straks under Oplæsningen af Lars med de Ord: De skal ikke oplæse nogen Dom for mig, Hr. Fuldmægtig, den Dom tager jeg ikke imod.

Tommerup vedblev, og da han var færdig, sagde jeg til Lars: For sidste Gang beder jeg dig, at du vil bekende din Misgerning; nu skal du i dette Øjeblik stedes for din Dommer i Himlen; endnu er der Tid, bed som Røveren paa Korset, at Gud vil være din arme Sjæl naadig for Jesu Christi Skyld.

Lars: (hans Hænder var blevet løst, da han traadte ind paa Retterstedet, og han rakte de tre Fingre i Vejret og sagde): Jeg dør uskyldig i Mordet paa Konen i Ugle-dige, lige saa uskyldig som hun maatte lade sit Liv; saa sandt Gud har vandret paa Jorden og udgydt sit Blod, er jeg uskyldig!

Jeg: (med høj Røst) Rud er mit Vidne, at jeg har forelagt ham Livet og Døden, Velsignelsen og Forbandelsen, Himmerig og Helvede, at han maatte vælge Livet, og hans Sjæl frelses, men han vil ikke, jeg formaar ikke at gøre mere.

Lars bevidnede igen sin Uskyldighed, og da Tommerup gav Skarpretteren Tegn til at udføre sin Pligt, sagde Lars pegende paa Blokken: Jeg lægger mig ikke der!

Skarpretteren træder til med de Ord til Vagten: Bind ham!

Ved Synet af Skarpretieren, som han vist ikke før havde bemærket, syntes han pludselig lammet, idet Lars kendte ham.

Vagten afklædte ham hurtig til Brystet og bandt hans Hænder paa Ryggen.

Jeg raabte til ham, da han afklædtes, bandtes og førtes til Blokken: Lars, Lars! Den barmhjertige Gud aabne dit Hjerte i din sidste Stund, og han give dig at bede for din arme Sjæl! Ja, barmhjertige Gud! Her er en Synd til Døden, større end at jeg tør bede for den, men jeg beder dig: Luk hans Hjærte op! Lars, Lars! Hører du, bed: Gud, vær mig Synder naadig!

Lars sagde da tredje Gang paa Retterstedet, ligesom han lagde sit Hoved paa Blokken: Jeg er uskyldig i Mordet paa Konen i Ugledige.

Jeg bad Fadervor højt, og da jeg var midt deri, faldt det ulykkelige Menneskes Hoved. Jeg standsede med Fadervor og sagde med høj Røst: Gud er retfærdig og lader sig ikke spotte!

Rakkerknægten hævede hans Hoved og sagde: Det er Balle-Lars' Hoved.

Hans Kiste stod derved, og hans Grav var gravet paa samme Sted, alt lige for hans Øjne, da han traadte frem. Paa Retterstedet hviler den ulykkeliges Legeme.

*

Det er Præsten Gjellebøl, der har givet os den mest udførlige Beretning om Dramaet paa Rakkerbanken i Ugledige Skov Tirsdagen den 16. Oktbr. 1860. De lokale Blade ofrer kun faa Linjer paa Begivenheden, og Hovedstadsbladene nøjes med at nævne den. Det sensationelle havde ingen Tiltrækning for Datidens Presse; der er ikke noget med „vor udsendte Korrespondent“ o. s. v.

Egnens mest udbredte Blad, Næstved Avis, bringer en Notits 2 Dage efter, kort og godt: Paa Ugledige Skovbanke henrettedes i Tirsdags den berygtede Forbryder Balle-Lars. Som tidligere berettet havde han begaaet et

Mord, afbrændt Gaarde, forøvet 1 Røveri og 11 Indbrudstyverier.

Vordingborg Avis gør lidt mere ud af det. Her meddeles bl. a., at der „omkring Retterstedet var slaet en Kreds af Mænd, bevæbnede med Høtyver“^{*)}, og derefter fortælles nogenlunde overensstemmende med Præstens Beretning angaaende Balle-Lars' gentagende Forsikringer om hans Uskyld. Bladet benytter Lejligheden til at komplimentere Skarpretteren Schmidt, der tidligere havde været Politibetjent i Vordingborg og altsaa var en lokalkendt Person: I et Øjeblik — hedder det — var Balle-Lars ved Halsbøjlen lænket til Blokken, og i samme Nu faldt hans Hoved for Skarpretterens *øvede* Haand. Referatet slutter smukt og gudhengivende med de Ord: Lars Nielsen Bahl staar nu for den Dommer, som han frækt og ugudeligt faa Minutter før sin Død paakaldte.

Om selve Mordet i sin Tid havde den lokale Presse ogsaa været meget kortfattet. Næstved Avis (paa det Tidspunkt Egnens eneste Blad, da Vordingborg Avis var midlertidig indgaaet) meddeler først Begivenheden 3 Dage efter, kort og nøgternt uden Overskrift, i 13 Linjer, og den omtales aldrig senere. Berlingske Tidende indskrænker sig ved begge Lejligheder til blot at nævne Begivenheden flere Dage efter, at den har fundet Sted — øjensynlig kun i Uddrag efter Lokalpressen.

I den Beretning, der er knyttet til de før nævnte Viser om Balle-Lars og Niels Olsen, fortælles der om førstnævntes Færd til Retterstedet: Da Misdæderen traadte ud af Raadstuen (i Præstø), hilste han venligt God Morgen til den forsamlede Mængde. Paa Vejen sad han og nikkede og smilede til gamle Bekendte; og selv da han passerede Gaarden, hvor han havde forøvet Mordet, be-
tragtede han den med Ligeegyldighed. Da Rakkeren greb ham i Haaret, stønnede han: Saa i Jesu Navn!

*) Gamle Folk fra Egnen beretter, at der paa Retterstedet ogsaa var opstillet en Afdeling af de Næstved Dragoner, hvorom de skriftlige Kilder dog intet indeholder.

Disse Ord har Præsten ikke hørt, Visedigteren maa — hvis de er autentiske — have dem fra Skarpretteren eller fra en anden af de nærmest staaende. Men hvis Balle-Lars virkelig, idet han lægger Hovedet paa Blokken, har stønnet: Saa i Jesu Navn! da kan Ordene ikke — saaledes som maaske hans højt udraabte højtidelige Erklæringer paa Retterstedet — tænkes at være sagt med Beregning paa at paavirke de 4000, der overværede Henrettelsen; de kan kun forstaas som et Hjertesuk, et spontant Udtryk for noget stille inderligt, for oprigtig Gudhengivenhed i det sidste store Øjeblik.

Om Stedet for Henrettelsen har der været nogen Uenighed forud. Vordingborg Avis har henledet Opmærksomheden paa Banken i Lekkendeskov, „i Henseende til Stedet for Henrettelsen frembydes en særdeles god Lejlighed, idet Ugledige (Lekkende) Skov ejer et Henrettelsessted, en saakaldt Galge- eller Rakkerbanke, hvor Henrettelser før og for ikke saa lang Tid siden har fundet Sted.“ Men Skovens Ejer, Grev Raben, vil — let forstaaeligt — benytte Lejligheden til at faa den smukt beliggende Skovbanke nedlagt som Rettersted. Han indgaar da med Protest til Ministeriet, hvori han bl. a. gør gældende, at „det er et Indgreb i Ejendomsretten at benytte hans Skov paa den Maade“. Han gør opmærksom paa, at der er en Banke paa Niels Bendsens Mark i Ugledige, der vil være bedre egnet. Ministeriet tager dog intet Hensyn til Grevens Skrivelse, men resolverer, at Eksekutionen skal finde Sted paa det gamle Rettersted.

Banken, hvor Henrettelsen foregik, ligger et lille Stykke, vel ca. 100 Meter, syd for det gamle „Lerhus“, tæt op til Vejen, og strækker sig en 3—400 Meter ind i Skoven mod Vest. Den er nu bevokset med Bøgekrat og enkelte større Bøgetræer, der dog efter dets Størrelse maa antages at være plantet efter 1860. Den har altsaa dengang været uden Træbevoksning og har saaledes givet god Plads og god Udsigt for de 4000 Tilskuere. Det er mest sandsynligt, at Skafottet har været opstillet paa

Bankens højeste Del, inde i Skoven mod Vest, og det maa da være et Sted her, at „den ulykkelige Legeme hviler“.

Begivenheden faar iøvrigt et lille pudsigt „Nachspiel“ angaaende Skarpretterens Honorar. Schmidt har efter Myndighedernes Mening skrevet for meget paa Regningen; det var allerede dengang begyndt at sætte ind med daarlige Tider i hans Branche, og det er da rimeligt, at han prøver at faa det mest mulige ud af det, naar der er noget. Hans Regning lyder paa 10 Rd. for selve Eksekutionen og 5 Rd. for „at have været behjælpelig med Kredsslagningen“ (Bønderkarlene med Høtyverne), samt 5 Rd. for „Gravning af Graven m. m.“ — ialt 20 Rd., og dette Beløb faar han uden Protest udbetalt fra Amtets Kasse. Men bagefter opdager man paa Amtskontoret, at der efter Forordning af 8. Marts 1698 kun tilkommer ham 8 Rd. for Eksekutionen og ingen Ekstrabetaling for Kredsslagning og Gravning. Han har altsaa faaet 12 Rd. for meget, og Amtet forlanger, at han skal tilbagebetale dette Beløb. Det nægter Schmidt under Paaberaabelse af, at han „stedse har modtaget saadan Betaling for lignende Arbejde.“ Der gaar en Mængde Skrivelser frem og tilbage i Sagen, og først efter 1½ Aars Forløb træffer Ministeriet den endelige Afgørelse, idet man i en Skrivelse til Amtet 15. April 1862 resolverer, at „man ikke finder tilstrækkelig Anledning til at fordre nogen Tilbagebetaling“ — en eklatant Sejr for Skarpretteren, der saaledes faar Ministeriets Medhold i sin standhaftige Paaberaabelse af det hævdevundne contra Forordningen af 8. Marts 1698.

Om de to Personer, der var meddelagtige i Mordet, Niels Olsen og Niels Jakobsen, skal her kun meddeles følgende: Den sidstnævnte vendte efter at have udstaaet Straffetiden (8 Aar i Kristianshavns Straffeanstalt) tilbage til Skibbinge, hvor han nedsatte sig som „Snedker“. Huset paa Gadens østre Side, hvor han havde boet sammen med Balle-Lars, var da nedrevet, og han kom til at bo i et andet, der endnu ligger et Stykke borte fra Vejen mod

Vest. Huset, som Balle-Lars byggede i Sommeren 58, ligger der endnu paa den vestlige Side af Vejen omtrent midt i Byen. Det var i mange Aar efter beboet af hans Enke Maren Pedersdatter, der ikke, som Gjellebøl havde ment — indgik i noget nyt Ægteskab.

Niels Olsen opgav aldrig Tanken om at blive Gaardmand. Efter Enkens Død var han Gaardens rette Ejermand, og endnu efter at han havde tilstaaet (21. Marts 59) kunde han ikke slippe Haabet om, at han nok skulde komme til at sidde som Ejer paa Fædrengaarden, som han havde bestyret i ca. 20 Aar. Den 23. Marts (59) skriver Manthey til Amtmanden: Niels Olsen er af den Formening, at han kun faar en ganske kortvarig Straf, saa at det er til ingen Nytte at forhandle med ham om at sælge Gaarden.“ Paa Øvrighedens Foranledning bliver hans Svoger, Frans Hansen, indsat som foreløbig Bestyrer; først da Niels Olsen har faaet sin Dom (³¹/₁, 60) og altsaa maa opgive alle Krav paa Gaarden, bliver der truffet en endelig Afgørelse. Da det viser sig, at ingen skøtter om at bo paa Stedet, hvor den uhyggelige Gerning er øvet, bliver Jorden solgt til Udstykning i flere Parceler, af hvilke Plejesønnen Peder Hansen overtager den ene, og Gaardens Bygninger bliver nedrevet. Paa Grunden ligger nu Ugledige Skole. Efter 18 Aars Straffetid bliver Niels Olsen benaadet og vender tilbage til Ugledige — efter Sigende samme Dag, som hans Kone, Kirsten Hemmingsdatter, bliver begravet. Ægteskabet var blevet ophævet den 11. Oktober 1861, og hun havde giftet sig igen et Par Aar senere. Efter hvad der endnu fortælles paa Egnen, havde Niels Olsen, før han blev sat fast, nedgravet en Flaske (!) fyldt med Penge i Smed Jensens Have. Nu kommer han og graver Pengene op, flytter saa til en anden sjællandsk Egn, gifter sig og køber en mindre Landejendom, og saaledes naar han da endelige sine Ønskers Maal at blive selvejende Landmand. Det med Landejendommen og Giftermaalet er rigtigt nok, men Historien om Flasken lyder højst

usandsynlig, og den er heller ikke nødvendig til Forklaring af Niels Olsens forholdsvise Velstand. Han ejede — efter hvad der oplyses ved hans og Konens Københavnsrejse — mindst 600 Rd. i Obligationer og rede Penge, og ved Gaardens Salg har han faaet frigjort de 1230 Rd., som han havde betalt forud, og desuden har der vel været noget Arv efter Stedmoderen. Det Beløb, hvormed han deltager i Sagens Omkostninger, andrager kun ca. 100 Rd. I hvert Fald — ved Skiftet mellem ham og Kirsten Hemmingsdatter faar han tildelt 1971 Rd., dengang tilstrækkeligt til Udbetaling ved Køb af en mindre Landejendom. Med Kapitalens Vækst ved paaløbne Renter i Straffetiden kan der ikke regnes stort, da han ved Skiftet er blevet tilpligtet at betale 80 Rd. aarlig til Ægteparrets Barn, Ane Marie, der fødtes 6. Novbr. 58, 2 Maaneder efter hans Arrestation.

*

Det er meget forstaaeligt, at der mellem Folk der paa Egnen var mange, som ved Balle-Lars' højtidelige Forsikringer og Besværgelser paa Retterstedet kom i Tvivl om, hvorvidt han virkelig var skyldig i Mordet paa Enken i Ugledige. Allerede tidligere var der adskillige, som havde svært ved at tiltro ham denne Udaad, selv om de godt kunde tillægge ham alt andet, som han blev anklaget og dømt for. Ogsaa hans Dommere havde jo længe haft svært ved at gaa ind paa den Tanke, at han skulde være en Morder. Baade Manthey og Rothe mener til at begynde med, at det slet ikke falder i Traad med hans tidligere forbryderiske Handlinger. Der er Træk i hans Livsførelse, som tyder paa, at der — som Gjellebøl udtrykker det — hos ham har været „en stærk Blanding af ondt og godt“; glimtvis sporer man i hans Karakter de blidere Følelser, til Tider ogsaa en vis Godmodighed.

Det er paafaldende, at han saa unødigt kraftigt og lige til det sidste fastholder sin Benægtelse, paafaldende ogsaa, at han Gang paa Gang upaakrævet kalder Gud til

Vidne paa sin Uskyldighed — erklæret Gudsforneget var Balle-Lars jo slet ikke — og navnlig synes det at være psykologisk uforklarligt, at han paa selve Retterstedet rækker de tre Fingre i Vejret, raabende: Saa sandt Kristi Blod har flydt paa Jorden, er jeg uskyldig!

Forklaringen skulde vel være den, at han til det sidste nærer Haab om Benaadning: uden Tilstaaelse ingen Straf — det er, hvad egen Erfaring hidtil har lært ham, og hvad han — efter hvad der fortælles — ogsaa var blevet belært om ved at læse en Artikel i Bladet „Sandhedsfaklen“, der ved en Medfanges Hjælp skulde være bragt ind til ham i Fængslet kort før Tilbagekaldelsen. Men i selve det Øjeblik, da han lægger sit Hoved paa Blokken, maa han vel have sluppet alt Haab om Benaadning, og da raaber han dog for tredje Gang paa Retterstedet: Jeg er uskyldig i Mordet paa Enken i Ugledige!

Men hvorledes det saa end forholder sig, saa kan Balle-Lars kun have været „uskyldig“ i den Betydning, at han ikke direkte eller egenhændig har begaaet Mordet, og det kunde vel ogsaa passe med hans Opfattelse og hans mindre nuancerede Sprogbrug at mene Ordet paa den Maade. Der *har* været en Aftale mellem ham og Niels Olsen, og han *har* laant Bøssen hos Niels Jakobsen og sagt ham, hvad den skulde bruges til, og ogsaa leveret den tilbage; det er en umulig Antagelse, at de to ved falsk Vidneudsagn skulde paalægge sig selv denne væsentlige Andel i Handlingen. Hvad Resten angaar, er der forskellige fjerntliggende Muligheder. Balle-Lars siger selv til Præsten Gjellebøl, at „Niels Olsen ved, hvorledes det er gaaet til, og der er ogsaa en Kone i Ugledige, der ved det.“ Man kunde — hvis man da vil tillægge denne Udtalelse nogensomhelst Betydning — tænke sig, at Balle-Lars har paataget sig at skaffe Bøssen, bringe den til Gerningsstedet og atter skaffe den af Vejen; selve Gerningen skulde Niels Olsen saa have udført i de halvtredje Minut, som han ikke paa tilfredsstillende Maade kan gøre Regnskab for. Eller ogsaa: De var lige gode om det, Balle-Lars

holdt Bøssen og sigtede, og Niels Olsen trak Hanen af —
saaledes som det endnu den Dag i Dag almindeligt for-
tælles paa Egnen, og som det skildres i den ene af de to
samtidige Viser om Begivenheden :

Da hun hjem i Stuen kom,
ude var to Mord're grum.

Begge disse grumme Mord're
nu bagefter hastede
for at faa udføret Mordet,
mens de Konen kunde se.
Bøssen gyngede paa deres Ryg,
mens Mørket gjorde dem ganske tryg.

*

Endelig er der den lige saa fjerntliggende Mulighed,
at Balle-Lars kun ligesom har taget Mordet i Kommis-
sion: Han skal have ialt 100 Rd. af Niels Olsen, deraf
betaler han til Niels Jakobsen de 20 for Laanet af Bøs-
sen, en tredje Person faar en Del af de resterende 80 for
at affyre Skudet; der er adskillige af de ryggesløse Per-
soner i Balle-Lars' Omgangskreds, for hvis Alibi, der ikke
ved Undersøgelserne er forsøgt at føre noget Bevis, og
som nok kunde tænkes villige til at udføre Mordet, naar
de fik Betaling derfor.

Men hvorfor kommer saa Balle-Lars ikke frem med
det i Forhørene? Ganske vist vilde han ikke vinde stort
ved at røbe den eventuelt meddelagtige, allerhøjest Tugt-
hus paa Livstid i Stedet for Døden paa Skafottet — tvivl-
somt, om det udfra Balle-Lars' Betragtning vilde være
nogen Gevinst. Han havde jo gjort et „alvorligt“ Forsøg
paa Selvmord i Arresten. Har han maaske ikke regnet
Livet saa meget værd, at han vilde bringe en anden i
Ulykke for at redde det?

TILLÆG.

De to Viser om Mordet i Ugledige er skrevet straks
efter Balle-Lars' Henrettelse og trykt hos Julius Stilling

i Præstø. Den første, der er anonym, handler kun om Balle-Lars som den, der ene har begaaet Mordet. Forfatteren til den anden har delt den paa Egnen gængse Opfattelse, at Balle-Lars sigtede og Niels Olsen trak Hanen af. De to Digtere har næppe haft noget indgaaende Kendskab til de lokale Forhold, siden de kalder Plejesønnen (der var 17 Aar) for en „lille Dreng“. Vise Nr. 1 gaar meget godt til den opgivne, i de Tider til Viser om grufulde Begivenheder meget anvendte Melodi: Peter Schiøtt (Schütt) i Barndomsalder. Nr. 2 kan til Nød lempes ind i samme Melodi, meget vanskeligt i den opgivne: Et Vers jeg her nu vil opskrive. Den viser iøvrigt paa sine Steder en meget tydelig „Paavirkning“ fra Nr. 1.

I.

Mel. Peder Schiøtt i Barndomsalder.

Sommernattens Mørke stiger,
Dagen veksled' skønt og blidt.
Hen ad Landevejen sniger
sig en skummel mørk Bandit.
Bøssen gynger paa hans Ryg,
Mørket gør ham ganske tryg.

Balle-Lars (saa kaldtes Manden)
sniger frem sig uforsagt,
han har solgt sin Sjæl til Fanden.
Satan har ham i sin Magt.
Snart fuldender han sin Tur,
og han lægger sig paa Lur.

Se! I Bondens Hus histinde,
færdig til at gaa i Seng,
staar en gammel mødig Kvinde,
taler med sin lille Dreng,
Barnet fjerner sig, min Gud!
Gennem Natten lød et Skud.

Konen falder, Barnet græder,
Skurken flyer paa snelle Fod,
han har mistet Livets Glæder;

hvor han ser, der er kun Blod.
Morder, kan paa Dommens Dag
du forsvare denne Sag?

Han bli'er grebet, og sin Brøde
endelig bekender han,
han begræder højt den døde,
ønsker, at han ændre kan
denne fæle skumle Daad,
og fortvivler i sin Graad.

Tvende Aar er alt forgangen,
han bli'er lige fræk og kry.
Djævelen har fristet Fangen
i hans Fængsel vist paany;
thi han svor: Ved Himmerig!
jeg er ganske brødefri.

Og en Stemme ham forkynder
(med en Røst lig Tordenskrald):
Morder! Røver! Tyv og Synder,
Helved venter med sin Kval.
Bed du Synder, bed, o bed,
Ellers faar du aldrig Fred.

Lige kold og uforfærdet
han til Retterstedet naar,
lige trodsig og forhærdet
han for Præst og Bøddel staar.
Ja, han svor med grusomt Mod:
Man uskyldig ta'er mit Blod.

Ja, han sagde end, den frække,
til den hele store Flok:
Aldrig, aldrig vil jeg lægge
Hovedet paa denne Blok.
Men den Snak ham intet hjalp,
Lars han knæled, Hovedet faldt.

Fromme Læser. saadan maatte
denne skumle Morder dø,
Landets Lov han overtraadte
og sin Pagt med Herren brød.
Fromme Læser! lad dig ej
lede bort fra Dydens Vej.

II.

Ny Vise om Balle-Lars og Niels Olsen.
Forfattet af
Anders Andersen, Fattiglem

Mel. Et Vers jeg her nu vil opskrive.

Se en Synder her fremtræde
til Skafottet for enhver.
Højlig han sin Synd begræde,
at han jo uskyldig er
i det Mord i Ugledie,
hvor den Kone lagdes Lig.

Ja, Lars Nielsen kaldes Manden,
som i Dag fremstillet er.
Han har vandret om i Landet
og forføret Mennesker
til Tyve, Røvere, Mordere,
han selv med Ildspasættelse.

Ja Niels Olsen, den Forræder,
var jo med paa samme Sted.
Han forførte jo Lars Nielsen
til at skulde følge med.
100 Daler gi'er jeg dig,
naar at du vil følge med mig.

Konen hun var jo til Gilde,
som de vilde fange an.
Det blev ud paa Aftnen silde.
Der var mangan honnet Mand
som hende morede med Snak,
til hun bød God Nat og Tak.

Da hun hjem paa Vejen kørte,
tænkte hun jo ej derpaa,
at der nu saa tung en Byrde
skulde hende foregaa.
Da hun hjem i Stuen kom,
ude var to Mord're grum.

Begge disse grumme Mord're
nu bagefter hastede
for at faa udført Mordet,

mens de Konen kunde se.
Bøssen gyngede paa deres Ryg,
mens Mørket gjorde dem ganske tryg.

Konen staar og sig afklæder,
taler med en lille Dreng;
ja, om Dagens Gildes Glæder,
førend at de gaar i Seng.
Ind ad Vinduet kom et Skud,
Konen raabte: „o, min Gud!“

Konen hastig faldt til Jorden,
Drengen skriger: „Moder kjær!“
Ind ad Døren kom en Morder,
siger: „Hvad er det nu her!
Tie du stille, det siger jeg,
Gaarden den tilhører mig.“

De blev begge ført for Retten,
skulde saa bekende der,
at de Konen havde myrdet
i sin Stue med Gevær.
Men de sagde begge: Nej!
Gud ved det, det har vi ej.

Begge disse grumme Mord're
vare jo udspekulert,
de det vilde ej bekende,
førend de blev exercert
af Justitsraad Rothe der,
som var deres Officer.

Saa bekendte de jo begge,
at de Konen myrdet har.
Siden vilde de det nægte,
at det ikke Sandhed var.
Men der hjalp dog ingen Snak;
De maa lide, sige Tak.

Balle-Lars, saa kaldes Manden,
som jeg her optegnet har,
han var jo forført af Fanden,
allevegne hvor han var.
Ja, fra sine Ungdomsaar
indtil sidst paa denne Jord.

Ingen maa en Synder fordømme,
det vor Frelser jo har sagt,
han ham sikkert vil belønne,
han har jo hans Sjæl i Pagt
Bed du dog, Du Syndere,
Gud lad saa din Vilje ske.

Ja, Niels Olsen, den Forræder,
som jeg her optegnet har,
har jo mistet Livets Glæder
allevegne, hvor han er.
Bed du Synder, bed og bed,
ellers faar du aldrig Fred.

Nu til Slutning vil jeg bede
Dem, o gode Mennesker,
De Dem lade ej forlede
til saa onde Gerninger.
Gud han frelser jo enhver,
som han elsker og har kjær.

Nu vil jeg ej digte mere,
holde op for denne Gang,
thi jeg er jo ej studeret,
det er jo kun en simpel Sang.
Den, som Visen digtet har,
er en meget fattig Mand.

Som Kilder ved Udarbejdelsen af nærv. lille Skrift er benyttet Vordingborg nordre og søndre Birks Politiprotokoller, samt de Emnet vedrørende Dokumenter, der findes i Justitsministeriet, Rigsarkivet, Landsarkivet og Højesterets Arkiv.

Til Udarbejdelse af Afhandlingen har Forf. modtaget Understøttelse fra den grevelige Hielmstjerne-Rosencroneske Stiftelse.

AF STEGE ASYLS HISTORIE GENNEM HUNDREDE AAR

Af *H. Hansen.*

DEN 3. MAJ 1938 var det hundrede Aar siden, Stege Asyl første Gang aabnede sine Døre for en Flok af Byens Børn, og siden den Dag er det et ret anseligt Antal af smaa Piger og Dreng, der her har fundet Ly og Op- hold i Dagens Timer, naar Forældrene var ude paa Ar- bejde, og tillige Vejledning paa den begyndende Livsbane.

I Anledning af dette Hundredaarsminde havde Asy- lets Bestyrelse ønsket, at der skulde fremdrages nogle Træk af dets Historie, for at give et Billede af den Virk- somhed, som er udfoldet her i det forløbne Aarhundrede og for at vække yderligere Interesse for det Arbejde, der fremdeles udføres her. Efter Bestyrelsens Opfordring paatog undertegnede sig da paa Grundlag af Asylets gamle Protokoller, samt nogle gamle mønske Arkivoplys- ninger og for en Del personlige Meddelelser fra gamle Stegensere at affatte en Artikel, som fandt Optagelse i de mønske Blade.

I Betragtning af, at Asylet er en ejendommelig og betydelig Del af det filantropiske Arbejde, som er udført til Hjælp for den opvoksende Slægt, har man da ment, at denne Skildring kunde paaregne Interesse i noget videre Kredse — og derfor i noget omarbejdet Skikkelse finde Plads i Amtets historiske Aarbog.

Asylets Grundlæggelse paa hint Tidspunkt er Led i en Bevægelse, som den Gang var i Vækst her i Landet og

andet Steds, den saakaldte filantropiske Bevægelse; der havde sin Rod og sit Udgangspunkt i den kristelige Barmhertighed og fandt Støtte i den gamle Rationalismes Sans for Almenvellet og Iver for, at alle skulde opdrages til nyttige Borgere.

Det var Louise Scheppler, en fattig Tjenestepige hos Præsten Johan Frederik Oberlin i Steinthal i Elsass, som først fik Idéen til denne Arbejdsform og aabnede det første Asyl for Smaabørn i Præstegaardens Lade i Steinthal 1782. Louise Schepplers Asyl, som var beregnet paa at give fattige Børn Ly og Læ, medens deres Forældre var ude paa Arbejde, og samtidig meddele dem nogle nyttige Færdigheder, blev Forbillede for andre baade i Hjemlandet og andre Steder, særlig i England og de nordiske Lande.

De sociale Forhold i Tiden, den voksende Forskel mellem de rige og de fattige, som især viste sig grelt i England under Industriens stærke Udvikling, der netop tog Fart i disse Tider, var med til at danne Jordbund for Bevægelsen og fremkalde Nødvendigheden af Hjælpeforanstaltninger for dem, der var slaaet ud i Kampen for Tilværelsen.

I Danmark mærkes Bevægelsen især i det sidste Tiaar af Frederik den Sjettes Regering; der oprettes flere Børnehjem som Holsteinsminde og Flakkebjerg; det første Børneasyl i Danmark oprettes i 1828, det var „det kvindelige Velgørenheds-Selskabs Asyl“ i København, og i de følgende Aar oprettedes flere Asyler i København og i nogle Provinsbyer.

Saa var der da ogsaa Folk i Stege, som saa, at der var Trang til et saadant Arbejde her, en Kreds traadte sammen og fejrede Dronningens Fødselsdag den 28. Oktober 1837 ved at stifte Stege Asylselskab. Man søgte Underretning fra Asyler i København, Roskilde og Vordingborg om, hvordan man bedst skulde gribe Sagen an, og 3. Juledag 1837 holdtes en stiftende Generalforsamling, hvor man valgte en Bestyrelse, bestaaende af 2 For-

standere (Provst Daniel Smith og Etatsraad Meincke) og 6 tilsynsførende Damer; saa var Apparatet altsaa i Orden — i hvert Fald i Toppen; men nu var der et betydeligt Arbejde at gøre med at faa tegnet Bidragydere, for det hele maatte jo fuldstændig grundes paa Frivillighed. Der synes imidlertid at have været en ret stor Villighed til at støtte Sagen, ikke alene hos Byens Borgere, men ogsaa ude omkring paa Øen.

Fra alle Sider ydedes der Bidrag i Penge og i Naturalier; fra Øens Herregaarde skænkedes adskillige Favne Brænde som fast Ydelse gennem en Del Aar; en Skare af Damer udførte Haandarbejder, som blev bortloddede; ikke mindre end 56 Damer havde tegnet sig med Tilbud om at levere Haandarbejder i første Omgang; næsten alle Byens og Øens prominente Navne var repræsenterede paa Listen; der var fra Stege Navne som Hage, Meincke, Mackeprang, Smith og Hincheldey og ude fra Øens Herregaarde og Præstegaarde Tutein, v. Scheel, Barfoed, Paludan o. m. fl.; det er en hel Folkebevægelse; de er med baade Fruer og Madammer, Frøkener og Jomfruer, og hver faar sin retmæssige Titel paa Listerne. Man ser i Aanden, hvordan de hjemmeværende Døtre sidder rundt om i de brede, lavloftede Dagligstuer og syer og broderer og hækler, og hvordan Lageret vokser henimod Bortlodningsdagen. Selv en enkelt Mand tager en Haand i med. „Hr. Klokker Crone skænkede af sit eget Arbejde 4 Garnvinder“. Man forenede det nyttige og alvorlige med det fornøjelige. Bortlodningen foregik Faste-lavns Mandag Kl. 6 Aften, hvorefter der var Dans hos Madam Kirchheiner til Kl. 10.

Da man saaledes havde det økonomiske Grundlag delvis i Orden, gik man i Gang med Forberedelserne. Man lejede Skomager Johansens Hus i Langgade, det samme, Asylet har til Huse i endnu den Dag i Dag, og man antog Enke Madam Schrøder som „Læremoder“.

Saa aabnedes da Asylet den 3. Maj med 9 Børn, hvilket Tal i den nærmeste Tid voksede ret hurtigt. Det var

bestemt, at Børnetallet ikke maatte overstige 40, og at fattige Børn skulde have Fortrinsret til Pladsen, saaledes at Børn, hvis Forældre kunde betale noget for det, kunde optages, men maatte vige Pladsen, hvis Tallet af den anden Klasse oversteg 40.

Da der var gaaet et Par Aar, følte Selskabet Grunden saa betrygget, at det turde købe Huset til Ejendom. Paa en Generalforsamling den 27. Maj 1840 besluttedes det at købe Huset for 450 Rdl., hvoraf de 150 Rdl. betaltes kontant.

Der synes at have været megen Fattigdom i Byen og derfor stærk Trang til et Asyl; det varede ikke længe, før Børnetallet naaede den fastsatte Grænse. Den daglige Aabningstid var fra Kl. 8 Morgen til Kl. 7 Aften med et længere Ophold om Middagen; det var en lang Arbejdsdag for den, der skulde tumle med saa stor en Flok af Børn; men det var jo af Hensyn til de Mødre, der gik ud paa Arbejde, og deres Dag var jo lige saa lang. Børnene var i Alderen fra 2 til 7 Aar.

I den Tid, Børnene opholdt sig paa Asylet, beskæftigedes de mest med Opøvelse i Strikning; det er et meget anseligt Antal Par Strømper og Vanter, der i Henhold til de gamle Protokollers Oplysninger er udgaaet fra denne Fabrik i Aarenes Løb; men dertil krævedes jo meget Uldgarn, som altsammen indkom i Form af Gaver fra Asylets Velyndere; det maa siges, at disse har udvist megen Troskab mod den Stiftelse, de havde været med til at rejse. Men foruden Strikning, der vel næppe altid har kunnet more Børnene, blev der ogsaa undervist i Læsningens Begyndelsesgrunde — at kende Bogstaverne og Tallene og at stave, og ved flere Lejligheder nævnes det, at Bestyrelsen ved Besøg i Asylet har Grund til at glæde sig over Børnenes Fremgang i alle disse Færdigheder.

Et godt Indtryk af Forholdene i Asylets Begyndelsestid faar man gennem en Skildring, som Provst Daniel Smith har givet af den ved Slutningen af det første Arbejdsaar; der skal derfor gengives et Uddrag af den. Det hedder deri saaledes:

„Af de 25 Børn, som 1. Januar fandtes i Asylet, er 15 fattige, og af disse 5 forældreløse og under Fattigvæsenets Forsørgelse. — Juleaften gaves Børnene et godt Maaltid, og Bestyrerinderne mødte der samlede og ved deres kærlige Gaver bidroge til Børnenes Glæde. Den gode Madame Schrøder, som ved sin utrættelige og forstandige Omhu aldeles har svaret til vore Forventninger, uddelte disse. Asyllets Børnetal har ikke meget tiltaget, men flere Mødre, som kun af Magelighed vilde aflæsse den Byrde at passe paa deres smaa Børn, idet de ikke gik paa Arbejde, har man troet at burde nægte Adgangen, og andre, der vel kunde have det fornødent, have ikke meldt sig, fordi de enten endnu ikke ere vakte af den store Ligeegyldighed for deres Smaa, eller fordi de ikke kunde eller mente ikke at kunne skaffe Klæder til Børnene. Men det vigtigste er dog opnaaet ved Asylet, nemlig ikke alene en Tilflugt for Børnenes fysiske Sikkerhed, men at det er et Opdragelsessted for 15 Børn, som ellers have maattet opdrage sig selv. Fattigkommissionen har nemlig vedtaget, at samtlige Børn, som ere under offentlig Forsørgelse, skulle 2 Aar gamle indtages i Asylet og der forblive, indtil man kan faa dem i Skole. — Derimod synes de ikke fattige Børn at burde med 5 Aars Alder henvises til Madame Hagerup, hvor et Antal Børn fra 5 til 7 Aars Alder særdeles vel forberedes til den offentlige Skole for en højst billig Pris.“

Nogle Aar senere — i 1847 — meddeles det ved Generalforsamlingen i Asylforeningen, at „Børnenes Antal er nu 48, hvoraf 14 kunne læse, 10 stave, 10 kende Bogstaver, 14 er under 3 Aars Alder. — 8 af Børnene er under Fattigforsørgelse og 4 klædes af Private. Af Haandarbejder er i det forløbne Aar i Asylet udført og til de mest trængende blandt Børnene uddelt: 40 Par Uldstrømper, 6 Par Uldvanter og 4 Stykker Linned“.

Af disse Bemærkninger, der er taget blandt mange af samme Art, fremgaar tydeligt Virksomhedens Præg; det var udpræget Asyl, Tilflugtssted, for fattige Børn og

brugtes tillige som en Slags Forskole til den offentlige Skole. De frøbelske Tanker som netop omkring 1840 tog Skikkelse i Friedrich Frøbels Børnehave fandt ingen Genklang her; det var først langt senere, de holdt deres Indtog i Stege Asyl.

Børnetallet vedblev imidlertid at stige; paa et vist Tidspunkt i 1855 var der 56 Børn indmeldt.

Man har altsaa ladet Loven om Grænsen ved de 40 sove en Tid; men da man er naaet saa højt, vaagnede Paragraffen igen og foruroligede den høje Bestyrelse. Den forhandlede paa et Styrelsesmøde; men det ses ikke, hvad der kom ud af det. Paa et enkelt senere Tidspunkt synes Tallet at have været endda lidt højere. Det er ret ubegribeligt, hvordan en saa stor Børneflok har kunnet finde Plads i de Lokaler, og man gruer ved Tanken om den Luft, der maa have været derinde.

Her har da Bestyrerinderne Aar efter Aar — undertiden med en Pige til Hjælp — øvet deres taalmodige og opslidende Gerning for en ringe Løn; det er jo ogsaa et Arbejde, som man ikke bør indlade sig paa uden særlig Kærlighed til Børnene og Evne til at omgaas dem; det kan vist ogsaa siges om næsten alle de Kvinder, der har staaet i Arbejdet, at de mødte med det rette Sindelag — og for de flestes Vedkommende ogsaa med Evne til at magte Stillingen.

Især staaer der Glans i Mindet om den første af dem, Madam Schrøder, en yngre Enke efter en Købmand i Stege; hun forestod Arbejdet de første 17 Aar og prises hyppigt for sin store Omhu for Børnene.

Da hun paa Grund af Sygdom og vel ogsaa Opslidthed trak sig tilbage i 1855, valgtes Madam Danielsen, Enke efter Murermester D., i hendes Tid indtraf et Par sørgelige Begivenheder; Protokollen fra Generalforsamlingen i 1861 bemærker: „Antallet af Børn var ved Dødsfald formindsket“, og et Gennemsyn af Stege Kirkebog viser, at der i 1860—61 har raset en Mæslingeepidemi, som har kostet mange Børn Livet.

En anden sørgelig Sag, som ogsaa kom til at berøre Asylet var det, at Byens Trommeslager Poul Jakobus Fjelrad, som tillige havde Hvervet med at indsamle Bidragene til Asylet, den 22. September 1860 fandtes hængt paa Fugleskydningsstangen i Skydevænget; Protokollen bemærker kort „Penge i hans Bo var der ikke at erholde“, saa der synes tydeligt nok bag Mandens sørgelige Dødsmaade at skjule sig nogen Mislighed med Hensyn til Asyllets Midler.

Forøvrigt skal her blot nævnes Navnene paa de Kvinder, som har bestyret Asylet i den forløbne Tid, det var: 1873—78 Jomfru Sidenius, 1878—1894 Madam Madsen, 1895—1903 Frk. M. Mikkelsen, 1903—1909 Frk. Follmann, 1909—1916 Fru Theone Bøving, 1916—1932 Frk. Jensigne Jørgensen og siden 1932 Frk. Helga Hansen.

Naturligvis var det ved et saadant Foretagende forbundet med Vanskeligheder at tilvejebringe de fornødne Pengemidler; selv om der ved Oprettelsen havde været udvist stor Offervilje, saa Bestyrelsen sig dog snart i den Nødvendighed at maatte finde paa Udveje for at fremskaffe flere Midler.

Der bestod paa de Tider en Sammenslutning, som bar Navn af „Møens venskabelige Forening“; den tilsigtede nærmest at skaffe Byens Borgere lidt Modvægt mod Følelsen af Afsidesheden, som i hine Tider og især ved Vintertid var ret stærk; den holdt fire „Assembléer“ hvert Aar, 5: Aftenunderholdninger med paafølgende Dans. Omkring denne Forening havde der nok dannet sig en lille Stab af Skuespillere, som havde erhvervet sig en vis Scenevanthed gennem Opførelsen af Dilettantskuespil; disse paatog sig gennem en Aarrække at give en femte Assemblé til Fordel for Asylet.

Det er især ved de musikalske og dramatiske Aftenunderholdninger, at der Gang efter Gang skaffes Pengehjælp til Asylet; disse Underholdninger har sikkert været Glanspunkter i Borgerskabets Selskabsliv; det viser sig ogsaa ved Eftersyn i Avisernes Kundgørelser fra hine

Dage, at det som oftest var god og lødig Underholdning — især i musikalsk Henseende — der blev budt paa.

Ved disse Assambléer tilvejebragtes da betydelige Gaver til Hjælp i Driften.

Ogsaa borte fra kom enkelte Gaver, saaledes fra Orla Lehmann en Gang 20 Rdl. og fra N. F. S. Grundtvig 10 Rdl. aarligt i nogle Aar. Af større Gaver kan nævnes, at Asylet i 1864 modtog fra Arvingerne efter Etatsraad Meincke en Obligation paa 150 Rdl. samt en Bankhæftelses-Obligation paa 22 Rdl. i en Gaard i Langgade; 1867 en Gave paa 500 Rdl. fra Enkefru Hages Dødsbo; 1882 indkom der ved Omsætning af nogle Aktier i Stege borgerlige Fugleskydningsselskab, som tidligere var skænkede til Asylet, et Beløb af 440 Kr. — og 1. September 1902 skænkede Købmand Rudolf Jensen i Anledning af sit 25 Aars Forretningsjubilæum 500 Kr. til Asylet. Af egentlige Legater har Asylet i Tidens Løb faaet tildelt forskellige, saaledes Fuldmægtig Emmanuel Dans Legat paa 2000 Rdl. (stiftet 1866), Jomfru M. G. K. Petersens Legat paa 500 Rdl. (oprettet iflg. Testamente af 1857) og Clausens Legat, stiftet 1875, paa 4265 Kr. — Endelig er der Ladhoffs Legat paa 5700 Kr. i Obligationer, som blev frigjort til Asylets Fordel i 1927, da en tidligere Legatnyder, en Slægtning af Legatstifteren, var afgaaet ved Døden.

Ved disse Gaver og Legater er der altsaa grundlagt en lille Formue, hvis Renter dog ikke vilde strække til for Asylets Drift; men dertil kommer saa de Penge, som aarligt indsamles i Asylforeningen, der bestaar af en Del Mennesker i Stege By, som hver yder et aarligt Bidrag; denne Forening er en Fortsættelse af den Kreds, der for 100 Aar siden tog fat paa Arbejdet. I de senere Aar er der saa ogsaa ydet et aarligt Tilskud fra Stege Kommune og fra Staten; dette sidste er betinget af, at der ydes en vis Betaling fra Forældrenes Side; derfor indførtes i 1916 den Ordning, at der skal betaales 50 Øre om Maanedn for hvert Barn.

Vil man saa spørge, hvad disse indkomne Midler er brugt til, saa er jo de væsentligste stadigt forekommende Udgifter dem til Bestyrerindens Løn og til Husets Vedligeholdelse.

I Begyndelsen var Midlerne meget smaa, men Kravene var heller ikke store, Madam Schrøder begyndte med en Løn af 60 Rdl. aarligt samt frit Hus, 3 Favne Brænde og 5 Læs Tørv til sig selv og Asylet; desuden fik kun 16 Rdl. til Kostpenge for en Pige, og denne fik 15 Rdl. i Løn om Aaret. Det varede dog ikke længe, før disse Takster maatte sættes op.

Af bemærkelsesværdige Udgifter til Lokale maa jo først erindres selve Købet af Huset; i 1861 maatte man foretage en større Ombygning, som kostede 1134 Rdl. Derudover har Huset klarat sig med aarlig Vedligeholdelse og et Par mindre Reparationer. Saa er der jo den stadige Udgift til Lys og Brændsel — og endelig en Del Udgifter til Lokalernes Montering.

Hele Bevægelsen for Oprettelse af Asyler har fra Begyndelsen kunnet glæde sig ved Bevaagenhed paa allerhøjeste Steder. Det var Karoline Amalie, der i sin Tid som Kronprinsesse, allerede i 1830 havde oprettet det Asyl i København, som bærer hendes Navn.

Ogsaa Stege Asyl har nydt godt af denne Interesse fra Kongehusets Side og er gentagne Gange blevet beæret med Besøg og Gaver derfra.

Den 14. December 1841 var Kronprins Frederik her paa Besøg; han tildelte Asylet en Gave af 25 Rdl., og baade han og hans Adjutant og et Par andre Ledsagere skrev deres Navne i Protokollen (Asylets ældste Protokol Side 38).

Et Par Aar senere, den 20. Juli 1843, kom selve Landets Dronning, Karoline Amalie, paa Besøg; ogsaa hun skænkede Asylet en Gave, men hun efterlod sig ikke noget skriftligt Mærke. Endelig den 14. September 1853 kom Frederik igen, nu som Kong Frederik den 7., og ledsaget af sin Gemalinde Grevinde Danner.

Da var der Feststemning over Byen og hele Øen; den 12. kom Kongen med Skib til Koster, hvor han blev modtaget med Æresport, Sang og Velkomsttale; fra Øen var mødt en Mængde Bønder til Hest, som „med allerhøjstsammes Tilladelse“ eskorterede Kongens Vogn paa Vejen til Stege og videre ud til Landsled. Saa gik Turen videre ud til Liselund, hvor Kongeparret opholdt sig indtil det den 14. vendte tilbage til Stege, hvor det besaa, hvad der fandtes seværdigt i Byen, deriblandt Asylet.

Kongen udtalte sin store Tilfredshed med Arbejdet og skænkede Asylet 100 Rdl., ligesom han ogsaa paaskønnede Madam Schrøders Flid og Omhu ved at forære hende 25 Rdl.

Saadanne særlige Oplevelser og Udtryk for Anerkendelse er jo Lysglimt over Arbejdsdagene; men det, som er det bærende, er dog den taalmodige Omhu og Udholdenhed i det tidt saa trættende og opslidende Arbejde, som er udvist af de Kvinder, der har baaret Dagens Byrde og Hede, men ogsaa den Trofasthed, hvormed Stifterne og deres Efterfølgere i Bestyrelsen fra Slægt til Slægt har varetaget deres Hverv; især Formandshvervet har tidt været brydsomt, naar Midlerne var smaa og det kneb med at faa dem til at slaa til for de Krav, som man dog gerne vilde imødekomme.

Tiderne skifter, meget forandres i et Aarhundrede; med Menneskenes Kaar forandres ogsaa Kravene; den gamle Form for Asyl var ikke længere helt tilfredsstillende. Der skulde helst en Fornyelse til, og denne kom, da der i Efteraaret 1932 kom en ny Bestyrerinde; alle de tidligere Bestyrerinder havde været ældre — eller dog ikke unge Kvinder, naar de tog fat, og uden nogen Uddannelse til Gerningen. Den eneste Form for Uddannelse, der hidtil havde været Tale om, var, at en Bestyrerinde, før hun tog fat, rejste hen og opholdt sig et Par Dage, højst en Uge, ved et Asyl i en anden By for at se, hvordan man der bar sig ad.

Nu kom der en helt ung Bestyrerinde, fuld af Energi

og Lyst til at rydde op og med Uddannelse fra Frøbel-Højskolen og fra Montessori-Kursus saavel som fra andet Ophold baade paa Højskole og i Udland.

Nu skiftede Asylet fuldstændig Karakter og blev til en Børnehave; symbolsk for den indtraadte Forandring var det, at et gammelt Lindetræ, som stod i den lille Gaard og hvis Krone efterhaanden havde antaget et saadant Omfang, at den bredte et kælderagtigt Mørke over Børnenes Legeplads, blev fældet, saa Lys og Luft kunde komme ned i Gaarden og ind ad Vinduerne.

Som Skridt i samme Retning kan nævnes, at der til Asylet er fremskaffet et Stykke Kolonihave, hvor Børnene kan tumle sig, naar det er godt Vejr, og hvor de kan vænne sig til at sysle med Planter og Pasning af Blomster og til at kende og elske den levende Natur.

Et yderligere Fremskridt er det, at Byraadet i Anledning af Kongens Regeringsjubilæum skænkede Asylet et smukt Havehus, som er opstillet i Kolonihaven.

Hundredeaarsdagen den 3. Maj fejredes med en meget vellykket Festlighed i Skydevænget, hvor bl. a. Børneforsorgens mangeaarige Tilsynsmand, Forstander Eskesen, udtalte sin Glæde over det Spor, hvori her arbejdedes, og udtalte, at medens et Asyl var noget klassepræget, bestemt alene for fattige Børn, saa tilsigtede Børnehaven at slette Klasseforskellen og samle alle Børn paa lige Fod. Der er Tegn til, at dette nu er ved at ske i Stege Børnehave.

OM EVERDRUP SOGN OG PRÆSTEGAARD

EFTER L. M. WEDEL.

Ved *J. P. Rasmussen*, Faxø.

LAGO MATHIAS WEDEL var Præst i Everdrup fra 1786 til sin Død 1827. Han nedstammede fra Historikeren Anders Sørensen Wedel og var født 1752 paa sin Fædrengaard Gudumkloster i Jylland. Han blev theologisk Kandidat 1782, derefter Huslærer og i 1785 personel Kapellan hos Svigerfaderen, Præsten og Jubellæreren, Magister Peter Smith i Mern.

Som Præst i Everdrup var Wedel desuden en meget virksom Landmand, der paa mangfoldige Maader virkede, ikke alene ved Opdyrkning og Forbedring af den store Præstegaardsavling, men ogsaa som Vejleder for Befolkningen i og udenfor Everdrup Sogn, og, efter hans eget Sigende, med meget Held.

I den Henseende var Pastor Wedel ogsaa en meget virksom landøkonomisk Forfatter:

1792—96 udgav han saaledes sine „*Samlinger om Agerdyrkning og Landvæsen*“ i 5 Bind, i hvilke han behandler de mest vidt forskellige Emner, mer eller mindre vedrørende Landbrug og Landøkonomi, især for Landsbypræster, baade ud fra egne Erfaringer og efter inden- og udenlandske Forfattere.

Wedel rejste meget. I Aarene 1799—1804 gennemrejste han saaledes Danmark og Slesvig-Holsten paa Kryds og Tværs et Par Gange. Han rejste med egen Befordring, og overalt, hvor han kom frem, besøgte han især Præ-

sterne. Han brugte sine Øjne godt, og overalt var han ivrig efter at høste Erfaring og lære nye Metoder paa Landvæsenets Omraade. Og Resultatet af disse Rejser var: „*L. M. Wedels indenlandske Rejse igjennem de betydeligste og skjønneste Egne af de danske Provinser*“, der 1803—06 udkom i 3 Bind.

I Aaret 1818 paabegyndte han: „*Topographie over Wordingsborg Amt*“. Det blev dog kun til et enkelt Hefte omhandlende Everdrup Sogn (Privat optrykt 1925). Han skrev ogsaa en „*Bonde-Practica, især med Hensyn til at forudse Vejrligets Omvekslinger ved naturlige Midler*“, (1821).

Wedel skrev ogsaa enkelte Fortællinger, ret kedelige, overlæsedede, som de er, med moralsk og landøkonomisk Belæring, saaledes: „*Smaa Familiescener eller Karakter-skildringer fremsatte i en Fortælling om Dyder og Laster*“, (1817), og: „*Jens Johnsens Historie, eller Underretning om, hvad en Bonde bør vide, som Landmand, hjemme i Huset og i Marken*“, (1818). Desuden flere mindre Skrifter. For et af disse, om Mosers Opdyrkning (1801), fik Wedel Landhusholdningsselskabets lille Guldmedaille.

I flere datidige Tidsskrifter skrev Wedel mange forskellige Afhandlinger, deriblandt de to nedenfor gengivne, der nu gemmer sig i *Olufsens „Oeconomiske Annaler“* 1797—1810, Bind VIII, en Tidsskriftrække, man meget vanskeligt træffer paa, hvis man ikke specielt søger den paa et af de store Biblioteker. Wedels Skrifter og Afhandlinger er nu ret sjældne, og kommer kun en sjælden Gang frem paa det antikvariske Bogmarked. Nu er de naturligvis væsentligst af kulturhistorisk Interesse.

Naar de to til daglig saa godt gemte Afhandlinger gengives her i Aarbogen, skyldes det, at de synes mig at give et udmærket Billede af Livet og Tilstanden i et sydsjællandsk Sogn omkring Aarhundredskiftet kort efter Stavnbaandets Løsning, ligesom de giver et lige saa udmærket Billede af en virksom og energisk Præstemand fra Rationalismens Tidsalder.

OM LANDOECONOMIEN I EVERDRUP SOGN.

Everdrup Sogn ligger paa den yderste Kant af Vordingborg Amt, og grændser til Roholte og Kongsted i Tryggevælde Amt. Sognet har en besynderlig aflang Figur, af meer end en Miils Længde, men Bredden er somme Steder kun en Fjerdingsvej. Her er store Skove, dybe Bække, høje Banker, endeel smaa Søer, adskillige Enge, megen Underskov, og en usædvanlig stor Mængde af Mark-Steen, hvoraf dog en Deel nu ere anvendte til Steengjærder og den nye Landevej, som løber tvert igjennem Sognet. Fra nogle høje Banker her er en sjelden skjøn Udsigt over fjerne Egne, og derfra kan paa den ene Side sees Kjøbenhavns Spire, Stevnsherred, Møen, Nestved; paa den anden Side Egnene ved Vordingborg og Øerne ved Falster, Skibe i Stranden, Rejsende paa Landevejen o. s. v.

Her er alle Sorter Jordarter, flere Arter af Leer og Sand, Muld, Gruus, Mosejord; her ere de ypperligste Agre til Hvede, Byg og graae Ærter, men igjen paa andre Maader de meest udelige Strækninger og rød løs Sand, Lyng-Banker og ugunstige Jorder, som ved Pløjning efter sædvanlig Bondemaade ikke giver 2 Fold; men dog troer jeg, at disse Strækninger vel kunde blive frugtbare ved en passende Behandling, og troer det af Erfaring under samme Omstændigheder, paa noget af mine egne Marker. Ogsaa er der paa Bønderjorderne god Mergel og gode Tørvemoser; men det første er endnu kun blevet brugt af et Par Bønder, fordi Fordomme derimod har hindret sammes Udførelse. Tørvens Brug derimod har for en halv Snees Aar siden ikke været synderlig yndet af Bonden, saa længe Skovene ikke vare indfredede, og imedens Skovfogederne vare saa usselt lønnede, at de maatte bruge Brillen. Nu derimod graver enhver Bonde Tørv, og benytter sig endog af Smullet til at ælte efter den fynske Maade; thi Brændets Priiser fra Skovene ere nu stegne til 6—7 Rigsdaler Favnen endog her paa Stedet, som falder vanskeligt for Bonden at udrede. Men de Huusmænd, som ere

Saugskjærere, beholde selv tildeels Toppen og sælge samme for omtrent 1 Rdl. Læsset. Ildebrændsel især af Træ vil om nogle faae Aar her blive næsten umueligt at erholde; thi endog Underskoven og unyttig Tjørne oprydes nu og er mindre fornødent at lade henstaae som Gjærdsel, da saa mange Steendiger nu opføres næsten paa enhver Gaards Lodder.

Sognet gaar ned til Præstøe Bugt, og har der mange Strandhuuse, som forhen vare driftige Fiskere; da fangede disse Ørreder, Flyndere, Torsk, Gjedder, Aborrer, Aal, Sild o. s. v. i Overflødighed; nu paa nogle Aar have de ladet Angelen, Vaaden, Rusen og Krogene hvile, eftersom de kunde fortjene overmaade stor Dagleje paa Bekkeskov som Handtlangere og Arbejdere i Haugen, det engelske Anlæg, ved Turnip-Dyrkningen o. s. v. Og atter nu da Godset er bortsolgt, følgerig denne Næringsgreen ophørt, saa afgive Strandfolkene sig med noget Fiskeri, men de mangle Forskud. Ja, en kyndig Skipper kunde godt leve her og underholde de andre som Medhjælpere; thi Præstøe Bugt har stor Mangfoldighed af allehaande skjønne fede Fiskearter.

Det er nu mere end en Snees Aar siden, jeg kom her til som Præst; da var nogle Bønders Tilstand jammerlig og ynkværdig. Hoveriet nedtrykte dem, 2 Gaardmænd maatte lægge sammen for at udgjøre en Plov. Nogle havde ingen Tjenestefolk, saa Mand og Kone selv maatte gaa til Hoverie, og hvordan Forfatningen da maatte være hjemme i Gaarden og Marken kan man nok forestille sig. Blidere Tider fremkom, deels ved Stavnsbaandets Løsning, deels ved taaleligt og let Hovarbejde, saa at de fleste af disse forhen usle og forsultede Bønder nu have smukke Vaaninger, godt Indboe, Jernkakkellovne, opredte Senge, Sejerværk i Stuerne, Tin og Kobber paa Væggene, beslagne Vogne, faae men skikkelige gode Heste, en halv Snees Køer; de ere vel klædte og lykkelige i deres hæderlige Forfatning, fordi Hoveriet ikke trykker, og fordi de nu kan holde Tjenestefolk samt betale de fornødne Daglejere.

Passende og bestemt lempelig Hoverie er i de fleste Tilfælde bedre for Bonden end at betale samme med Penge, thi en 30—40 Rdl. er just ikke saa let at samle, da saa mange andre Udgifter endelig ere uforbigjengelig fornødne til de mange Skatter, Tiender, Folkeløn, Dagleje o. s. v., og med den samme Tjenestekarl og samme Heste gjør han dog sit Hovarbejde. Kun i Høstens Tid kan han i nogle Dage være i en Slags Forlegenhed, naar Herregaardens Arbejde skal først gjøres; thi i Pløjetiden er Bondens Jord ofte slet ikke tjenlig at behandle, og følgelig føler han da mindre Afsavnet af Folk og Heste. Erfarenhed bekræfter denne Sætning paa fleere Steder; men hvor Bonden har langt til Herregaardene, hvor Gang- og Spanddagene ere mange, der maa han hellere give Penge, endog nogle Rigsdaler meer end han burde, ved at forrette Gjærningen i Natura.

Ved et par Godsers Salg her i Sognet gaves Bønderne Anledning til at blive Selvejere. Som sædvanligt vare der mange Indvendinger, Vrævlerier og Betæneligheder af Gaardmændene — endelig skrede de fleste til at købe selv deres Gaarde. Nogle iblandt dem vare driftige, flinke Mænd, nogle havde endeel Skillinger i Baghaanden, og disse kom i en gandske god Forfatning uagtet de betalte deres Gaarde med 4—500 Rdlr. pr. Tønde Hartkorn, saaledes at offentlige Stiftelser laante den halve Summe i Gaardene og Resten bliver forrentede eller noget aarlig gaves som Afdrag til Sælgeren. Men de som slet intet havde mellem Hænderne, de som vare blot jevne Agerdyrkere efter gammel Slendrian og indgroede Fordomme, de vandre hvert Aar mere og mere Krebsgang og maa lade mangan en fonøden Markgjærning være gandske ugjort, — fordi de have ikke engang de Indtægter, hvoraf Renterne skulle hæves og følgelig veed ingen Udvej til Folkeløn og andre Udgifter. Nogle Bønder her have kjøbt deres Gaarde og atter udparcelleret dem i 3—4 Lodder. Disse nye Kjøbere have opført de fornødne Vaaninger, som i disse Tider koster mangfoldigt, da Bygningsmate-

rialier ere saa dyre; nu have de ved at bygge tilsat alle de Penge, som de i flere Aar have samlede. Nu skal de af Agerens Dyrkning og den liden Quæg-Besætning inddrage Renter af Capitalen, som Parcelen er kjøbt for — men leve skulle de — fødes skulle de og Folkene — og det som bliver tilovers at sælges til Kjøbmanden af Kornvare er ikke engang de halve Renter — og nu maa der findes andre Udveje. Der sælges da noget undværligt Bohave, der pløjes og saaes til næste Aar; og nu sælges det halve Korn paa Marken for at udrede Renterne — nu sælges en eller flere Malkekøer, nu afskediges Karl og Pige, og Manden selv med sin Kone troe at kunne bestride Avlingen og Gaardens Bedrift; men der indfalder da f. Ex. Kjørsel paa de nye Landeveje, Kongerejser og andre Forretninger med Heste og Vogne, hvor Manden selv maa være borte. Og da hviler alting paa Konen hjemme, Røgtningen, Malkningen, smaa Kreaturers Pleje, Børnenes Tilsyn. Og det bliver Lapperie og halvgjort i det Helc. Andre have lært en Profession som Smed, Hjulmand, Hugger o. s. v. — de ønske at eje Ager, Hest, Koe, Soe, Faar og saadant mere, de kjøbe en liden Parcel paa en 16—18 Tdr. Land, og da de have samlet sig nogen Formue ved Haandværket, saa sætte de Pengene i en kjøn Bygning, og indrette et Værksted ved Siden af Stuelængden, men Ambolten, Øxen og Naveren faar Lov at henhvile til Rust og Forglemmelse — thi nu fordrer Marken og Quæget deres hele Opmærksomhed, de have nu Heste og Vogne, de kjøre til Torvs, til Mølle og andetsteds. Men Aaret løber snart, Renten skal betales — de have kun fortjent lidt som Agerdyrkere og slet intet som Haandværksmænd; de sælge nu Værktøjet for at være Bønder i Ordets hele Omfang. Men om et Aars Tid gaar det alt længere ned af Bakken, og de indsee omsider, at Landvæsenet ogsaa maa læres ordentlig; de resolve til at afhænde Parcelen og vende med tomme Hænder tilbage til den før forsømte Profession, som nu atter maaske heldigere vil kunne ernære dem end de Ting, som de ikke forstaae tilbørligen. Disse Malerier ere ikke

blotte Ideer eller fingerede Mueligheder, men virkelige Tilfælde hos enkelte af de nye Parcellister her i Sognet. Om Korn- og Quægtiende vil jeg ikke engang tale, man vilde troe, at det var Partiskhed, fordi jeg selv hæver Tiende; men det er en Sandhed, at jeg fik næsten dobbelt af Bonden, saa længe han gjorde Hoverie af sin hele Gaard imod det, som jeg nu faar af flere, da han er Selvejer og har udstykket sin Gaard i flere Parceller — følgende, naar Tienden er mindre bliver og det Hele, som kan sælges til Kjøbmanden, mindre, og Indtægterne lavere af 3 Parcellister end af en Gaardmand; thi der ere flere Munde til at fortære det indavlede — der fødes flere Børn, som og skal have Underholdning. Ja, Folkemængden formeres derved! Dog dette er en cameralistisk Opgave, som jeg ikke kan afgive mig med at udvikle, jeg forstaaer det ikke. Men lignelsesvis vil jeg hellere have et Faar i Danmark end 20 i Island. Det kommer ikke altid an paa Mængden.

Jeg troer efter min Overbevisning, at en liden Parcel er ganske upassende og til Tab for Productionen, thi en 16 Tønder Land er for meget til en Husmand, for lidt til en Gaardmand, Skatter og Byrder hefter derpaa enten det hele besaaes eller henhviler til Græs. Vel kan man drive saadan end Lod med 2 Heste, som ikke ere for smaa. Men et stort Areal kan og drives med et Par gode Heste. Beregner man altsaa, hvad disse koster i Indkjøb og koste til Græsning og Fodring, saa bliver det noget anseeligt, og dette maa ansættes til Afdrag i Indtægterne, ligesaavel som Skatter, Folkeløn o. s. v. Altsaa med 4 Heste kan drives en temmelig stor Gaard paa en 40—50 Tønder Land; der kan holdes desuden Køer, Faar, Sviin og Fjederkreature, Kornets Afgrøde, Smørret, Ulden c. s. v. kan ved fornuftig Brug afgive noget mere end Renterne, men paa en Parcel af 14—15 Tønder Land med $\frac{1}{2}$ mindre Besætning og 2 Heste skal man neppe kunne udbringe Renterne, uden maaske i enkelte Tilfælde, hvor Jordarten er fortrinlig grøderig og vil lade sig nøje med tarvelig

Gjødning, eller hvor man kan, vil og tør anvende Bru-
gen af Mergelen eller Parkedynd. En sædvanlig Bonde-
gaard kan dog aarlig sælge nogle Kornvare og indbringe
mere end alle sine Skatter og Folkeløn af sit Meierie og
Smaakreature. Men hvor mange af de smaa Parcellister
kunne vel sælge noget klækkeligt? Gid min Formodning
maatte fejle — men jeg frygter for, at saafremt der op-
staar mange smaa Parcellister, da vil Staten tabe, da
vil Dyrheden paa alle Producter end mere tiltage, Fat-
tiges-Classen vil forøges, og kun alene Folkeformerelsen
derved vinde.

Udskiftningen har her i Sognet frembragt megen
Virksomhed iblandt Almuen; Ørkesløshed, Sviir, Slags-
maal og Ligegyldighed har nu næsten aftaget, da de aller-
fleste stræbe at passe deres Marker og pynte deres Gaarde
ret godt. Større men færre Heste ere anskaffede — Tøj-
ringen er indført overalt. Man holder nu kun faa, men gode
Sviin, og lægger megen Vind paa Kalkuner og Ænder,
derimod have mange Bønder nu ingen Gjæs, fordi de for-
dærve Agrene. Ploven er nu for det meste af Jern, og
Træeharver bruges nu ikke uden af nogle enkelte. Jordens
Brakning er antaget af flere Gaardmænd, og nogle dyrke
Kartofler, men mange lægge Vind paa Hør, Hamp, Humle,
Bier og skjøne Pilesorter, saavel som levende Hegn paa
Grøfttevoldene, hvorved de erholde Baandstager, Vidier til
Kurve og Huustækning o. a. desl. Adskillige Bønder lade
de store Steen sprænge til Gjærder, og de mindre bruges
til Broelægning eller Brøndes Sætning, som nogle Huus-
mænd meget godt forstaae. Forskellige Professionister ere
her i Sognet, hvoraf nogle især Smede og Vævere levere
fortræffeligt Arbejde; men Caffé — ja Caffé og Brænde-
viin underminerer den duelige Haandværker — og han
lærer Bonden at ansee samme som en nødvendig Artikel
i sit Hus.

I dette lille Sogn, der ikke engang har 300 Tdr.
tiendeydende Hartkorn er 8 Lodsejere, Bekkeskov, Holme-
gaard, Rønnebæksholm, Gisselfeld, Sparresholm, Raade-

gaard, Duebrødre-Kloster, Strøegodset, som hver især har nogle Gaarde og Huuse. Men kun den ene Herregaard, Bekkeskov, er beliggende i Sognet. Her er en Vejrmølle og 2 Vandmøller, det hele udgjør ialt 50 Gaarde og 60 Huuse.

Her løbe adskillige store Veje igjennem Sognet, men nogle ere vanskelige om Vinteren at passere formedelst de meget høje Banker og dybe Dale, dog bliver vel nogle af disse aflagde, naar den skønne store Landevej fra Kiøge til Vordingborg, som er begyndt og løber en Fjerdingsvej fra Everdrup, engang bliver tilendebragt, da faar vi kun 8 Miil til Hovedstaden, isteden for at vi har nu 10, hvoraf den Tour til Kiøge herfra tvers over Landet ad Herfølge er sandelig ikke behagelig at rejse fornemmelig ikke i ondt Føre.

At kjøre til Kjøbenhavns Torv med Korn og Fødevarer, med Høns, Gjæs o. desl. har forhen været meget i Brug her hos Bønderne, men nu sælge de fleste til Hønskræmmerne, og endskjønt de faaar noget mindre her hjemme, saa vinde de dog da en Københavnsrejse udfordrer en god Madpose, volder 3 Dages Sinkelse i den Tiid fra Markarbejdet, Slid paa Heste og Vogn, medtager noget til Bompenge, Fortæring o. s. v., som alt tilsammenregnet er ikke just ubetydeligt. Prangeriet med Heste og Quæg er meget indskrænket, men Salg af Lam og Unghøveder vedbliver endnu til Skade for Bonden i flere Henseender. Gildeslaug holdes nu kun i een højst to Dage — men Fastelavns-Ugen er en Glædestid for Unge og Gamle, og der bestilles ikke synderligt andet end blot at passe Quæget og siden at samles ved Fiolen, Flasken og Spillebordet. Dog kan man nu ikke beskyldte Almuen for noget uanstændigt. Moralitæten har vundet meget siden Udskiftningen, og siden nogen Velstand har ytret sig iblandt Mængden. Skovtyverie, den gamle indgroede Vane, aflægges ogsaa nu hos de allerfleste; thi de som træffes paa disse Veje straffes bogstaveligen efter Anordningerne, saa de øvrige tabe Lysten at følge hines Fodspor. Uægte Børn ere nu sjældne

Tilfælde, men Opfostringsbørn fra Kjøbenhavn modtage nogle Husmænd, især for de Penge, som de derved fortjener. Dog har jeg af gode Grunde nægtet et Par Huusmænd de forlangte Attester. Iblandt de her opdragne Plejebørn ere nogle, som nu ere vakre unge Mennesker, nogle som ere godt gifte, og slet ingen, som ere lastefulde eller til Byrde for Sognet. Fattigvæsenet er her ret godt indrettet. Vi have ingen Betlere, og der høres ingen Klage over, hvad Almuen skal erlægge til Fattigkassen; men nogle af Udlænderne her ere just ikke saa villige i deres Bidrag som selve Bonden.

Ja, Udlænder! — Vi have her i Sognet formedelt Bekkeskovs Bygninger og øvrige mange Anlæg havt adskillige fremmede Folk, Engellændere, Skotte, Irlændere, Franker, Preusser, Hollændere, Svensker, Tyskere, Mæhrer o. s. v. — her have været Grever, Baroner, Abbeer, Emigranter fra forskellige Egne, — Jyder, Fynboer, Holstenere o. s. v. — men nu ved Godsets Bortsælgelse forsvinder en Deel af dem — og ingen græder over deres Bortgang.

I dette lille Sogn er 8 Bondebyer, og i nogle af dem ere tre Lodsejere. Som en Besynderlighed bør anmærkes, at i een og samme Bye alle Mændene af et Gods røge Tobak, de andre af et andet Gods derimod ikke. Nogle af et Gods bandede forskrækkelig, endog Knøse og unge Piger; derimod af et andet Gods hørte man ikke en Eed, hverken af Hosbonde eller Tjenerne — og dog boede de sammen i samme Bye. Saaledes atter, nogle Bønder snusede Tobak, saa Læberne vare sorte — andre brugte Skraae, saa Hagen stedse var marmoreret. Men alle elskede de Finkel, og der var ingen Forskjel imellem dem uden just i enkelte Tilfælde. Jeg kender en Mand, som har forsvoret og forlovet at drikke Brændeviin — men af Rom, Pomerantz, Aquavit, Coniak o. s. v. sluger han gjerne hele Pæle i sig, og er ofte beruset, ligger i Vognen og lader Hestene selv trave hjem. Det gaar saa nogenlunde an om Vinteren, men om Sommeren, naar Markleddene ere luk-

kede, staae Heste og Vogne ofte hele Timer for et lukket Led og maa vente til deres Herre i Vognen opstaaer af sin søde Søvn og aabner Ledet.

Skolevæsenet er for den nærværende Tiid ikke i den bedste Forfatning uagtet alle mine Bestræbelser; men den ene Lærer er 84 Aar gammel og uformuende til at holde en Substitut; den anden gjør sig megen Flid, men Børnene have en saare lang Vej til Skolen, og om Vinteren især, da der var bedst Lejlighed, kan de formedelst ondt Føre slet ikke komme. Dog — man haaber Forandring til det Ønskeligere — thi Moralitæten blandt Almuen bør begynde. fra Skoleaarene, ligesaavel som Religionens Kundskaber.

Forligelseskommissionen har viist sine store og vel-dædige Virkninger her i Sognet. Tilforn kunde der blive Rettergang og Tingfærd om en Ubetydelighed, som ikke var af en Dalers Værdie. Nu møde de misfornøjede Parter — og som oftest blive de forligte imod at erlægge nogle Mark til de fattige — og forlade Commissionen som nye Venner. Men ofte indstævnes dertil for et Skældsord, for en Yttring, der slet ikke er lovstridig — for en lille Forseelse mod Forordningen om Hegn og Fred — dog Sagen bilægges og den forurettede glæder sig over sin Triumph, at hans Modpart har maattet betale nogle smaa Bøder. Ægtefolk, som vilde separeres, vare ogsaa komne i Vane med at indkalde hverandre for Commissionen — men dette er nu ikke mere her brugeligt; de kævles hellere, slaas lidt, kalde Vennerne sammen — og en Fierding Øll stifter nye Roelighed og huslig Fred imellem de stridende Parter, indtil nye Anledning gjør et Da Capo.

Det anstaar mig ikke at nævne de Anviisninger og Opmuntringer, som jeg har givet Almuen i forskellige af Landbrugets Grene, som maaske ville anses for Pral og Selvroes; men det tør jeg sige, at det Kongelige Landhus-holdnings-Selskab har belønnet nogle af Sognets Bønder for Steengjærder, Kjørsel med Stude, Grøfter, Mosers Udgravning, Bier, Plantninger o. s. v. — Ja, den som har seet

dette Sogns Jorder for 20 Aar siden og seer det nu, bør virkelig beundre Bondens Vindskibelighed — endskjønt endnu nogle ere saare langt tilbage i en bedre Dyrkningsmaade og de adskillige Landoeconomiens Forbedringer. Men nogle Fremskridt hvert Aar til det Nyttigere virke dog sande Fordeele omsider for Staten og for Almuen selv — dog at Bonden ikke bliver en Parcellist i Miniatur; thi saa hviler Virksomhed og alle Ting, fordi man ikke kan stride sig frem imod Umueligheder, fordi man uden Tjenestefolk og driftig Hjelp ikke kan gøre noget betydeligt til Landvæsenets Forbedring.

Siden Velstanden er tiltaget hos Sognets Almue er ogsaa Sædelighed og Velanstændighed bleven en herskende Tilbøjelighed hos de fleste. De fleste Bønder klæde sig godt, dog tarveligen, de indrette deres Vaaninger bequemmere og pynteligen, de lade deres Børn lære Regning og Skrivning, ja tildeels Haandværker. De forsømme heel sjælden Kirken, som ofte ikke kan rumme Forsamlingen, dog er der en højtidelig Stilhed under Prædiken, som ikke just er Tilfældet alle andre Steder.

Huusmændene have i nogle Aar havt gyldne Dage, da de fik en meget stor Dagleje paa Bekkeskov, nu maa de tage til Takke med igen at arbejde hos andre simple Landmænd for en ringere Betaling. Nu ser man og at mange Stengjærder sættes, Grøfter graves, og Plantninger paa Digerne frembringes. Andre Huusmænd ere Tærskere, Tækkere, Høsekræmmeres Adjudanter, Broelæggere, Steenbrydere, Træskomænd, Reebslagere af Quæg- og Sviinehaar, Skoeflikkere, Bødkere, Hjulmænd, Bønder-Vævere, Fabrik-Spindere o. s. v. Thi Kjongs Hørfabrik her i Nærheden underholder Spindersker paa hele Miles Omkreds og betaler Arbejdet temmelig godt, saa at endog Mandfolk lægger sig efter at spinde. Alle Huusmænd have nu Jord fra 2—3 Tdr. Land, hvorfor de betaler ialt 5—7 Rdlr. og gjør 1 Ugedag af Huset desuden. De dyrke alle Kartofler og derefter Byg i deres smaa Lodder med megen Hæld, og Klever, som ved min Ankomst hertil var

en ubekjendt Foderurt dyrkes nu af alle — endog af de Huusmænd, som have kun $\frac{1}{2}$ Td. Land. Mange lægge sig og efter at gjøre Hjul, andre hugge Bøndergaard, lægge Loft, Gulv o. s. v. — andre ere Snedkere og især forfærdige Liigkister, andre mure Skorstene og Bagerovne saavel som Vægge i Stuehusene, andre er Kurvemagere og gjøre adskilligt baade af Vidier og af Langhalm med Vidier o. s. v. — andre bærke og alune Skind og Huder — andre er Børstenbindere — andre er Brændehuggere. Deres Hustruer spinde, strikke, sye Skræderarbejde, væve, samle Bær og Urter til Apotequerne — men nogle ere og blot Sladdersøstre, fordi de ikke gide arbejde, eller behøve det just ikke.

Everdrup Bye ligger $1\frac{1}{2}$ Miil fra Præstøe, $1\frac{3}{4}$ fra Nestved, 3 fra Vordingborg, 3 fra Ringsted og 5 Miil fra Kiøge. De fleste Bønder afsætte deres Byg, graae Ærter og Flæsk til Præstøe, hvor det bedst betales, og hvor Kjøbmandsvarene just ikke ere saa meget dyre. Men Smør, Gjæs, Ænder, Kalkuner og deslige sælges til Hønsekræmmerne. Hvede og Havre gjemmer Bonden sædvanligt til Slædeføre og da indkører samme til Kjøbenhavns Torv for igjen at hjembringe ved godt Føre et helt Læs Jern, Steenkul, Sild, tør Fisk, Tjære og endeel mere.

De fleste af Everdrup Sogns Bønder mangler intet af Livets Fornødenheder de have skjønt reent Korn, gode Enge og Græsgange, Underskov, Tørveskjær, Leer, Sand og Gruus, skikkelig gode Heste og Quæg, samt Faar og Sviin, de have Stranden i Nærheden, hvor de kan hente Gulv-Sand, Tang, Kosteris paa Odderne, ferske Fisk o. d. l., de have 2 Kjøbstæder i Nærheden og ikke just langt til 2 andre, saa Bønderne her have mange Fordele frem for andre Egne, men Vejene i Tøvejr om Vinteren ere her de slemmeste i hele Amtet.

At fornøftig Guds frygt, Flid og gode Sæder stedse maae mere tiltage i Everdrup Sogn, det ønsker jeg med den varmeste Deeltagelse i alle disse gode Bønders Velgaaende.

OM EVERDRUP PRÆSTEGAARD.

Everdrup Præstegaards Jorder, der laae iblandt Bøndernes adspredte paa mange Steder, bleve udskiftede 1784; men for at faae hele Lodden under en Samling, maatte man tage store Strækninger af maadelige Jorder, Buskase, Steenrævler, Moser og utilgjængelige Sumper. Det derover optagne Kort af Landinspektør Husgaard udviser noksom, at paa Præstegaardens tildelte Jordlod var kun lidet Agerland i Forhold til det meget, som ikke kunde bringes under Ploven dengang af flere Aarsager.

Jeg kom til dette lille Kald, som ikke engang er 300 Tønder Hartkorn, naar den til Skovplantning og ellers paa andre Maader indtagne contribuabele Jord fraregnes. Tre af mine Formænd vare forflyttede til bedre Embeder formedelst Kaldets Ringhed. Indkomsterne af Kaldet vare dengang højst tarvelige formedelst endeel Bønders særdeles Fattigdom og bedrøvelige Forfatning. Udsigterne vare derfor mørke og traurige for mig, især da jeg maatte sætte mig næsten i et par Tusinde Rigsdalers Gjæld til alle nødvendige Tings Anskaffelse. Næsten var mit Mod og min Driftighed ganske nedsunket; men en værdig nu afdød Nabopræst raadede mig at haabe bedre Udsigter ved især at lægge mig efter Landvæsenet baade theoretisk og praktisk. Jeg begyndte at læse de bedste oeconomiske Skrifter især fremmede, thi dengang havde Danmark endnu ikke mange brugelige Afhandlinger af en Høegh og andre værdige Mænd, som siden have bidraget til Agriculturens Fremme. Jeg begyndte at gjøre Excerpter af alt, hvad jeg læste; thi jeg havde Adgang til betydelige Bogsamlinger, deels i Kjøbenhavn, deels her i Nabolauget, og dette er den første Anledning til mine siden udgivne oeconomiske Skrifter.

Mine Landboe-Skrifter vare udkomne et par Aar før end Høegh gav os sin fortræffelige Anviisning; han har gjort mig den Ære at benytte nogle af mine Yttringer, deels at henvise til mine Afhandlinger.

Mit første praktiske Foretagende var at reense Age-

ren og at lade de mange Steen krudsprænge, hvoraf adskillige store gave 30—36 Læs efter Opbrækningen; jeg satte mange Folk i Arbejde, laante Penge, og gav dem ideligen ud til Daglejere. Jeg skulde da just sætte i Enkekassen for min Kone — ingen vilde laane mig Penge, ingen vilde blot cavere for mig; thi de fleste ansaae det for en daarlig Mands Foretagende, at jeg bortødslede de ellers laante Penge paa Steenbrydning og paa at saae Kleverfrøe aarlig for en 30—40 Rdl.; thi begge Dele vare kun lidet bekjendte og kun enkelte Steder den Gang almindelige. Kort, ingen vilde have med saadan en Speculant at gjøre; selv vor gode gamle Provst ansaae mig som en Novellist og trak paa Skulderen, taug og sukkede, da min Forfatning blev ventileret paa Landemodet, hvor der skulde skaffes Penge eller Caution for 153 Rdlr. til Enkekassen. Men vor ædle og veltænkende Biskop Balle tog til Gjenmæle i Provsteforsamlingen og lod sig selv indskrive som Cautionist for mig, da han erfaredé, at min Brøde kun bestod deri, at jeg brækkede Steen op af Agerne og derefter anvendte Kleversæd. Jeg glemmer aldrig denne skjønne og store Handling; thi var jeg efter Talemaaden, faldet igjennem ved Landemodet, var min Beslutning at gaae ud som Skibspræst, da jeg var keed af de Fordomme, Forlegenheder og Standsninger i min Plan, som daglig omringede mig.

Gud ske Tak — siden gik alting godt efterhaanden. Jeg blev ved at sætte Steengjærder, pløjede den opryddede Jord uden al Gjødning, avlede skjønt Byg, dog kun en Halm, og udlagde Ageren med Klever. Jeg brugte to Spænd Stude til det sværeste Arbejde, især Steenslæbning, og indførte Staldfodring og fortsatte samme med godt Hæld i 6 Aar. Nu bleve alle Moserne opryddede og gennemgravede, hvoraf de fleste siden frembragte Hvede uden Gjødning, indtil man ved Markens rigtige Inndeling og Rensning kunde foretage behørig Brakning. Ethvert Aar blev den til Brak bestemte Lod saaledes efterhaanden ryddet, steenrenset, gjennemskaaret med Grøfter, hvor

det var nødvendigt, og paa den Maade efter en bestemt Plan ere nu alle Lodderne behandlede saa godt som muligt til at afgive 3 Halme og 2 Aars Klever. Herved fremmedes min Jords Afgrøde saa betydeligen, at jeg efter 12 Aars Forløb kunde overlade Bønderne deres Tiende, og at jeg endda ikke kunde rumme min egen Avling i den tilbyggede og udvidede store 24 Fags Lade.

Nu fik Bekkeskov og Sparresholm nye driftige Ejere, som ved mange nye Indretninger i Haugen, i Marken, i Skovene og hjemme i Gaardene, gave alle Huusmænd nok at fortjene; desuden blev der foretaget betydelige Udskiftninger og Gaardes Udflytninger, saa at det ikke var mueligt for mig og andre simple Folk her i Naboe-lauget af disse Herregaarde, at tilvejebringe Daglejere, da man krympede sig ved at give saa overdreven høj Betaling daglig. Altsaa maatte meget af mit bestemte at-traaede Sommerarbejde henhvile især med videre Steenbrydning og Buskasers Opryddelse af Engene; dog havde jeg inden 1799 Aars Udgang sadt ialt 1630 Favne Steengjærde som udvendigt Hegn. Og til den Tid var min Avling saaledes forbedret, at jeg ved aarlig Salg deraf saae mig i Stand til at betale al min Gjæld. Og Præstegaardens Obligation for 500 Rdl. indløste jeg et par Aar derefter ved den Fortjeneste min Pen forskaffede mig som Forfatter.

Denne vanskelige Periode at faa Daglejere er nu igjen ophørt, da disse benævnte Hovedgaarde nu atter ere komne i nye Ejeres Hænder, som ikke gjøre saa mangfoldige Planer. — Ja selv de faste Tjenestefolk ere nu ikke saa hengivne til at blive Huusmænd; thi Haabet at erholde overdreven Betaling for lempeligt Arbejde er nu forsvunden endog for dem, som allerede have Kone, Børn og et pynteligt, men kostbart Huus.

Efter mange forgjæves Forsøg fandt jeg endelig i en Mosebrink en Mergelgrav, der udholdt de flere theoretiske Undersøgelser, som jeg dermed anstillede. Nu skred jeg til de praktiske, og bestrøede for det første $\frac{1}{2}$ Tønde

Land dermed, hvoraf det halve blev besaaet med Hvede, det øvrige med Byg efter behørig Pløjninger. Afgrøden blev ønskelig, kun troede jeg, at Mergelen burde anvendes noget tyndere; det skete i de følgende Aar, alt bekræftet ved nye og tydeligere Erfaringer, saaledes at der nu aarlig mergles 3—4 Tønder Land eller mere efter Omstændighederne. Alle Kornsorter voxe godt derefter, men især er Kleveren den frodigste og her overflødige end paa de Agre, som have faaet Kreaturerne samlede Gjødke fra Møddingen. Desuden gjøder jeg med sædvanlig Møg aarlig 6—7 Tdr. Land af en Mødding, der samles og udkjøres i en Hob paa Marken efter Thyboernes Maade med Blanding af Heste- eller Quæggjødke og en tredie Del Jord fra Parker, Grøfter eller gamle Gjærdesteder. Denne samlede Hob ligger over, saa den altid er et Aar gammel, før den bringes paa Ageren. Siden den Tid at jeg har været saa lykkelig at finde god Mergel — (thi mange Steder har jeg vel søgt og opkastet en lignende Art af Mergel, men som ikke lønnede Umagen), da kan jeg ganske overlade Bonden sin Tiende, da faar jeg alle Husene fulde af Sæd, og endda bortsælges aarlig ved Auktion paa Marken endeel af den voksende Kornsæd, og jeg sporer Guds Velsignelse i alle Foretagender, saa at jeg er lykkelig og gandske tilfreds med min Forfatning.

Alt mit Hø sættes udi i en stor Stak, 50—60 Læs, kun noget fiint Ager- og hvid Kleverhø undtagen, som gjemmes i 4 Spænd over Stalden til Hestene, naar Foraaerspløjningen begynder. Denne store Stak afskjæres siden om Vinteren med en egen dertil dannet Kniv, og indtages da 5—6 Læs ad Gangen, og derved beholder Høet sin fulde Kraft uden Mugenhed og har en behagelig Lugt. Hvo der vil forsøge saaledes at stakke baade Klever- og Enghø lagviis, skal befinde de sande Fordeele deraf i flere Henseender, men Hø af blot Rødklever er vanskeligt at sætte i Stak, thi det trækker Regnvand til sig saafremt man ikke udvendig tækker det med Halm, hvilket ikke behøves, naar Stakken bestaaer af blandet Hø,

eller af det, der slaaes som almindeligt Græs i Engene; dog maae Stakken dannes i Form af et Huus med perpendicularære Vægge og en skraae Tilspidsning fra oven.

I det smaae har jeg anstillet adskillige Prøver efter hvad jeg har erfaret hos praktiske Landmænd eller har læst hos vore Oeconomer. Men at saae Havre i Brakjorden efter Provst Høeghs Anviisning er ej passende for mine Jordarter, da Hveden derefter taber sig alt for meget. Tørvejord og Parkedynd har givet skøn Afgrøde paa den stive, lerede Ager, men paa den sandede derimod kun frembragt Ukrud og maadelig Sæd, rød, strid Sand har formeret Græsset paa sure udgravede Moser, hvor Mosset ellers herskede, naar samme først er afskuffet med en Muldvarpe-Plov; derimod paa de egentlige Tørve-moser nytter det hverken at pløje eller at vente nogen særdeles Nytte af Græsset, da Tørvejorden bør behandles paa en særdeles Maade*).

Paa mine Rejser i 6 Somre, et Par Maaneder hver Gang, har jeg og seet adskilligt i Landbrugets flere Grene og bragt endeel deraf i Udøvelse her hjemme baade i Gaarden og i Marken; endeel mekaniske Opfindelser hørende til Agriculturens Fremme, har jeg aftegnet, eller tildeels erhholdet i Modeller, iblandt andre Ting har jeg en meget let og simpel Plov, dannet omtrent som de, der bruges i Hejde i Ditmarsken, hvor jeg saae at 2 middelstore Heste uden Anstrengelse kunde forrette Pløjningen. Og en Harve efter den Eiderstedtske Dannelse finder jeg meget brugbar her paa de lerede Agre.

Adskillige Ting har jeg maattet afskaffe formedelst tilstødende Aarsager og Omstændigheder, formedelst For-domme og indtrufne Uheld. F. Ex. Studekjørsel og Pløjning med samme, er nu ikke mere i Brug hos mig, da Tjenestefolkene slet ikke vilde være Studekuske, fordi de maatte høre en Hoben Gloser derfor af deres jævnlige.

*) Mit Skrift om udgravede Mosers Behandling, et Prisskrift belønnet med 2den Guldmedaille af d. kgl. Landhuusholdnings-selskab. Kbhvn. 1800, hos Gyldendal.

Staldfodring vilde tilsidst ingen Pige eller Røgter befatte sig med, og dette var altid en af Betingelserne, naar de lode sig fæste til Tjeneste; thi nu kunde de have reenligere Arbejde paa Herregaarden endog med større Løn, men jeg begynder rigtignok derpaa igen, saasnart Forlegenhed hos de mange Huusmænd bringer dem til at søge Dagleje uden at foreskrive de forrige Vilkaar. Rød og hvid Klever dyrkes her meget*), de andre Sorter Foder-rødder og Urter finder jeg mindre sikker, mindre fordelagtige, især hvor dertil udfordres endeel Daglejere, og hvor de i Ævrets Tid ikke kan henstaae ubeskadiget af Quæget, som her vilde blive Tilfældet, da Marken vel er afdeelt i visse Lodder, men samme ere ikke afhegnede saaledes, at en Lod især kan fredes for Kreaturene. Jeg har afskaffet den sædvanlige Maade at gjødske Brakmarken om Sommeren, da jeg finder det bedre efter mine Jorders Beskaffenhed at strøe og nedpløje Møget straks efter Indhøstningen paa den ellers 2 Gange pløjede Brakjord, og saaledes i flere Tilfælde har jeg forandret de Planer, som jeg kun i Førstningen iværksatte i det mindre.

Sviinene staae efter Høeghs Anviisning bestandig i en indlukt Gaard og fødes om Sommeren med Valle og Grønklever, og siden fedes med Ærter og Bygskraae. Alle andre Kreature holdes i Tøjer fra den Tiid at Kleveren er indhøstet, omtrent midt i Juli, men til den Tiid gaae de alle, Quæg og Heste ialt 40 Stykker i en løs Græsning, som er den yderste Ende af Marken, bestaaende af Banker, dybe Bække, Moser, Enge, Buskaser og Overskov, hvoraf endeel tilhører Gisselfeld Kloster, men Græsningen Præstegaarden.

Denne hele Strækning omtrent 39 Tdr. Land kan ikke pløjes formedelst stejle Banker og mange Skovgrupper, men afgiver dog skikkeligt Græs, skjønt naturligvis ikke saa godt som om det kunde omskifte med Korn og Klever.

*) For dette og mere har jeg 1791 erhvervet Landhuusholdningsselskabets Sølvmedaille som et Agtelses Tegn.

I denne Græsgang udsættes Quæget ofte for Blodpis, og i Førstningen ere mange især Unghoveder bortdøde deraf, men nu siden jeg har indgivet det syge Kreatur 1 Skefuld fiin stodt Steenkul i Ostevalle er det Onde nu ej saa frygteligt som før. Trommesygen naar Quæget staldfodres, har jeg lykkeligt ophævet 4 Gange efter Prof. Viborgs Vejledning. Naar Hveden er saaet i Efteraaret og opspiret, drives Kvæget igjen ind i denne Indhegning indtil det indtages til Vinterfoder. Men Hestene kommer paa Stald først i Oktober, og nyde da intet Hø før ved Juletider, men Hakkelse af Rug, Ærter, Vikker og det græs-sede Byg; derved bevares de fra Krop meget sikrere end ved alle Pulvere og Præservativer. Jeg holder kun 4 Faar, thi jeg har antagelige Aarsager, hvorfor jeg til dette lidet Antal har indskrænket min tilforn femdobbelte Flok; derimod tillægger jeg aarlig et Par Føl, hvilke jeg sælger som Plage, naar de ere i femte Aar med god Fordeel.

At anføre, hvad jeg har plantet bestandig af Elle, Piil, Vidier, Ask og Torn, hvad jeg har opelsket af ung Bøgeskov ved Indfredning o. s. v. vilde maaske ansees for Pralerie og Selvroes, men jeg indbyder enhver Lysthavende at beskue her de Sumper og side Stæder, som nu bære en skjøn Buskase; det samme er og Tilfældet med det meget, som jeg har bygget paa Gaarden, med de mange Indretninger, som nu her findes i Husene, med Haugen, Altaner, Lysthuse o. s. v., det maae bedømmes af Sagkyndige ved Beskuelse, og de alene kunne nogenlunde skjøne paa de Bekostninger, som ere anvendte. Det samme gjælder ogsaa om det Enke-Sæde, som jeg med Kgl. Tilladelse har bygget paa 13 Fag og dertil henlagt et stort Vænge, ganske adskilt fra den øvrige Mark formedelst Landevejen, som løber derimellem. At det just ej er et ganske simpelt Huus bedømmes blot deraf, at jeg for Vaaningen alene med Haugen faaer 16 Rdlr. aarlig Husleje og benytter mig selv af det dertil henlagde Vænge.

· Gjerne vil jeg tilstaae, at en Forpagter kunde her

udgjøre mere af det egentlige Agerbrug end jeg; thi min Embeeds- og andre Forretninger levne mig ikke Tiid nok for det idelige og nødvendige Tilsyn med det hele, men han vilde neppe gjøre de mange Forsøg og Prøver, som jeg vedbliver at iværksætte, thi deels koste de Lærepenge, deels ere de just ej altid saa sikkert indbringende, som den simplere Korn- og Quægavling. Men Resultaterne deraf ere dog lærerige for mig enten til at udvide og fordoble de anstillede Prøver eller til at forkaste samme. Saaledes f. Ex. med bedækte Grøfter, jyske Diger, Hækkers Plantning, forskellige Maader at sprænge Steen paa, Tørvejordens Behandling; Blandingsmøddingen, Mergelens Opkastning, Klever baade til Høe og Frøe, unge Ærter til et gavnligt Hestefoder, Løvsamling i Skovene, Høbjergningen, Bindingen efter Leen paa holsteensk og jysk Maade, Nælders betydelige Nytte, Humlens simple Dyrkningsmaade, Møddingvandets Afbenyttelse, Skovplantninger, Kreaturenes hele Pleje o. s. v., som en Forpagter just ikke altid kan afgive sig med, da han skal leve af de mere visse Indtægter. Hvad der ellers kan siges for og imod Forpagtere paa Præstegaarde, har jeg udførligen fremsat i mine oconomiske-patriotiske Afhandlinger, København 1796.

Gjerne vil jeg tilstaae, at den Bebrejdelse er sand som nogle Landmænd gjøre mig, at jeg holder for mange Tjenestefolk; men jeg passer paa at sætte dem i bestandigt Arbejde, og idelig Beskæftigelse enten i Marken eller hjemme i Gaarden og Haugen. Og skulde det derfor synes, at mine Foretagender med Mergelgravning, Grøfter, Plantninger, Blandingsmøddinger o. s. v., ere tildeels unyttigt Arbejde, saa tillades mig at forsikre, at jeg føler selv ved flere Erfaringer just det modsatte af det Tilsyneladende. I Regnvejre og andre ledige Dage ere mine Folk just ikke ørkesløse, da jeg vænner dem til forskellige Haandarbejder, og har til den Hensigt forskaffet mig endeel godt Værktøj til forskellige Professioner. En af Karlene syer alt det simple Sele-

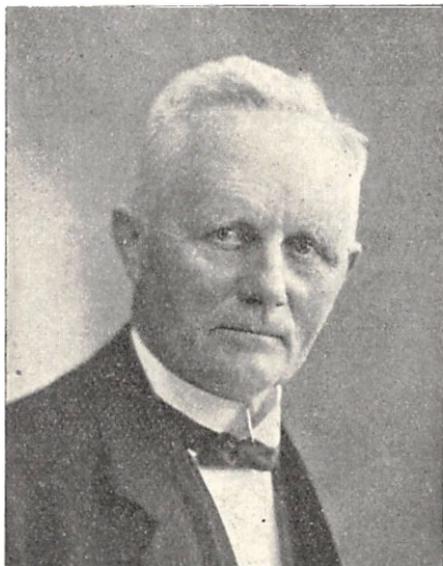
tøj og Sadelmagerarbejde af nyt til Materialhestene som forbruges her, da jeg køber Læderet hos Garveren. En anden Karl bruger Høvlebænk og Værktøj som Snedker, den tredje er Muurmester og Broelægger, den fjerde Gartner o. s. v. Selv kan jeg just ikke gjøre dette Haandarbejde, men blot anviser enhver, hvorledes det skal gøres, blot bestemmer Maal, Størrelse, Skabning eller Model i det mindre, og da frembringes det attraaede Stykke, vel ikke med mueligste Fuldkommenhed, men dog saaledes, at man dermed kan behjælpe sig; hvo der skulde tvivle om dette Udsagns Rigtighed behager selv at komme til mig for at se mit Seletøj, Grimer, betrukne Agestole, Dørre, Vinduer, Borde, Bænke, Stakitter, Lede, Skorsteene, Comfurer, Vægge, Steenbroe, Havearbejde, Tækning o. s. v., som alt er gjort ved mine egne Tjenestefolk efter den Anviisning, som jeg har kunnet give dem.

Jeg har nu i noget over tyve Aar kun haft fem Avlskarle, to af dem ere nu Gaardmænd; de vænnede sig til Høvlen og Øxen imedens de vare i min Tjeneste og gjøre nu selv alt Tømmer- og Snedker-Arbejde i deres Huus, især den ene, som forfærdiger endog smukke Skabe, Kister o. s. v. uden dog at forsømme sit Agerbrug. Siden havde jeg en Avlskarl, som jeg opdrog fra Dreng af, lige til han blev Soldat. Han er nu saa ferm en Snedker, Hugger og Drejer, at han tjener paa en Herregaard for 50 Rdlr. Løn foruden Kost og Kammer, blot som Snedker og Hjulmand. Den jeg nu har, kan allerede temmelig godt hugge og har megen Lyst til Høvlebænken, saa jeg haaber, at han med Tiden som Gaardmand skal kunne gjøre sit eget Haandarbejde for at spare Tømmermænd og Snedkere. Altsaa ere mine Tjenestefolk mig nyttige, nødvendige og brugbare til alle Tider og endskjønt Kost og Løn i disse Tider ere meget betydelige, saa udgiver jeg det dog gjerne; thi jeg sparer igjen paa andre Maader, og mine Folk ere sædelige, troe og velvillige i deres Arbejde, saa at jeg har Karle og Piger, der har tjent mig i 3, 6 og 10 Aar; men jeg skjønner og, som billigt

er, paa deres Troeskab og Skikkelighed, de nyde god Føde, adskillige Fornøjelser, en passende Løn, og de beegnes venskabeligen; thi naar Husbonden er syg og sengeliggende, som saa ofte har været Tilfældet med mig, da skal man især lære at bedømme Folkenes Troeskab og Paa-passenhed, og jeg har ingen Aarsag i den Henseende at føre Klagemaal.

Agerbruget har altsaa gjort og gjør min Lykke i Henseende til Indtægter; lad enhver dyrke Jorden paa sin Maade, og drive sit Landvæsen i det Hele som han finder mest passende efter de lokale Omstændigheder; jeg har nu lagt min Plan til den ganske Agerdyrkning og Kreaturenes Pleje, og troer, at jeg bør vedblive det begyndte. Maaske jeg kan fejle i nogle Tilfælde; men at rette dem vilde føre for megen Ulempe med sig. Jeg har besøgt salig Provst Lüders i Glycksburg, den bekjendte Oeconom; jeg skylder afg. Provst Høegh en altid taknemmelig Erindring, thi jeg lærte meget af ham, da jeg saa ofte kom i hans Huus, medens jeg opholdt mig paa Jægersborg som Informator for General von Bergers Sønner, og da jeg begyndte at udgive mine oeconomiske Skrifter tog jeg ofte hans Agerbrug og Behandling i det hele til Rette-snor, for derefter at bestemme mine Iagttagelser. Og da jeg skrev de oeconom. patriotiske Afhandlinger, gav han mig mange brugbare mundlige Underretninger hver Gang jeg besøgte ham. Fred hvile over denne værdige og ædle Mands Aske; thi han var Præst, Landmand, Ven og Christen, som alle burde være det.

Kun det Ønske er endnu tilbage for mig, at jeg maatte nyde Helbred, at jeg fremdeles maa beholde Menighedens Agtelse og Hengivenhed, som nu i den sidste Snes Aar, da jeg ikke ved at have en Uven i Sognet; at mine Tvil-ling-Sønner maa vedblive, den dem begyndte Bane paa Ærens, Duelighedens og Anstændighedens Vej, saa at de engang kunde blive retskafne Mænd i Statens Tjeneste.

SEMINARIEFORSTANDER TH. HALSE

MIDT i Sommerens skønneste Tid døde Seminarieforstander *Th. Halse*, som havde været Medlem af vor Bestyrelse siden 1929.

Alt det gode og skønne i Livet havde han elsket. Faa Mennesker havde som han saa grundfæstet Tro paa, at det gode, det værdifuldeste i Menneskelivet nok skulde sejre. Et Lyssyn, der prægede hans Liv.

I fyrretyve Aar var han Seminarieforstander i Vordingborg, og i disse Aar var han med til — fra en yderst ringe Begyndelse — at skabe den store, moderne Institution, som Seminariet nu er. At være med til at præge kommende Generationers Lærere, at dele ud til dem af sit rige Sind var hans Hovedinteresse.

Men med den rige Aand Halse havde, med den Kundskabsfylde, han var i Besiddelse af, og med den Arbejdsvilje, der stadig drev ham længere frem, maatte han favne videre.

Ved hans Arbejde og paa hans Initiativ rejstes Vordingborg Museum — hans Hjertebarn gennem mange Aar.

I de Aar, hvor Museet blev til, hvor det voksede fra Aar til Aar, kunde man stadig træffe Halse der. Som Kejseren, der var at træffe i Klædeskabet, kunde man søge Halse paa Museet. Altid optaget af at vise frem og fortælle.

Faa havde som han saa rig historisk Viden om Byen og Egnen. Faa havde, som han, saa rige Evner til at dele ud af sin Viden.

For ham var det Virkelighed, og for de, de kom under hans Aands Paavirkning, blev Aakjærs skønne Poesi levendegjort, der, hvor han skriver:

*„Vi søger Slægtens Spor i stort og smaat,
i Flinteøksen efter Harvens Tænder,
i Mosefundets Smukke plumpt og raat,
i Kirkens Kvadre, lagt af brede Hænder.
Hvert skimlet Skrift, hver skjoldet Alterbog
har gemt et Gran af Slægtens Ve og Vaade;
nu skal de røbe mig, hvad Vej jeg drog
og løfte mig en Flig af Livets Gaade“.*

H.

HISTORISK SAMFUND FOR PRÆSTØ AMT 1938

VED den ifølge Loven foretagne skriftlige Afstemning genvalgtes det den 1. Januar 1938 fratrædende Bestyrelsesmedlem Landbrugskandidat, Gdr. *H. Hansen*, Næstelsø.

I Stedet for afd. Kammerherre *A. Vedel* og afd. Seminarieforstander *Th. Halse*, valgtes Amtsprovst *Alsbo*, Højrup og Kommunalærer *Hellum*, Vordingborg. Til Revisorer genvalgtes Skolefondskasserer *Christiansen*, Lille Næstved, og Amtsradssekretær *Høystrup*.

I Aarets Løb har Samfundet haft den Sorg at miste sit Bestyrelsesmedlem, fhv. Seminarieforstander *Th. Halse*.

Samfundet tæller ved Aarbogens Udsendelse 447 Medlemmer mod 484 i Fjor.

Da Samfundet særlig paa Grund af Dødsfald og Bortflytning har en naturlig Afgang i sit Medlemstal, beder Bestyrelsen Medlemmerne om til Erstatning herfor at agitere for Tilgang af ny Medlemmer.

Søndag den 25. September afholdtes Udflugt til København, hvor man Kl. 11 samledes i Nationalmuseets Forhal. Museumsassistent *Vebæk* førte derefter i Løbet af et Par Timer Medlemmerne gennem den nyindviede 1. Afd. og ledsagede Forevisningen med en meget instruktiv Forklaring med særlig Vægt paa alt, hvad der vedrørte Fund i Præstø Amt.

Kl. 14 $\frac{1}{2}$ samledes man paa Rosenborg Slot, hvor en af Samlingens Førere gennemgik og forklarede Samlingen.

Ældre Aargange af Samfundets egne Aarbøger kan faas til Købs for følgende nedsatte Priser. Aargangene 1—8 for ialt Kr. 10,— og 1,50 Kr. pr. enkelt Aargang, de senere Aargange for 2 Kr. pr. Stk. Enkelte Aargange findes kun i ringe Oplag.

Modtagne Aarbøger fra andre historiske Samfund er deponerede til Udlaan i Centralbiblioteket i Næstved.

Forfatterhonoraret for Bidrag til Aarbogen er 3 Kr. pr. Side.

Medlemmerne vil, som tidligere, kunne erholde det af Nationalmuseet udgivne Hefte „Fra Nationalmuseets Arbejdsmark“ til nedsat Pris (2,75 Kr. + Porto) ved at indsende Bestilling til Gyldendalske Boghandel, Klareboderne 3, København. I Aarets Løb er Udgivelsen af Nationalmuseets Værk „Sorø Amts Kirker“ blevet fortsat. Der er ialt udkommet 6 Hefter med meget smukt Billedudstyr og værdifuld Tekst. Det anbefales alle interesserede at anskaffe Værket, der er en fortrinlig Haandbog, og som paa Grund af Tilskud, leveres til en i Forhold til Værdien meget nedsat Pris.

Januar 1939.

G. Toft,
p. T. Formand.

MEDLEMSLISTE

Næstved.

Barfoed, Landinspektør.
Berth, Guldsmed, Ringstedg. Forl. 4.
Boeck, Bianco, Amtsforvalter.
Borre, Inspektør.
Børner, Boghandler.
Christens, Apoteker.
Christensen, Fru, Bogtrykker.
Christiansen, Skolefondskasserer.
Demuth, Larsen, Grosserer.
Ebbesen, E. K., Læge, Akseltorvet 4.
Grøntved, Konsulent, Planteavlskontoret.
Hansen, Marie, Frk., Nyvej 2.
Holm, Direktør, Bryggeriet Føniks.
Høeg, J., Driftsbestyrer, Magle Mølle.
Høytrup, Amtsfuldægtig.
Industriforeningen, (Adr. Grosserer Demuth).
Ingerslev, Læge.
Iversen, Peter, Skomagerm., Ny Østergade.
Jensen, Chr., Overretssagfører.
Jessien, Chr., Købmand, Torvestræde.
Kähler, Herman, Direktør.
Larsen, Chr., Lærer.
- Vilh., Forretnf., Næstved Tidende.
- Aksel, Købmand, Brotorv.
Møller, Inspektør, Amtssygehuset.
Nikolaisen, Postmester.
Nielsen, Arndt, Urmager.
- Fotograf, Farvergade.
- Olaf, Tandlæge.
- K., Fru, Jernbanegade 23.
- R., Kommunelærer, cand. phil., Iver Hvidtfeldtsvej 1.
Næstved Centralbibliotek.
Olsen, H. P., Redaktør.
Poulsen, Direktør.
Smith, Wilh., Konsul, Købmand.

Thureholm, K. W. J., Redaktør, Ramsb.
Tidemand-Dal, Arkitekt.
Tirslund, Keramikker, Farimagsvej.
Toft, G., Amtmand.
- Frue.
Wang, Bogbinder.
Ødum, Dagmar, Frue.

Præstø.

Berg, R., Forfatter, Kristinelund pr. Præstø.
Bruun, K., Redaktør.
Cederfeld, Læge.
Dambæk, Sagfører.
Danø, Overlærer.
Eland, F., Grosserer.
Friis, O., Landsretssagfører.
Hansen, Hans, Gdr., Bondest. Sparekasse.
Jensen, Axel N., Købmand.
Kaa, Th., Kantor.
Nyvang, Dommer.
Orland, Købmand.
Smith, Provst.

Stege.

Cruse, Læge.
Frederiksen, Præst.
Funch, Redaktør.
Hempel, Overlæge, Stege.
Hansen, Aage A., Typograf.
- H., Sognepræst, Stege.
Jensen, Redaktør.
Jepsen, Marie, Frue, Athenevej 8.
Israelsen, Amtsforvalter, Stege.
Møns Folkebibliotek.
Olsen, Hans Chr., Slagterm., Storeg.
Olsen, Hans E., Lærer, Tøvelde, Stege.
Palsø, Bogholder.
Rasmussen, Johanne, Boghandler.

Storehedinge.

Hansen, Jens, Gartner.
Jensen-Stevns, Bankdirektør.
Landsperg, Overretssagfører.
Pedersen, H. Chr., Gaardejer.
Stevns Folkebibliotek.

Vordingborg.

Andersen, R. F., Redaktør.
Bohlsted, Togfører, Vinkelvej.
Christoffersen, fhv. Forvalter, Primulavej, Vordingborg.
Gregersen, C. V., Murerm., Masneds.
Ehrenreich, Sognepræst, Vordingborg.
Hellum, Lærer.
Hjorth, Georg, Bogholder.
Paludan, Maskinmester.
Sennels, Købmand, Masnedsund.

Allerslev.

Hage, T., Oberstløjtnant, Oremandsgd., Mern.
Rasmussen, T., Overdrevsgaarden, Allerslev.

Alslev.

Christensen, Lærer, Taagerup, Karise.
Jacobsen, Gaardbest., Alslev, Karise.
Larsen, Gdr., Bonderødgaard, Faxø.
Pedersen, Gdr., Alslev, Karise.
Selchau-Hansen, Godsejer, Alslevgd., Karise.

Aversl.

Jensen, U. P., Gdr., Aversl., Haslev.

Baarse.

Andersen, Chr. Sogneraadformand, Baarse, Præstø.
Bang, Rasmus, Gdr., Risby, Lundby.
Herskind, Sognepr., Baarse, Præstø.
Jensen, Niels, Gdr., „Fjernihøjgaard“, Baarse, Præstø.
Jensen, Th., Gdr., „Østerlid“, Baarse, Præstø.
Nielsen, Aksel, Gdr., Baarse, Præstø.
- H. P., Førstelærer, Baarse, Præstø.
Pedersen, Hans, Gdr., Risby, Lundby.

Beldringe.

Krabbe, Forp., Hastrupgaard, Præstø.

Bogø.

Andersen, A. P., Lærer, Bogø.

Borre.

Breitenstein, Johs., Gdr., Sdr. Vestud.

Byager, Svend, Gdr., Aalebæk, Borre.
Christoffersen, Chr., Gdr., Enghaveg., Borre.

Didriksen, Jørgen, Gdr., Sønderby, Borre.

Frederiksen, K., Brygger, Sønderby pr. Borre.

Hyllemose, Jens, Redningsforstander, Aalebæk, Borre.

Jensen, Sofus, Gdr., Raaby, Borre.

Lundqvist, Lærer, Borre.

Nøhr, Anders, Gdr., Tiendegaarden, Borre.

Petersen, N. K., Skræderm., Nørreby, Borre.

Sivertsen, Lærer, Magleby, Borre.

Skov, Christen, Gdr., Nørreby, Borre.

Dalby-Thureby.

Jørgensen, H., Husejer, Assistent, Dalhøj, Rode, Haslev.

Christensen, Otto, Gdr., Nygaard, Haslev.

Pedersen, Lars, Gdr., Drustrup, Thureby.

Damsholte.

Hansen, Kristen Sleth, Førstelærer, Ebbelnæs.

Larsen, I. P., Gdr., Røddinge, Stege.
Moltke, Grevinde, Marienborg.

Thomsen, E., Marienborg.

Elmelunde.

Grønager, Johannes, Gdr., Raabylille, Stege.

Rasmussen, P., Friskolelærer, Elmelunde, Stege.

Enderslev-Vraaby.

Enderslev-Vraaby Sognebogsamling.

Everdrup.

Jensen, C., Savskærer, Everdrup, Rønnede.

- Kristian, Ungk., Flintemose, Bøgesø
Jørgensen, H. P., Landpostb., Taageskov, Rønnede.

Hansen, Johannes, Førstelærer, Flintemose, Bøgesø.

Lassen, Godsejer, Bækkeskov, Rønnede.
Meinertsen, Provst emer., Everdrup, Snesere.

Fakse.

Brasen, Vaskeriejer, Fakse.

Bojesen, C. Boe., Skolebestyrer, Fakse.

Faxe Sognebibliotek.

Jensen, J. Kr., Gdr., Rejnstrup, Fakse.
Knuth, Greve, Rosendal, Fakse.
Pedersen, Poul, Gdr., Ebbeskov, Fakse.
Rasmussen, J. P., Læge, Fakse.
Vedsmann, Frands, Forfatter, Ebbeskov, Fakse.

Faneffjord.

Borch Andersen, Lærer, Dame, Askeby
Jensen, J. P., Gdr., Askeby.
- Mads, Gdr., Vindebæk, Askeby.

Fensmark-Rislev.

Burild, Lærer, Fensmark.
Fensmark Sognebibliotek.
Junggren, Kr., Lærer, Fensmark.
Larsen, P., Lærer, Fensmark.
Nielsen, Karl, Sognefoged, Rislev, Næstved.

Glumst-Bavelse.

Folkebiblioteket, Glumst.
Jørgensen, Sognepræst, Glumst.
Nielsen, Sognepræst, Næsby, Glumst.
Plesner, H., Købmand, Glumst.
Rasmussen, A., Realskolebestyrer, Glumst.

Haarlev-Himlingøje.

Olsen, Jens, Parcelist, Himlingøje.
Petersen, Jørgen Isak, Gdr., Haarlev.
Skov, Lærer, Haarlev.
Sjølund, Axel, Bovang, Haarlev St.
Velling, S. D., Dyrslæge, Haarlev.

Hammer.

Bjerre, N. P., Lærer, Faarup, Lov.
Christensen, J. P., Lærer, fhv. Ams-
raadsmedlem, Hammer, Lov.
Hansen, Elmo, Læge, Lov.
Hammer Kommunes Bibliotek.
Larsen, Jens, Gdr., Faarup, Hammer.
- Chr., Parcel, Faarup, Hammer.
Madsen, N. P., Gdr., Faarup, Lov.
Mortensen, Dyrslæge, Lov.
Nielsen, Anker, Gdr., Blangsløv.
Petersen, L. P., Gdr., Faarup, Lov.
- Alb., Prop., Nylykkegaard.
- Ch., Mejeribest., Lov.
- Hans, Købmand, Hammer, Lov.
Schjelde, H., Gdr., Tvedeg., Hammer.

Havnlev.

Bille, Martin, Gdr., Havnlev, Rødvig.
Havnlev Folkebogsamling, Rødvig.

Jensen, Chr., Gdr., Havnlev, Rødvig.
- Martin, Gaardbst., Havnlev, Rødvig.
Korsholm Hansen, Sydstevn's Plante-
skole pr. Rødvig.
Olsen, N., Handelsmand, Stevn's Høj-
skole, Storehedinge.
Petersen, Chr., Mejeribestyrer, „Syd-
stevn's Andelsmejeri“, Rødvig.
- Holger, Gdr., Havnlev, Rødvig.
Ravnshøj, Peder, Gdr., Torbjerg, Skør-
pinge, Rødvig.
Tudvad, Friskolel., Sydstevn's Storeh.
Skar, C., Højskoleforstander, Stevn's
Højskole, St. Hedinge.

Hellested.

Brandt, Forpagter, Juellinge, Karise.

Herfølge.

Andersen, Anders, Amsraadsmedlem,
Bakkegaard, Herfølge.
- Anders, Gdr., Hadstrup, Køge.
Flijsborg, C., Gdr., Hastrup, Køge.
Hansen, G., Gdr., Sogneraadsformand,
Sædder, Thureby.
Høgsholt, Entreprenør, Hastrup, Køge.
Ingvorsen, E., Amsraadsmedlem, Herf.
Jørgensen, H. P., Amtsskolekonsulent,
Aashøj Skole, Køge.
Larsen, J., Hotelejer, Paaskebj., Herflg
Nielsen, Søren Fr., Gdr., Egøje, Køge.
Nielsen, J., Gdr., Sogneraadsmedlem,
Rasmussen, F., Sogneraadsfmd., Herf.
Klemmentrup, Køge.
Vang, Aage, Lærer, Aashøj, Køge.
Wentrup, Skovfgd, Taagerød, Herfølge

Holmeolstrup.

Lawaetz, O., Forp., Holmegd., Olstrup.

Holtug.

Ellebjerg, L., Sognepræst, Holtug.
Jensen, H. T., Førstelærer, Bredelykke.
Larsen, H. E., Savværksejer, Holtug.
- Larsen, L. M., Savværksejer, Holtug
Sejrr, Hansen, Propr., Bredelykke.
Sørensen, J., Gdr., Holtug.
Tesdaorph., Forpagter, Holtug.

Hylleholt.

Hansen, Dalgaard, S., Overlærer.
Hylleholt Folkebogsamling, Fakse La-
deplads.
Jensen, Aage, Lærer, Kissendrup,
Fakse.

Jørgensen, Johan, Gdr., Vibede, Fakse.
Langkilde, N., Direktør, Faxe Ladepl.
Nøkkentved, Kaj, Lærer, Fakse Ladepl.
Rasmussen, M., Skibsmægler, Fakse L.
Tørsleff, M., Frk., Forstanderinde,
Fakse Ladeplads.

Højerup.

Alsbo, Provst, Højerup, Storehedinge.

Jungshoved.

Knudsen, Juhl, Sognepræst, Jungsh.

Kallehav.

Christoffersen, N., Brygger, Viemose.
Hansen, L. P., Gdr., Fogedgd., Stens-
ved.

- Lærer, Stensby, Stensved.
Henriksen, V., Førstelærer, Stensved.
Jensen, Inspektør, Petersgaard, Lange-
bæk.

Johansen, Bruno, Landmand, Stensby,
Stensved.

Jørgensen, Frk., Lærerinde, Stensby,
Stensved.

Nielsen, Kbmnd., Stensby, Stensved.
Sørensen, Andreas M., Lærer, Viemose.

Karise.

Olsen, Vilh., Gdr., Jørslev, Karise.
Søvndal, Købmand, Karise.

Kastrup.

Andersen, A., Sognefoged, Nedervin-
dinge, Vordingborg.

- P., Gdr., Stuby, Vordingborg.
Degenhardt, G., Sognepræst., Kastrup,
Vordingborg.

Hansen, N. P., Gdr., Enggaard, Næs,
Vordingborg.

- Laurits, Sparekassebestyrer, Næst,
Vordingborg.

- H., Repræsentant, Gdr., Næs, Vdbg.
- Fr., Lærer, Næs, Vordingborg.

Nielsen, Berthram, Gdr., Kastrup,
Vordingborg.

- Johs., Gdr., Aagaarden, Næs, Vdbg.
Sørensen, E., Proprietær, Kildevang,
Ornebjerg, Vordingborg.

Keldby.

Frandsen, H., Parcell., Tolstrup, Væn-
gegaard, Stege.

Grønager, H. P., Gdr., Pollerup, Stege.
- J., Købmand, Keldby, Stege.

Hemmingsen, Kristian, Pcl., Pollerup
Kullegaard, Hjerterbjerg, Stege.

Jensen, Axel, Gdr., Keldbylille, Stege.
- Jens, Rentier, Tostrup, Stege.

- M., Sognepræst, Keldbym., Stege.
- N., Gdr., Keldbylille, Stege.

Jørgensen, Johs., Førstelærer, Keldby.
Kristiansen, P., Tømrer, Pollerup Kul-
legaard, Stege.

Larsen, H. P., Gdr., Tostrup, Stege.
- Hans J., Sogneraadstf., Keldby, Stege

- K., Gdr., Tostrup, Stege.
- Laur., Gdr., Raunstedh., Tostrup,
Stege.

Rasmussen, H., Gdr., Keldbylille, Stege.
Sørensen, Anker, Gdr., Tostrup, Stege.

Kongsted.

Hansen, H., Førstelærer, Lestrup, Tap-
pernøje.

Holmstrup, P., Kongsted, Rønnede.
Moltke, A., Greve, Lystrup, Fakse.

Moltke, E., Grevinde, Lystrup, Fakse
Rørbæk, Lærer, Kongsted, Rønnede.

Sørensen, Simon, Murermester, Kong-
sted, Rønnede.

Lillehedinge.

Jensen, J. P., Brugsforeningen, Rødvig.
Olsen, Hans, Gdr., Stigaard, Rødvig.

Lundby.

Balsløw, O. W., Teglværksejer, Lundby.
Haase, Annie, Lærerinde, Realskolen,
Lundby St.

Hjarlitz, I., Oberstinde, Lundby St.
Jansen, M., Frue, Ny Lægebolig, Lund-
by St.

Jensen, H., Brygger, Lundby St.
Johansen, J., Gdr., Lundby.

Kjærum, D., Skolebestyrer, Realskolen,
Lundby St.

Krarup-Hansen, C. E., Sognepræst,
Lundby St.,

Kristensen, K., Forstander, Landbrugs-
skolen, Lundby.

Larsen, Hans, Gdr., „Løvelænde“, Lund-
by St.

- Erling, Gdr., Transinggaard, Lund-
by St.

Madsen, J. Schou, Driftsbestyrer, Elek-
tricitetsværket, Lundby St.

Michélsen, C. F., Førstelærer, Kommu-
neskolen, Lundby St.

Nielsen, A., Frenzell, Lærerinde, Real-
skolen, Lundby St.

Pedersen, H. P., Gdr., „Bauehøj“,
Lundby St.
Stoltze, Hj., Stationsforstander, Lund-
by, St.
Scgaard, Magda, Lærerinde, Kommune-
skolen, Lundby St.

Lidemark.

Larsen, Marius, Gdr., Kvistskov.
Madsen, Kr., Uddeler.
Nielsen, Karl, Husejer, Drustrup.
Rasmussen, K. Harald, Lærer, Lide-
mark.

Lyderslev.

Boesen, Laura, Børnehjem „Esmezer“,
Lund, Rødvig.
Brøndkjær, M., Lyderslev Skole, Store-
hedinge.
Jensen, Frd., Gdr., Toftehøj, Storeh.
Karlshøj, Poul, Gdr., Gjevnø, Storeh.
Larsen, Kr., Gdr., Lund, Rødvig.
Mortensen, Lærer, Lund, Rødvig.
Nielsen, N. Juel, Gdr., Lund, Rødvig.
- Ida, Gdrsk., Spangsbæk, Lund,
Rødvig.

Magleby.

Hyllekvist, pens. Lærer, Magleby,
Borre.
Jensen, O., Købmand, Sømarke, Borre.
Rosenkrantz, Erik, Baron, Liselund,
Borre.
- Th., Baronesse, Liselund, Borre.
Scavenius, Kmhr., Godsejer, Klint-
holm, Borre.

Magleby-Stevns.

Børresen, Jørg., Gdr., Magleby, Klip-
pinge.
Jørgensen, Mejeribest., Klippinge.
Larsen, H. P. Tømrmester, Lykke-
kro, Klippinge.
Marx, Stationsforstander, Klippinge.

Mern.

Hansen, E., Gdr., Lilbygaard, Mern.
Olsen, Laur., Landpostbud, Mern.
Jacobsen, Lærer, Mern.

Næstelsø-Mogenstrup.

Gasmann, Godsejer, Fladsaagd., Næstv.
Hansen, Hans, Gdr., Landbrugskand.,
Ellekildegaard, Næstved.
- H. F., Ungkarl, Næstelsø, Næstved.
Nielsen, N. B., Gartner, Brandelev.

Næstelsø Bogsamling, Næstelsø, Næst-
ved.

Olsen, O. Fr., Sognef., Blangslev, Lov.

Næsbj-Tyvelse.

Tyvelse Folkebogsamling, Vrangstrup.

Rønnebæk.

Collet, Enkekammerherreinde, Rønne-
bæksholm, Næstved.
Hansen, P., Gdr., Stenstrup, Næstved.
Pedersen, R., Gdr., Sipperup Østergd.,
Næstved.
Rønnebæk Sogns Bibliotek, Stenstrup,
Næstved.

Skibbinge.

Jørgensen, G., Lærer Abildhøj, Præstø.
Larsen, Lund, Dyrslæge, Ellemosen,
Præstø.
Schjødtte, M., Faktor, Kristinelund,
Præstø.
Sørensen, Alfred, Gdr., Skibbinge, Præ-
stø.

Snesere.

Jensen, Hans Fr., Gdr., N. Smidstrup,
Tappernøje.
- R. M., Lærer Snesere.
Jørgensen, Dyrslæge, Snesere.
Larsen, N., Gdr., St. Røttinge, Tap-
pernøje.
Nielsen, Vilh., Murermester, Sølperup,
Tappernøje.

Spjellerup-Smerup.

Christiansen, Johs., Lærer, Smerup,
Karise.
Jensen, J. P., Gaardbest, Smerup, Ka-
rise.
Pedersen, Niels, Gdr., L. Torøje, Fakse
Seidenfaden, H., Gdr., Skovgd., Fakse.

Storehedinge Landsogn.

Henriksen, Frøhd., Sierslev, Storeh.
Jensen, Hans, Gdr., Mosegd., Storeh.
Sørensen, J. P., Bankk., Erikstrup,
Storehedinge.

Strøby.

Heding, E., Lærer, Strøby Egede,
Strøby.
Jensen, Rs., Amtsraadsmedlem, Strøby.
Pedersen, Anna, Lærerinde, Strøby.
Vedel, M., Kammerherreinde, Strøby
Egede.

Sværdborg.

Clausen, Pastor, Sværdborg, Lundby.
Elgaard, F., Lærer, Kastelev pr. Klarskov.
Pedersen, Otto, Gdr., Klokkekildegd., Sværdborg, Lundby.

Sædder.

Lomholt, Møller, Sædder, Thureby.

Toksværd.

Christensen, Forst., Bruunsminde, Toksværd, Olstrup.

Tybjerg.

Steinmann, Kammerhr.inde, Tybjerggaard, Herlufmagle.

Udby.

Madsen, Chr., Gdr., Udby pr. Lundby.
Hansen, J., Snedkermester, Grumløse.

Ulse.

Nielsen, Jens, Gdbst., Ulse Olstrup, Rønnede.

Valløby-Taarnby.

Bluhme, Stiftsdame, Vallø.
Hansen, Søren, Amdsraadsmedl., Stolpehuse, Haarlev.
Jensen, O. P., Forst., Vallø.
Johansen, P., Gdr., Valløby, Vallø.
Kristiansen, Kr., Gaardbest., Valløby, Vallø.
Larsen, A., Murer, Elbæk, Vallø.
Pedersen, Henri, Mosegd., Vademose, Vallø.
- Tyndeskov, Lærer, St. Taarnby, Vallø.
Vallø Stifts Bibliotek.

Vejlø-Vesteregesborg.

Andersen, Steffen, Forpagter, Basnæs.
Hansen, L. Chr., Sognefoged, Vejlø.
Hovøre, Jac. J., Lærer, Vejlø.
Jensen, V., Pastor, Vejlø.
Petersen, Johs., Forpagter, Vejløgaard.
Skov, P., Lærer, Abbednæs, Næstved.

Vemmetofte.

Egede, Forpagter, Vemmetofte, Fakse.
Larsen, K. A., Skovfd., Vemmetofte, Fakse.
Lichtenberg, M. de, Klosterfrk., Vemmetofte pr. Fakse.
Vemmetofte Klosters Bibliotek.

Ørslev.

Andersen, H. C., Gdr., Ellerødgd., Vordingborg.
Hansen, Hans, Gdr., Bragegaard, Ørslev, Vordingborg.
Jakobsen, J. A., Førstelærer.
Larsen, Johs., Ørslev Bakkeg., Vordb.
Matzen, Prop., Nørreskovgd. Vdbg.
Olsen, Chr., Tømrermester.
Pallisgaard, M., Gaardejer, Kirkebjerggaard, Ørslev, Vordingborg.
Vestergaard, F., Lærer.
Sørensen, O. Skotøjsfabrikant, Ørslev.
Ørslev Folkebogsamling.

Østeregesborg.

Frandsen, Monrad, Sognepr., Ø. Egesborg, Mern.
Kæstel, Louis, Lærer, Tolstrup, Stensved.

Præstø Landdistrikt.

Felding, Godsforv., Nysø, Præstø.

Udenfor Amtet.

Åbo Akademi, Åbo.
Aarup, Købmand, Holte.
Andersen, A. P., Politimester, Grenaa.
Andersen, Erik, Konsul, Grønningen 1, København.
Arnholtz, Svend, cand. polyt., Vandbygningsingeniør, Jerne, Esbjerg.
Bagger, Redaktør, Haslev.
Bakman, K. M., Direktør, Roskilde.
Behrens, Redaktør, Ny Toldbodgade 55, København.
Biblioteket for Silkeborg og Omegn.
- for Vejle By og Omegn.
Christensen, P., Lærer, Bagsværdsv. 24, Lyngby.
- Sophie, Lærerinde, Niels W. Gadesgade 11, København Ø.
Clausen, Krag, cand. theol., Kronprinsensvej, København F.
Collet, Kammerherre, Gl. Køgegaard.
Collet, Kammerherreinde, Gl. Køgegd.
Dahl, Sognepræst, Klostergaarden, Horsens.
Dansk Folkemindesamling, det kgl. Bibliotek, Kbh.
Dansk hist. Fællesforening, Kapt. Smith, Nylandsvej 69, Københ. F.
Didriksen, Johannes, Direktør, Søvej 33, Holte.
- D., Gymnasiallærer, Charlottenlund.
- J., Læge, Gylling.

- Edinger, Overretssagfører, Nørregade 39, Kbh.
- Eisensøe, Murermester, Glahnsalle 17, Kbh. F.
- Ellehøj, Proprietær, Hammerhus pr. Merløse.
- Esbjerg Centralbibliotek.
- Fadum, P., Lærer, Holsted, Næstved.
- Falk-Jensen, Forp., Drosselvej 5, Frederiksberg.
- Gjellerup, Jul., Forlag, Sølvgade 87, København.
- Göteborgs och Bohusläns Folkemindes-förening, Göteborg.
- Götzsche, Lektor, Nærum.
- Hansen, H., Overlærer, Ribe.
- J., pens. Lærer, Haslev.
- Kr., Statskonsulent, Lyngby.
- Halse, fhv. Seminarieførstander, Richs-vej 50, Kbh.
- Herbo, pens. Lærer, Lille Næstved.
- Himmelstrup, O., Folketingsmd., Kongensvej 8, København F.
- Horstmann, Godsforv., Hillerød.
- Howden-Rønneknamp, Kammerherre- inde, Sorø.
- Institut f. nordisk Etnologi v. Åko Akademi, Åko, Finland.
- Ingemann, Godsejer, Egebjerggaard pr. Kappendrup.
- Jensen, Axel P., Lærer, Allerslev Skole, Lejre.
- J. P., Maler, Bakkeh., Haslev.
- Jørgensen, Bankbestyrer, Aalborg.
- S., Lærer, St. Jørg., Taareby, Skole, Søllested.
- Kgl. Bibliotek ved Boghdl. Haase, Løv- stræde 2, København.
- Krøjgaard, Lærer, Ordrup Jagtvej 53, Charlottenlund.
- Køge Folkebibliotek.
- Landsarkivet for Sjælland, Jagtvej 10, København.
- Landsarkivet for Fyen, Odense.
- Langballe, O., Arkitekt, Køge.
- Larsen, fhv. Hotelejer, Buddinge Ho- vedgade 124, Søborg.
- Viggo, Toldassistent, Gedser.
- Levin og Munksgaard, Nørregade 6.
- Lundby, J. T., Prof., Malmøgade 6.
- Løve, Pastor, Lille Højbrøndstræde 7, Roskilde.
- Michelsen, J., Lærer, Allerup, Holbæk.
- Nationalmuseets 2. Afd., Kbh.
- Nielsen, H. P., pens. Lærer, Sønder- gaardsvej 10, Søborg.
- Nordiske Bokhandeln A. B., Stockholm.
- Pedersen, Friis, Julius Thomsens Plads 2, Kbh. V.
- Porst, Redaktør, Nyrups Alle, Køben- havn V.
- Rasmussen, Forp., Spjellerup pr. Hyl- linge.
- Rasmussen, C. R., Gdr., Lysholms Alle Haslev.
- Reitzels Boghandel, København.
- Rigsarkivet, København.
- Stevns, Ole, Sindal.
- Statens Lærerhøjskole, Odensegade 14, Kbh.
- Sønderjydske Landsbibliotek, Aabenraa
- Svendborg By- og Amts Bibliotek.
- Statsbiblioteket, Aarhus.
- Statens Bibliotekstilsyn, Studiestræde 38, København.
- Svenska Landsmål, J. A. Lundel, Up- sala.
- Tange, H., Sagfører, Aars.
- Teist, F., HRS., Nygade 1, København.
- Thyregod, Agnete, Frk., Trægaarden 22^a, København S.
- Universitetsbiblioteket, Kiel.
- Vedsmann, Hedin, Bredgd. 56 St., Kbh.
- Universitetsbiblioteket, Lund, Sverige.
- Upsala.
- København.
- Willadsen, Poul, Rosenlund, Østerbro- gade 88a, København.
- Ørum, Direktør, Elektricitetsv., Haslev

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
BALLE-LARS OG MORDET I UGLEDIGE 1858 af <i>L. P. Poulsen</i>	3
AF STEGE ASYLS HISTORIE GENNEM HUNDREDE AAR af <i>H. Hansen</i>	89
OM EVERDRUP SOGN OG PRÆSTEGAARD efter I. M. Wedel ved <i>J. P. Rasmussen</i> , Faxø	100
SEMINARIEFORSTANDER TH. HALSE	123
AARSBERETNING FRA FORMANDEN	125
MEDLEMSLISTE	127
